

~~e. i. 5063~~

*Národní knihovna Karlova universita
25/6 1886.*

DRA ANT. GINDELY'HO

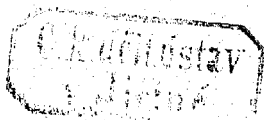
I-1068, a

DĚJEPIS VŠEOBECNÝ

PRO NIŽŠÍ TŘÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH.

PŘELOŽIL

JOS. ERBEN.



—
SVAZEK DRUHÝ:

VĚK STŘEDNÍ.

Třetí, dle 5. německého změnéné a skrácené vydání.

S 24 obrazci.

—
V PRAZE 1880.

NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO.

O b s a h.

Úvod.	Strana
§. 1. Objem a rozdělení dějin středověkých	1

Oddělení první. Od počátku valného stěhování se národův až do rozpadnutí se říše Karlovcův (375—887).

§. 2. Němci	1
§. 3. Boje Němců s Římany až do stěhování se národův	4
§. 4. Stěhování se národův.	5
§. 5. Nové útvary státní	8
§. 6. Říše ostrogothská a langobardská	9
§. 7. Říše Vandalů v Africe (429—534)	10
§. 8. Říše Vizigothův v jižní Francii a Hispanii (419—711)	11
§. 9. Říše francká za Merovejcův (486—752)	12
§. 10. Šíření se křesťanství mezi Němci. Mnišství	14
§. 11. Ústavní poměry říší německých na půdě římské	16
§. 12. Říše francká za Karlovcův	16
§. 13. Slované	23
§. 14. Mohamed a Arabové	26

Oddělení druhé. Od konečného rozebrání říše Karlovcův až do zvolení Rudolfa habšpurského na království německé (887—1273).

§. 15. Povlovné vzrůstání se říše německé až na Jindřicha IV. a boje jeho s papeži (887—1056)	30
§. 16. Boje mezi papežstvím a císařstvím za posledních dvou císařův sálských	35
§. 17. Války křižové (1096—1270)	38

	Strana
§. 18. Následkové výprav křížových	44
§. 19. Říše německá po smrti Jindřicha V. až do Rudolfa habšpurského (1125—1273)	49
§. 20. Dějiny zemí potomního mocnářství rakouského až do r. 1273	57
§. 21. Francie	66
§. 22. Anglie	67
§. 23. Mongolové	71

Oddělení třetí. Od zvolení Rudolfa habšpurského na císařství až do objevení Ameriky (1273—1492).

§. 24. Německo za Rudolfa habšpurského (1273—1291)	73
§. 25. Německo od smrti Rudolfa I. až do smrti Ludvika bavorského (1291—1347)	74
§. 26. Německo za králů z domu lucemburského (1347—1437)	76
§. 27. Německo za králů z rodu habšpurského (1438—1493)	78
§. 28. Osvěta v Němcích za středověku	79
§. 29. Osudy zemí nynějšího mocnářství rakousko-uherského od r. 1286 až do spojení jejich v jedinou říši r. 1526	80
§. 30. Itálie	91
§. 31. Francie	94
§. 32. Anglie	97
§. 33. Půlostrov pyrenejský	100
§. 34. Polsko a Litva	104
§. 35. Slované ruští	107
§. 36. Turci osmanští a Mongolové za Timura Lenka	110
§. 37. Konec říše byzantské a státův jihoslovanských skrze Turky	112
§. 38. Kultura středověku	114
Chronologický přehled historie středověké	186

Ú v o d.

§. 1. Objem a rozdělení dějin středověkých.

Dějiny věku středního obsahují čas od počátku valného stěhování se národův (375) až do odkrytí Ameriky (1492) i dají se rozdělití ve tři doby:

První jde od počátku valného stěhování se národův až do rozpadnutí se říše Karlovcův (375—887);

druhá od rozpadnutí se říše Karlovcův až do ukončení válek křížových a zvolení Rudolfa habšpurského na císařství německé (888—1273);

třetí od ukončení výprav křížových a zvolení Rudolfa habšpurského na císařství německé až do odkrytí Ameriky (1273—1492).

Oddělení první. Od počátku valného stěhování se národův až do rozpadnutí se říše Karlovcův (375—887).

§. 2. Němci.

[Vlast jejich.] Z početných národův, kteří za středověku na jeviště dějin světových vedlé sebe činně vystupují, nové státy zakládající, nedošel žádný stálého panství nad druhými, jak se to na př. za starých dob některým výbojným národům bylo povedlo. Nicméně dere se mezi národy středověkými, a sice hned od počátku valného stěhování se národův, zvláště národ německý do popředí; neboť jím způsobeno jest hlavně rozebrání říše západořímské a pod jeho vlivem prošel také vznik věcíny nových státův. Němci či Germani (jak jim zejména Římané říkali) dělili se za doby narození Kristova v početné kmeny, kteříž jména svá buď po sídlech, buď po čelnějších

knížatech (pohlavarech) drželi. Oněm kmenům, kteříž neseděli ve vlastním Německu, nýbrž mezi Labem a Vislou, tedy v krajinách, jež ode dávna měly obyvatelstvo slovanské, dáváno společné jmeno Svevův. — Německo pak samo, tedy vlastní domov Němcův a za naší doby jedna z zemí nejpěknějších a nejúrodnějších v Evropě, bylo v dobách narození Kristova zemí chladnou, neprůchodnou a velice málo vzdělanou, s hojnými blaty, slatinami a rozsáhlými lesy. Z půdy těženo toliko něco ječmene, ovsa i ještě méně pšenice. Za to býval v zemi důstatek pěkných, travnatých pastvišť, a skot i koně, jakkoli malí a neúhlední, pověstni byli silou svou a vytrvalostí. Lesy živily hojnost dravé zvěře, zejména medvědy, vlky, zubry, soby i losy, jichž lovu Němci se zvláštní zálibou se oddávali. Největší hvozd byl tak zvaný hercynský, rozkládající se od břehův Rýna k východu na šedesát dní cesty zdělí a na devět dní zšíří.

[**Povaha a způsob života Němcův.**] U dřevních Němcův nebylo ani měst (hradův), ani vsí; žiliť po rodinách v osamotnělých dvorcích a chýších. Čelním zaměstnáním mužův byla válka; mimo válku zabývali se nejráději lovem. K práci domácí a polní dohlíželi starci a ženy; mužové zaháleli po lovu, líhajíce na kožích medvědích. Chválí se při nich nad jiné úcta k bohům, věrnost, statečnost válečná, ctnostný mrav, úctivost k pohlaví ženskému a pohostinství. S hanbou byly při nich: náklonnost k pití a nestřídmým hodům, zvláště pak hry v kostky. Nerozpakovaliť se, vsaditi na poslední vrh i osobní svobodu.

[**Společenské a státní zřízení Němcův.**] Věcí nebo menší počet zemanův (vlastníkův půdy) činili pospolu obec, sto takových obcí skládaly okres, jemuž říkáno setnina (Hundertschaft). Kmen držel v území svém několik takových setnin a oblast jeho nazývána župou (Gau). Nezřídka přihazovalo se, že několik kmenův spolčovalo se v jeden celek, složivše se takto ve spolek státní, v němž kmen nejmocnější držel jakousi hegemonii, t. j. vrchní vládu a přednictví vojenské. Věci pospolitě vyřizovány na hromadách či sněmích župních; zvláště pak snášeno se tu o míru a válce a voleno zřízence úřední; hromady setnické pak a obecní radily se a nalezaly o věcech, setnině nebo obci slušících. Důstojenství královské shledává se od počátku toliko při některých málo kmenech; tak měli zejména krále nad sebou Gothi a Markomani. Při ostatních kmenech byloť zajisté v obyčejí

voliti sobě teprv k nastávající válce vrchního náčelníka, jemuž pak děli vojevoda (Herzog). Když však jali jsou se Němci dobývatí válečně krajův říše římské, cítěna obecně potřeba panství královského; pročež také přistupováno všudež k volbě králův a sice z potomkův některého rodu šlechtěného, při němž pak důstojenství královské bez přetržky zůstávalo.

Lid dělil se na svobodníky a nevolníky. Svobodníci byli buď urození, buď sprostí, tito činili ovšem většinu obyvatelstva. K nevolníkům náleželi propuštěnci (ohništané), kteří nesměli držeti pozemkův, pak otroci. Jen svobodníci byli způsobilí, držeti pozemky, choditi na hromady obecní, setnické a župní a nositi zbraně; na znamení samostatnosti nestříhali sobě vlasův.

[Válečnictví.] Všickni svobodníci pohlaví mužského, pokud byli tělesně stateční, povinni byli po případě války povstati ve zbraní a činili tak zvanou hotovost válečnou (Heerbann). Toliko starci, nedospělí a neduživí byli prosti této povinnosti. Zbraň dávána mládencům, do 20 let dospějším, od otce nebo příbuzných ve veřejném shromáždění. Zbraně ty byly buď k útoku buď k obraně; k těmto náležel štít, ze dřeva zdělaný nebo z vrboví spletený, k oněm bradatice, prak a dřevce (kopf), zvláště pak jistý druh oštěpu či mlatu (Framme), jenž měl určení rozbíjetí vržením nebo udeřením štítu nepřátelské. Od hotovosti zemské lišily se tak zvané družiny válečné (Gefolgschaften). Bylyť to roty dobrovolných válečníkův, kteříž s dopuštěním obce sbírali se pod velením statečného vojevůdce, vyhledávajíce výpravami loupežnými štěstí svého.

[Náboženství.] Němci klaněli se nemalému počtu bytostí božských, ačkoli k pravdě se podobá, že věřili původně toliko v jsoucnost jediného a nejvyššího boha. Z početných bohův byli tito nejmocnější: Vuotan (Odin), přední z bohův, ochránce pořádku státního a ředitel války; jezdívalť na bílém koni, oděn v šerý plášť a hlavu maje širokým kloboukem pokrytou. Posvátným stromem jeho byl dub a svatým dnem jeho středa (Wodanstag). — Thor čili Donar, bůh hromu a pomocník zemědělství i úrody zemské. Tyr byl taktéž bohem války, Nerthus byla bohyně země, Perchthha bohyně světla, Freya bohyně jara. K bohům družili se početní běsi (Elfen), trpaslíci, vodníci a rusálky (Nixen), víly (Feen), šotoi (Kobolde), obři a t. d., bytosti to, vycházející mocí i povahou svou z mry lidské a lidských schopností. Počesť bohům prokazována obětmi. Obětována jsou zejména domácí zvířata i plodiny polní, druhy i lidé, zvláště plenníci váleční, otroci nebo zločinci. — Kněži bděli nad pořádkem

výkonů náboženských, provázeli vojska do války, trestající tu i hned skety a zločince. Zkoumati a vypovídati vůli bohův, neslušelo jim, nýbrž tak zvaným vědmám (weise Frauen), kteréž věštily vůli bohův nebo budoucí příchody z vnitřností zvířat obětních, z krve zabitých plenníkův a jiných znamení. Němci věřili v život po smrti. Sídlem blažených byla jim Valhalla. Čeho sobě na zemi nejvíce přávali, to domnívali se najíti po smrti ve Valhalle. Podlé víry jejich vycházeli blažení z rána do slavných bojů a na bohaté lovy, večerním pak šerem vraceli se veselí domů a zasedali ke skvostným hodům.

§. 3. Boje Němců s Římany až do stěhování se národův.

Z těch dob, co Cimbrové a Teutoni do državy římské byli vnikli (113 př. Kr.), byla pozornost Římanů bez ustání k Němcům obrácena, ale teprvé z časů Caesarových pokusili se vztáhnouti na ně i panství své. Přese všechny válečné pokusy proti Němcům nemohli se Římané hloub v zemi udržeti i ustanovili se posléze trvale při Rýnu a Dunaji, a to jen proto, že se jim tu Němci málo kdy společnými silami protivili. Teprv když kmenové němečtí zanechavše obvyklých roztržek, spolky či jednoty mezi sebou učinili, což koncem druhého století prošlo, počínali jsou Římanům samým býti nepohodlni a nebezpečni.

Takové spolky byly: jednota Sasův na severu, jednota Frankův na západě, jednota Alemanův na jihozápadě Německa, pak jednota Gothův na severovýchodě. Tyto jednoty nazývány jsou obyčejně po onom kmeni, jenž byl v nich nejčelnější. Národní tito spolkové neumdlévají odtud v předsevzetí, dostati se výbojně do vnitra říše římské. S těží dovedli se jim ubrániti císařové římsští, ba mnozí nevěděli sobě posléze jiné rady, leč najímati roty německé do služeb římských a voditi je takto na vlastní krajany. S největším nebezpečenstvím říše byla jednota Gothův. Gothové, kteří původně při moři baltickém a Visle sedění své měli, tlačili se bez ustání k jihu; r. 274 po Kr. zmocnili se Dacie a podrobili sobě všechny národy (Rumuny a Slované) níže Karpat až k dolejšímu Dunaji, jakož i pobřežní končiny moře černého. Ve 4. století způsobili sobě dvě rozdílné říše, říši ostrogothskou východně Dněpra a vizigothskou na západě této řeky.

§. 4. Stěhování se národův.

[Hunové.] Podnět k valnému stěhování se národův vyšel od Hunův, kteříž původně v severozápadní Asii za Uralem byli kočovali. Současní spisovatelé zachovali nám o postavě a obyčejích tohoto národa kočovního popis strašný a protivný. Hunové byli prý postavy zavalité, silné a šíje tvrdé, tak že prý mostným kolům, z hruba otesaným, na pohled se podobali. Obličej jejich byl na podobu špalku, v němž blýskaly se oči co malé téčky. Života jich způsob byl divoký a zvířecí; neboť neznajíce užítku ohně, živili jsou se prý od kořínkův lesních a polních, jakož i od masa s pola syrového, jež sobě k požití připravovali, kladouce je jezmo pod sebe na hřbety koňů. Dnem i nocí trávili na šeredných, ale i neumožitelných koních svých, jsouce k nim jako by přirostlí; zhusta shledávali se, sedíce na nich po způsobě ženských, aby mohli konati práce obvyklé; kupovali a prodávali, jedli i pili na hřbetech koní a sklonivše se k hřívě jejich, ponořovali se v tvrdé spaní.

Když pak Hunové z původních kočovišť svých zdvihli jsou se do krajín černomorských, setkali se tu s Ostrogothy a porazivše je, vyvrátili říši jejich (375). Vizigothi, vidouce i sebe v nebezpečenství, vyhrnuli se na to k hranicím sousední říše římské i žádali sobě tam nových sídel na pravém břehu dolejšího Dunaje. Říše římská byla té doby rozdělena na dvoje panství; provincie východní spravoval totiž císař Valens, západní pak bratr jeho Valentinian a synové jeho Gratian a Valentinian. Vizigothi, chtějíce do říše býti přijati, obrátili se prosebně k císaři Valentovi, kterýž jim v tom svoliv, rozkázal místodržícím svým, jak se k novým poddaným zachovati. Ti však počali stěhujícím se Vizigothům všelijak křivditi, z čehož tito do té míry se pohoršili, že sáhnouce ke zbrani, jali jsou se provincie římské pleniti a šacovati. Císař Valens, vytrhnuv teď proti nim do pole, poražen jest u Adrianopole, ba přišel na útěku o život v chatrči, od Gothův zapálené (378).

[Rozdělení říše římské.] Císař Gratian nedovedl hrozícímu od Gothův nebezpečenství jinak vyvarovati, leč tím, že Theodosia, válečnými účinky se vyznamenavšího, jmenoval vrchním vojevůdcem vojska, na Gothy vypraveného, a učinil ho brzo po tom (379) i spoluvladařem. Theodosius přivedl Gothy, kteříž mezi tím všechen půlostrov balkánský za kořistmi byli prošli,

k pokoji a pořádku, vykázav jedněm nová sídla, druhé pak najav za mzdu do vojska římského. Po mnohých příhodách stal se posléze tento statečný a mocný císař samodržcem vší říše (r. 394), a však rozdělil ji před smrtí zase na východní a západní; první odkázal staršímu synu Arkadiovi, druhou mladšímu Honoriovi. Rozdělení to stalo se potom ustavičným.

[Veliká tiseň říše západořímské, způsobená návaem kmenův německých.] Brzo ukázalo se, že rozdělení říše obranu její jen stěžovalo. Vizigothové, jimž nevyplácena slíbená výroční pomoc, zdvihli se, vedení Alarichem, k novým útokům a vypravili se také válečně do Itálie (403). Stilicho, ministr Honoriov, obránil se nájezdu jejich jen tím prostředkem, že přivolal na pomoc římské legie, při Rýnu posádkou rozložené; ale tím obnažil důležitou tuto hranici, přes kterouž hrnuli se teď kmenové němečtí, s oné strany Rýna usedlí, do říše západořímské. Vešliť tedy Svevové, Alani a Vandali do Hispanie, Burgundové usadili se ve Švýcařích a v sousedním dílu Gallie i založili zde říši burgundskou, Frankové pak sálští zmocnili se Gallie severní.

Co toto se dalo, chystal se Alarich k novému útoku na Itálii (408). Jelikož Stilicha nebylo více (utracen jest totiž v následcích křivé obžaloby), neodvážil se Honorius nepřítele polem podstoupiti i skrýváje se v pevné Ravenně, vydal mu v šanc i veliký Řím. Alarich, zmocniv se města r. 410, pustil je vojskům svým v plen. Chtěje potom i dolejší Itálie dobytí, postižen jest smrtí v Cosenze (v Kalabrii) i pochován v řece Busentu (411). Athaulf, jenž po něm od Vizigothův zvolen na království, učinil mír s Honoriem a vstoupiv do služby římské, dal sobě uložiti osvobození jižní Gallie od zástupův zaplavivších ji nepřátel. Přišed s tím šťastně ke konci a obdržev sestru Honoriovu Placidii v manželství, zabit jest brzo potom na výpravě do Hispanie. Nástupce jeho Vallia, kterýž za příkladem jeho podnikl válečnou službu Římanův, podrobil císaři Honoriovi bez mála celou Hispanii, začež tento daroval Vizigothům provincii aquitanskou, kteráž veliký díl nynější jižní Francie obsahovala (419). Zde založili sobě Vizigothi novou říši, kteráž povlovně největší díl Hispanie obsáhla. Vandalové byli již r. 429 s králem svým Geiserichem odtud do Afriky se vystěhovali, kdež také vlastní říši sobě způsobili.

K těmto zánovním státům německým vnitř někdejší říše římské přidružily se brzo jiné v nynějším Anglicku. Z těch dob, co legie římské na obranu Italie pryč odtud byly odešly, počali Piktové a Skotové bez ustání do Britannie najížděti, tak že obyvatelstvo nevidělo sobě jiné rady, leč přivolati na pomoc Anglosasy (z pozdějšího Jutska, Holštýnska a dolejšího Polabí). Ti zahnali sice Pikty i Skoty, ale sami podrželi dobytou zemi v moci své a založili zde sedm samostatných království (449).

[Attila.] Hunové, kteří znejprva Ostrogothy z jich kočovišť při černém moři byli vypudili, hnuli se také dále k západu i zašli posléze v nynějších Uhřích stepní kraje potisské, znamenavše cesty, jimiž jsou se brali, všudež zabíjením a pálením. Panovníkem a vůdcem jejich v novém domově byl Attila (434—453), válečník hrozný a ukrutný, kterýž sám přiložil sobě jméno metly boží, dávaje tím nejlépe znáti, čím stal se jest ostatním národům evropským. Bylť postavy šeredné, nejinak jako ostatní krajané jeho, a však malé jeho, jako by bleskem šlěhající oči, chůze i pohyb těla prozrazovali pána velmožného. Sídlem jeho byl rozsáhlý sice, a však jen ze dřeva zdělaný palác, okolo něhož stály domky pro početné ženy jeho. Stavili-li se u něho vzáctní hosté nebo vyslaní cizích pánův, pohoštění jsou v zlatých a stříbrných nádobách, on sám pak jídal toliko z obvyklé mísky dřevěné, připiije k tomu z poharu dřevěného. Sám požíval velice málo, a to jen masných pokrmův.

Záhy byl Attila o sobě pojal domnění, že on a lid jeho povolání jsou k věcem velikým, a u víře této utvrzování jsou ještě více, jak vypravuje se, zázračnými znameními. Pustiv nejprvé hrůzu před sebou nájezdy na říši východořímskou, jež provázeny byly nevyslovnými spoustami, uložil Attila u sebe, vydati se též válečně na kořisti do říše západořímské. Zde panoval té doby Valentinian III., jemuž šťastnou náhodou výtečný ministr Aëtius po boku stál. Ten obávaje se od Hunů dokonalé zkázy říše, vešel ve spolek s kmeny německými, kteříž té doby již v Gallii a Hispanii seděli, aby odvrátili od sebe společného nebezpečení. Attila počal nepřátelství, žádaje na Valentinianovi, aby mu sestru dal v manželství a s ní polovici říše věnem. Když mu v tom odepřeno, vytrhnul s nepřehlednými

zástupy loupežných vojsk svých přes Rýn do Gallie. Zde potkal se v polích katalaunských (ve vůkolí nyn. Chalonsu nad ř. Marnou) se spolčenými Římany, Vizigothy, Franky, Burgundy a jinými kmeny i svedl s nimi bitvu zářivou, v kteréž na štěstí západních národův jest poražen. Ustoupiv tedy, pokusil se za nedlouho o výpravu do samé Italie rovnou cestou přes Alpy. Zkažená města hořejší Italie ukazovala s dostatek, jakého osudu jest se Římu z příchodu jeho nadíti. I vyšel mu vstříc ctihodný papež Lev I., prose ho, aby ustal od dalšího postupu; Attila sklonil se prosbám jeho i vyšel z Italie. Zemřeltě již r. 453 náhle, zaliv se krví. Říše Hunův záhy po smrti jeho se rozpadla; početní národové, byvše jím prvé donucováni, bráti podřlu u všech výpravách válečných, dobyli sobě samostatnosti. Hunové pak znenáhla zmizeli na stepích jihoruských.

§. 5. Nové útvary státní.

Konečné vítězství národův západních nad Huny nestačilo ale nikterak k tomu, aby prodloužilo život říši západořímské. Byvši povlovně donucena, přestati na samojediné Italii, musila k tomu přihlížeti, ano i panství posledního císaře Romula Augustula r. 476 beře za své, na jehož místo pak povýšil se Odoaker, náčelník německých vojsk, kteráž posud císařům za mzdu byla sloužila.

Na západě a jihu evropském vznikly mezitím na rozvalinách říše západořímské nové státy, kteréž, jakkoli neměly jednotné bytelnosti, přece k přeměnění dřevního stavu věcí platně se přičinily.

Nejdůležitější mezi těmito státy byly:

A. V Italii:

1. Říše Odoakrova 476—493.
2. Říše Ostrogothův 493—555.
3. Říše Langobardův 568—774.

B. V Africe, Hispanii a jižní Francii:

1. Říše Vandalův 429—534.
2. Říše vizigothská od r. 419 do r. 531 v jižní Francii a Hispanii, do r. 711 jen v Hispanii.

C. Ve Francii:

Říše francká za Merovejců od r. 486.

D. V Anglii:

Státy Anglosasův od r. 449.

§. 6. Říše ostrogothská a langobardská.

Panství Odoakra, jenž r. 476 říši západořímské byl učinil konec, nemělo dlouhého trvání. Zeno, císař východořímský, zbavití se chtěje nebezpečných říši své a v Pannonii právě sedících Ostrogothův, kteříž té doby poslouchali chrabrého krále Theodoricha (Děťřicha), vyzval tohoto, aby pokusil se o dobytí Italie. Theodorich, jsa muž velice nadaný a podnikavý, jenž vzdělání svého v Konstantinopoli byl nabyt, ochotně vytrhnul do Italie a porazil Odoakra ve třech bitvách, obléhal ho po té v Ravenně, dokud se mu po udatném odporu na čestný slib nevzdal (493). Theodorich však nezdržel slibu svého, nýbrž nedůvěřuje soku sotva přemoženému, dal ho při hodech úkladně zabiti. Tak dostalo se panství nad Itálií Ostrogothům. Brzo potom rozšířil Theodorich novými výboji říši svou daleko za hranice půlostrova, tak že k ní podunajské i illyrské provincie kromě ostrovův italských na čas slušely. Říši svou spravoval s řídkou opatrností a moudrostí a rychle rozmáhalo se dobré bydlo v Itálii za jeho spořádaného panování.

Na smrtelném loži zůstavil Theodorich vládu dceři své Amalasinthě, paní řídkého rozumu a vzdělání. Poněvadž Gothové neradi poslouchali panství ženy, zasnoubila se Amalasintha se strýcem Theodatem, jenž ji brzo potom dal se světa sprovoditi, sám chtěje panovati. Toto násilí mělo v zápětí veliké různice a jitření mezi Gothy i pohnulo císaře řeckého Justiniana I., aby se pokusil o dobytí Italie (535—555). Za tohoto císaře, jenž i zákonodarnou činností se vyznamenával, vzmohla se říše východořímská (jinak i řeckou nebo byzantskou nazývaná) znamenitě; neboť Justinian vztáhl panství své na největší díl bývalé světové říše římské. Povaliv nejprve říši Vandalův v Africe, obrátil potom zbraně své na Ostrogothy. Dvacef let zápasili tito s Byzantinci, kteříž majíce výtečné vojevůdce Belisara a Narsa v čele, posléze vrch obdrželi a panství gothskému na vždy konec učinili (555).

[Panství řecké.] Panství řecké v Itálii nemělo mezi tím dlouhého trvání (555—568). Narses, jenž co místodržící

celou Itálii spravoval, potupen byv od manželky císaře Justina II., vybídnuv ze msty Langobardy, aby vešli válečně do Itálie. Bojovný národ tento, posléze v Pannonii osedlý, veden jsa Alboinem, vtrhnul r. 568 do Itálie a zmocnil se v krátké době téměř celého půlostrova. V rukou řeckých zůstalo jen několik čelnějších měst přímořských, pak Řím s vukolím, jižní díl dolejší Itálie se Sicílií, Sardinií a Korsikou.

[**Říše langobardská 568—774.**] Sídelním městem říše langobardské učiněna jest Pavia. Ostatně nalezlo panství Langobardův na Italiany mnohem hůře než panství Ostrogothův. Tito nedotýkali se jmění domorodcův, ba nechávali na věčím díle i správu říše v rukou samých Římanů. Langobardové však ujali se správy sami a potáhnuvše všechny pozemky domorodcův k sobě, nadělali z bohaté a osvícenější třídy obyvatelstva, pokud totiž vyhubena nebyla, žebrákův a přinutili všecko ostatní obyvatelstvo k jistému způsobu poddanství. K tomuto násilí přidružily se brzo ještě útisky u věcech víry. Italiani byli totiž katolíci, Langobardi pak Ariané. Prodlením času pozbylo však nové panství povahy veliké tvrdosti, s kterouž s počátku bylo se jevilo. Langobardi přijali totiž za krále Autharise (585) přičiněním manželky jeho Theodelindy víru katolickou a od podmaněných znenáhla i řeč a vzdělání i splynuli takto s nimi v jediný národ. — Král Aistulf († 756) pokoušel se o zeměpisnou jednotu říše langobardské, chtěje dosavadní řecké části Itálie dobytí, i udeřil nejprve na Řím. Ale ani on ani nástupce jeho Desiderius neprovedli úmyslů svých; rozbíjelyť se tyto o nepřátelství papežův římských, kteří v tuhém odporu svém proti panství Langobardův docházeli výdatné pomoci od králův franckých. Tak byl zejména i Desiderius ve válce s Karlem Velikým poražen a říše langobardská vtělena do říše francké (774).

§. 7. Říše Vandalů v Africe (429—534).

Pletichami známého Aëtia doveden jest místodržitel římský v Africe, Bonifacius, k odboji. Aby trestu ušel, povolal Geisericha, krále vandalského, s lidem jeho na pomoc. Tento přeplavil se v skutku z Hispanie do Afriky (429), uhlídal ale brzo svou příležitost, aby římskému panství v provincii africké vůbec konec učinil, i přinutil Bonifacia, jenž smířiv se zatím se dvorem, Vandalův chtěl se sprostiti, k útěku do Itálie. Věcí díl

državy západořímské v Africe dostal se vítězi do rukou. — Vandalové počínali si však s nevídanou surovostí; veliká část měst spálena a osvětlu latinskou, kteráž po severním pobřeží africkém utěšeně byla se rozmohla, zastihla rána, z kteréž nikdy více se nevzpamatovala.

Jinak nepřestával Geiserich na dosavadních výbojích, nýbrž užil zkaženosti dvora římského a panujících v něm rozbrojův k výpravě do samé Italie. Vešed do Říma (455), vydrancoval jej (vandalismus) a odvezl ukořistěné poklady do sídelního města svého, Karthaginy. Po té zmocnil se posledních zbytkův panství západořímského v Africe i opanoval nad to Sicilli, Korsiku a balearské ostrovy s pityuskými. Avšak říše, tak rychle se vzmohší, brzo po smrti Geiserichově (477) chýlila se zase ke zkáze, k čemuž nemálo přičinily se přepych a rozmařilost Vandalův samých. „Každého dne,“ tak píše o nich jeden očitý svědek „chodili do lázní a jídali nejlahodnější a nejvybranější pokrmy, co jich země i moře dávatí stačily. Nosivaliť vůbec zlaté šperky i obvlékali se v novotné oděvy, jimž teď hedbávné dějí, způsobující sobě kratochvíli v divadlech a závodistích, zvláště pak štvanicemi šelem.“ Justinian I., užívaje tohoto sobě příhodného stavu věci, poslal vojevůdce svého Belisara s vojskem a loďstvem do Afriky (533). Podporován jsa domorodci, porazil Belisar Vandaly a učinil konec panství jejich. Když pak měl po té vítězný vjezd svůj do Konstantinopole, následoval ho v průvodu přemožený král Vandalův Gelimer, hrdě a statečně sobě vykračuje a zhusta tato slova pronášeje: „Všecko na světě je daremné.“ Ne bez odporu podrobil se král ponížení, jež na něm dle obyčeje vyžadováno, aby totiž před trůnem Justinianovým tvářil k zemi padna, políbil podnožku císařovu.

§. 8. Říše Vizigothův v jižní Francii a Hispanii (419—711).

Vizigothové, založivše říši v jižní Francii a pojavše v ni znenáhla i největší díl Hispanie, hodlali panství své také k severu až za Loaru rozšířiti. V tomto snažení dostali se do války s mocně vzrůstající říší franckou, nedávně založenou, kteráž k jihu rozšiřovati se chtěla. U Vouglé (blíž Poitiersu r. 507) svedena bitva, v níž Vizigothové s králem svým Alarichem rozhodnou porážku utrhli. Znenáhla ztráceli odtud državy své

ve Francii, až posléze na pouhém panství v Hispanii přestati musili.

Až do r. 531 vládli Vizigothům králové dědiční. Toho roku zavedeno jest království volební, jež prudké boje mezisobní v zápětí mívalo. Nicméně rozšířil přece král Leuwigild (569—586) panství Vizigothů na celý půlostrov, učiniv konec říši svevské, kteráž v nynějším Portugalsku a Galicii byla se rozkládala. Několik měst přímořských, kteréž z dob Justiniana I. císařové řečtí v svrchovanosti své drželi, taktéž dobyto jest od nástupců jeho a tím říše zcelena. Za nich vypukly však domácí spory s dvojnásobnou prudkostí. Králové chtěli důstojenství své dědičným učiniti, ana zatím šlechta ve spolku s duchovenstvem úmyslu tomu ze vši síly se protivovala. Tak přihodilo se zejména, že pánové po smrti krále Vitice (710) nezvolili syna jeho králem, nýbrž podávali korunu Roderichovi. Ze msty povolali synové Viticovi Araby, tehdá již v sousední Africe panující, na pomoc. Tito přišedše a vedeni jsouce Tarikem a Muzou, porazili Rodericha v sedmidenní bitvě u Jerezu de la Frontera (711) a potáhli v následcích jejích na místě Vizigothův na sebe panství nad Hispanií.

§. 9. Říše francká za Merovejcův (486—752).

[Chlodvik.] Po zabrání samé Italie skrze Odoakra zachoval se ještě v Gallii zbytek panství římského pod místodržitelem Syagriem. Tomuto učinili konec bitvou u Soissonu r. 486 Frankové, vedení Chlodvikem z rodu franckých Merovejcův. Chlodvik, vlastní zakladatel říše francké, byl člověk myslí bojovné a ctižádosti neskrocené, nestrachuje se při tom ani lsti a ukrutnosti, aniž oukladného zabití. Chtěje panství své na všechny strany rozšířiti, podnikal tudíž války se všemi téměř sousedními národy. Nejprv přemohl Alemany, kteří po pravém břehu Rýna na východ až k Lechu seděli. Rozhodná bitva svedena u Zülpichu (496); již couvali Frankové, an Chlodvik jal se boha křestanův prositi, slibuje sám státi se křestanem, ač dobude-li žádoucího vítězství. Štěstí válečné obrátilo se, vojvoda Alemanův klesl a přemožené vojsko doprošovalo se milosti vítěze, volajíc: „Nepřiváděj, prosíme, více lidu na zmar; vždyť jsme tvoji.“ Chlodvik pokřtěn jest v Remeši od svatého biskupa Remigia a vedlé něho přijalo 3000 šlechticů z družiny jeho náboženství katolické. Byltě

to skutek následkův velikých. Chlodvík dostav se takto v přátelské styky s katolickými domorodci Gallie, užil jich k tomu, aby mohl činiti sobě podnět k ochraně katolíkův v jižní Gallii proti jich pánům, arianským Vizigothům. Válka, kteráž po té mezi ním a Gothy vznikla, vedena tak šťastně, že tito po bitvě u Vouglé (507) pozbyli větší část svých držav v Gallii. Poslední prostředek Chlodvikův k rozšíření a upevnění panství záležel v tom, že dal zradně a úkladně s cesty ukliditi ostatní kmenná knížata Frankův, odkudž stal se samovládcem všech kmenů frankých. Zemřel r. 511.

[**Zkáza rodiny královské.**] Čtyři synové Chlodvikovi, kteří společně jako nástupci jeho panovali a nad něž jmenovitě Dětrich (sídlem v Metech) vynikal, pokračovali v díle otcově. Mimo jiné výboje v Alemanii, Provencí a t. d. zkazili zejména říši durynskou a burgundskou i rozšířili takto nad obyčej vlastní říši. Chlotar I., nejmladší z nich, přečkav ostatní, sjednotil veškeré panství franké, té doby největší ze všech říší germanských, v rukou svých (558—561). V rozšířené takto říši franké dávaly se platně znáti následující, řečí i mravem rozdílné části: 1. Neustrie, severozápadní část říše, prostírající se na jih až k Loarre, kteráž měla ráz více románský; 2. Austrasie, severovýchodní část, po výtce německá; 3. Aquitanie (t. j. krajiny druhdy Vizigothům odňaté) a 4. Burgundie. — Ku konci 6. století uznali i Bavoři svrchovanost frankou nad sebou, podrželi ale domácí knížata. Ustavičné dělení říše a vzniklé z toho různice a války vnitřní, neméně i řada pýchů a zločinů, páchaných od členův rodu královského, připravili posléz krále franké o všecku vážnost, zkazivše v nich zároveň všelikou sílu mravní. Tak zejména jaly se královny Fredegunda a Brunhilda s ďábelskou mstivostí na vzájem se pronásledovati; zvláště pak viní se Brunhilda z toho, že způsobila smrt neméně jak 10 králů a královičů rodu panujícího. Když pak posléze dostala se synu Fredegundinu, králi Chlotaru II. do rukou, rozkázal ji tento za tři dni mučiti a živou ještě za nohu a ruku koni k ocasu přivázati a tak do smrti usmykati. Následek toho všeho byl posléze, že moc vládní znenáhla dostala se v ruce tak zvaných starších domu (roz. královského = majores domus).

[**Majores domus.**] Tito byli původně správci statků královských či korunních, postupem času ale potáhli k sobě veškeru

moc správní i vojenskou v říši, čímž stalo se držení této hodnosti podnětem prudkých bojů mezi velmoži franckými. Austrasie, Neustrie a Burgundie mívaly vlastního majordoma, až posléze správci austrasskému, Pipinu Heristalskému, podařilo se, učiniti sebe jediným majordomem říše francké (687). — Syn jeho Karel Martell (711—741), jenž po něm v tomto důstojenství následoval, stal se jeho hodným válečnou statečností svou. Bojovaltě dlouho a šťastně s početnými kmeny německými, i získal si posléze nesmrtelné zásluhy o křesťanství vítězstvím mezi Toursem a Poitiersem (732) nad výbojnými Araby, již Francii podobným osudem obmýšleli jako Hispanii. Po jeho smrti převzali správu říše dva synové jeho Karlman a Pipin Malý; poněvadž se ale onen záhy již do kláštera byl uchýlil, stal se Pipin jediným majordomem (747). Té doby držel trůn blbý král Childerich III. Pipin sesadil ho z dopuštění říšského sněmu a přiložil sobě s přivolením papeže titul krále franckého (751).

§. 10. Šíření se křesťanství mezi Němci. Mnišství.

[Šíření se křesťanství.] Bylotě věcí neobyčejné váhy pro rozvoj věcí evropských, že kmenové němečtí, postupující proti císařství římskému, křesťanství napořád přijímali. Nejprv přijali křesťanství Vizigothové; tito jsouce s počátku katolíky, oblíbili sobě brzo arianství i stali se takto příčinou, že vyznání toto rozšířilo se mezi jinými kmeny německými. Biskup Ulfilas přeložil bibli na jazyk gothský. Frankové stali se hned s počátku vedlé krále svého Chlodvika národem katolickým. Co se tkne ostrovů britských, dostala se tam víra křesťanská již za dob panství římského, vtrhnutím pohanských Anglosasův vzala však zase velikou ujmu. Papež Řeh oř I. Veliký (590—604) pokusil se o obrácení Anglosasů, vyslav do Anglie sv. Augustina s 40 benediktiny co missonáři. Odtud vzrnáhalo se křesťanství v ostrovech britských rychle a ustavičně, tak že zejména z Irska hlasatelé víry křesťanské později také do Němec chodili, jako sv. Kolumban († 615) a žák jeho sv. Havel k Alemanům, sv. Jimram (v polovici 7. století) k Bavorům a t. d. Vlastní Apoštol Němcův byl však Winfried (přezván později Bonifacius), pochodivší ze vznešené rodiny anglosaské, hlasatel víry křesťanské mezi Frýzy a Hesy, kdež založil pověstné později

opatství fuldské, a první arcibiskup mohučský, jenž co takový zřídil církev německou († 754).

[Mnišství.] Náklonnost k samotářství a vzniklému z něho životu klášternímu, jež byla nejprv v Egyptě se rozmohla, rozšířila se rychle do Evropy, zvláště pak po všech zemích západních, tak že již kolem r. 400 země tyto kláštery jakoby osety byly. Veliký vliv na rozvoj života klášterského měl sv. Benedikt z Nursie (480—543), jehož pravidla klášterského života (řehole), navržená původně pro klášter na vrchu cassinském (založený 529), ode všech klášterů na západě za vlastní přijata jsou. Dle nich byl každý mnich povinen, zavázati se k doživotnímu přebývání v klášteře a ke třem slibům, chudoby totiž, čistoty a poslušnosti k opatovi. Bylyť kláštery v oněch dobách barbarství a svévole pravým dobrodiním člověčenstva. Lesy a pastviny jsou prací jejich proměňovány v úrodná pole; pronásledování a trpící nalezali v nich ochranného útulku; vycházeli z nich noví hlasatelé víry, co zatím vnitř zdí školy zřizovány a v těch zbytky starého písemnictví, jakož i základy věd od dokonalé zkázy zachráněny jsou. Na slovo vzaté byly kláštery benediktinské v Sv. Havle, ve Fuldě a Korveji v Němcích, v Clugnym ve Francii a jinde.

Řehole benediktinův nepřestává na pouhém vyměřování určitých pravidel mnichům, nesoucích se k zachování náležité mravnosti; jí určuje a řídí se také veškerá jejich duševní i tělesná činnost. První kapitoly její ukazují mnichům cestu ke konání dobrých skutků, k poslušnosti a pokoře. Následující kapitoly ustanovují, že mnich nemá držeti osobního jmění, že nesmí ničeho bez svolení opata aniž rozdávat aniž přijímat, buď si to kniha, psací deska, ba i psací náčiní, ano mnich nemá považovati ani vlastního těla nebo vlastní vůle za jmění své. Míra stravy v tom způsobě se určuje, aby nedávalo se více k jídlu, leč dvě krmě denně mimo ovoce, zeleninu a líbru chleba. Masa zvířat čtvernohých smějí toliko nemocní bratři požívat. Nápoj záleží z jedné pinty vína na den. Od velikonoce až do mají mniši od první až do čtvrté hodiny denní konati ruční práce, čtvrté až do šesté ošetřívati se zabavovati. Vstávše od stolu, odpočívají tiše na ložích svých, při čemž každý šeptem čistí směl. Od osmé hodiny až do večera pracováno opět. V zimě zabýváno se nejvíce ošetříváním. I práce polní konány jsou v příhodných dobách ročních. Opatovi přikázáno, aby vždy zůstával pamětliv toho, jaké břímě byl na se vzal a jaké účty z něho skládati bude povinen. Měloť býti zběhlým v zákoně božím, čistý, střídavý a milosrdný, varovati se zlých skutkův a bratry milovati. Tresce-li, má sobě v tom moudře počínati a nikdy míry se nespouštěti, aby očistuje nádobu ode rzi, nerozbiřel jí.

§. 11. Ústavní poměry říši německých na půdě římské.

Mezi kmeny německými, kteří na půdě římské nové státy byli založili, jako zejména mezi Vizigothy, Langobardy a Franky, vznikly tím samým zvláštní poměry právní. Dobytá země rozdělena jest od krále mezi družinu jeho, každý obdržel jedno těhlo v dědičné vlastnictví, jemuž říkali allod (statek svobodný). Králům a vůdcům dostávalo se po věcích těchlech, jež zase drobnými díly věrným svým k doživotnímu užívání propouštěli. Takovýto podíl slul fé-od (lat. feudum, t. j. statek z víry), po česku léno či manství, poživatel pak nazýval se vasall (man, lenník). Manství nebyla původně dědičná; znenáhla jest však dědičnost jejich jednak povolena, jednak od manů vynucena. Lenník byl svému pánu povinen věrností a stálou hotovostí k boji. Vlastník statku allodního účastnil se toliko válek, pokud země či státu se týkaly. Od Frankův dostalo se zřízení manské později do Němec i zemí slovanských, kdež dříve o něm nebylo paměti. Z bohatých držitelův allodů a len vznikla povlovně nová šlechta.

O dřevních poměrech právních mezi kmeny německými dávají návěští jisté sbírky zákonův či zákonníky (leges), které z vůle některých králův průchodem 6. a 7. století na základě starodávních obyčejův právních složeny jsou byly. Obsahují po věčině jen výměry pokut a trestův za jisté zločiny.

Ze všelikého zločinu směl vinník penězi se vyplatiti, jedině sketství a zrada trestány jsou smrtí. V rozepřích občanských rozhodovaly právní průvody (důkazy) a listiny, u věcech hrdelních přísaha, pomocníci k přísaze a očisty (soudové boží). Očisty konaly se ohněm, vodou nebo křížem, soubojem či sedáním (za kyje a meče) a t. d. Při očistě ohněm povinen byl obžalovaný, sáhnouti na žhavé železo nebo projíti hořící hranici dříví nebo jinak na oheň se vydati, a to vše bez úrazu, měl-li býti nalezen nevinným. Při očistě vodou (metnutí na vodu) pokládán topící se za nevinného. Při očistění křížem stanuly obě strany s rukama pozdvíženými před křížem nebo oltářem; kdo první pohnul rukou, prohrál.

§. 12. Říše francká za Karlovcův.

1. Pipin Malý (752—768).

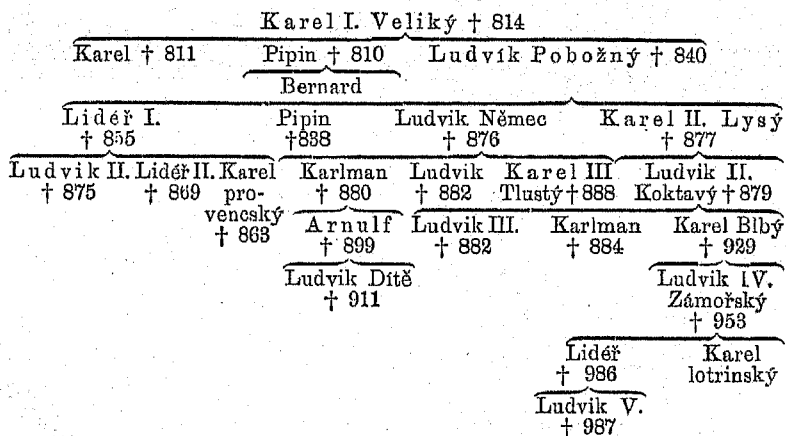
Když Aistulf, král Langobardův, pokoušel se o panství nad Římem, obrátil se papež Štěpán III. k Pipinovi o pomoc. Ten mu jí poskytnul i přinutil dvojí výpravou do Itálie (754 a 755)

krále Aistulfa, aby vzdal se obmyslů svých k Římu i odstoupil tak zvaný Exarchat i Pětiměstí, kteréž král Langobardův před nedávnem císaři řeckému byl odňal. Pipin daroval prý tyto krajiny papeži; tím položen základ k potomnímu státu církevnímu.

2. Karel Veliký (768—814).*)

Pipin Malý zůstavil říši dvěma synům svým, Karlu a Karlmanovi. Když tento po třech letech zemřel (771), zmocnil se Karel, odstrčiv syny Karlmanovy, celé říše. Současní letopisci líčí Karla co muže postavy vysoké a silné, vládného pohledu a zvučného hlasu, znajícího sobě rychle získati přízeň všelikých lidí. Požíval stálého zdraví, nebyv za všecken čas 40tiletého panování svého ani jedinou nemocí stížen, jakkoli pracoval bez ustání. Byltě zejména častým cvičením tělesně tak se otužil, že dovedl podkovu vejpůli zlomiti, ba i člověka v plné zbroji vyzdvihnouti a ve výšce udržeti. Podobně statečným prokázal se i v pracích duševních. Vstáváje nezřídka čtyřikrát i pětkrát za noc, vykonával práce přichystané, ba odívaje se ráno, obliboval sobě jednati již o věcech státních nebo domácích; při jídle dával sobě čítati, užívaje takto každé hodiny času denního. Vychován jsa v hluku zbraní, naučil se počátkům vědění teprv co král. Vychování dětí vlastních opatřil však takovým způsobem, že synové i dcery nejprv učili se vědám,

*) **Rodokmen Karlovcův.** (Ti, jichž jména jsou proloženým písmem vylíšena, byli císaři.)



potom cvičili se synové ve zbrani, v jízdě a lovu, dcery pak přidržovány jsou k přeslici a vřetenu, aby nepřivykaly zahálce. Nejraději obcoval Karel s rodinou svou; nikdy nepojedl bez dětí a kdykoli nalezal se na cestách, jeli synové vedlé něho, dcery pak vezly se za ním. Rád zanášel se též honbou, sám pak pobil množství medvědův a zubrův. V jídle a pití byl střídmy a v oděvu sprostný. Takové povahy byl panovník, jenž uvázav se v dědictví otcovo, co válečník a státník do té míry je rozhodnul a zvelebil, že stát Karlovců, jím založený, v Evropě trvalé došel váhy a významu.

[a] **Karel co válečník. Válka s Langobardy r. 773—774.** Synové Karlmanovi, uchýlivše se k Desideriovi, králi Langobardův, prosili u něho sobě pomoci. Ten jí ochotně poskytnul, jsa od Karla potupen; neboť Karel, pojav první dceru královu za manželku, poslal jí potom otcí nazpět a zasnoubil se s Hildgardou, urozenou Alemankou. Když Desiderius chystal se k útoku na papeže Hadriana I., jenž držel k straně Karlově, objevil se francký král s vojskem k ochraně papeže v Itálii (773). Poraziv Desideria, donutil ho jíti do kláštera a sloučil panství Langobardův s říší franckou (774).

[**Války saské 772—804.**] Z kmenů německých, kteří samostatnosti dovedli sobě zachovati, byli Sasové, sedící mezi řekami Lipou a Rúrou až k Labi, nejmocnější; činili se také nejstatečnějšími odpůrci dalšího šíření se říše francké, jakož i křesťanství, jemuž králové frančtí jako prostředku k utvrzení panství svého všemožně nadržovali. Proto hodlal Karel konec učiniti zvůli jejich. Hned při první výpravě (772) vedl sobě vítězně i přinutil Sasy k poddání se a přijetí křesťanství. Ale úspěch ten byl pomíjející; neboť již příštího roku, když Karel zejména zaměstnán byl válkou s Langobardy, pokusili se Sasové o obnovu nedávné samostatnosti a vedlé ní i pohanství. Byvše od Karla podruhé přemoženi, přistupovali, vedeni jsouce Vidukindem, vždy zase k odboji, kdykoli Karel za válkami meškal v jiných stranách. Když král r. 782 oddělení vojska na ně byl vyslal, k němuž připojiti se musilo i několik tisíc Sasův, způsobena jest jemu dokonalá porážka odtud, že onen voj saský mezi bitvou s krajany svými se spojil. Tu přikvapil Karel sám s mocným vojskem a vynutiv vydání odpadlých, dal je všechny (počtem 4500) bez milosti utratiti. Sasové, zhrozivše se toho

krvavého skutku, zdvihli se k pomstě, ale v bitvě při řece Hase (783) potřeni jsou dokonale a Vidukind přijal s mnohými urozensi křesťanství (785). Zavedenot mezi nimi zřízení francké, a aby spíše splynuli s křesťanskou říší franckou, založeno u nich osmero nových biskupství. Když Karel nalezal se ve válce s Avary, povstali Sasové poznovu (793), chtějíce vyvrátiti všecka zavedení křesťanská; ale Karel přinutil je několika výpravami, zakládáním franckých kolonií v jich kraji a přesídlením 10.000 saských rodin na cizí půdu k nezbytnému a trvalému poslušenství (804). Boj proti Sasům potrvál takto celkem za 34 let.

[Válka s Araby 778.] Jistý arabský místodržící ze Saragossy, vyhnán byv emirem Abd Errhamanem, obrátil se ke Karlovi za pomoc. Tento postoupiv do Hispanie, dosadil zase vypuzeného náměstka i dobyl země mezi Pyrenaemi a Ebrem. Na zpětném pochodu přepaden jest i s vojskem a toto bez mála celé potřeno. Nabytá země ztracena zase, teprv r. 801 dobyl jí Ludvik, syn Karlův, prostředkem vítězné výpravy, načež přivtělena k říši francké pod jmenem krajiště hispanského.

[Válka s Avary 791—799.] Vévoda Thassilo, jenž vládl v Bavořích a Korutanech pod svrchovaností franckou, dychtěl po samostatnosti, učinil tajný spolek s Avary čili Obry. Aby případnému nebezpečení vyvaroval, vkročil Karel válečně do Bavor a Thassilo, cítě se slabým k obraně, prosil za odpuštění. Obviněn však později u Karla z ustavičných piklů s Avary a nemoha se toho nijak očistiti, přinucen jest jíti do kláštera, načež Bavori staly se provincií franckou (788).

Rozšířiv takto Karel říši svou až k Enzi, počal válčiti s Avary samými. Divoký tento a loupežný národ dostal se po zaniknutí říše Hunův povlovně z nížin jihoruských a podunajských až do vnitřních Uher, kdež měl hlavní kočevišťe svá na velkých stepech mezi Dunajem a Tisou. Odtud vyjížděli Avari na lup do zemí sousedních, pleníce a vybíjejíce vše i zůstávajíce takto po sobě širou poušť; kořisti zanášeli do opevněných ležení, jimž Němci říkali rynky. I uzavřel Karel, zkročiti na vždy loupežné tyto sousedy. Po několika válečných výpravách, kteréž jednak sám (791), jednak syn jeho Pipin (796) pomocí sousedních Slovanův podnikli, rozbita jest moc Avarů, ukořistěny jsou snešené poklady, oni sami pak přinuceni, uznati nad sebou

francskou svrchovanost. Pohromami těmi jakož i morem vzali zředli již Avaři takovou zkázu, že brzo potom beze stopy zmizeli; snad že zbytkové jejich s příbuznými jim Maďary, kteří později do Uher se přistěhovali, v jeden národ se sloučili.

[**Války Karlovy s Dány a Slovany.**] Tak rozšířeny jsou zne-
náhla hranice říše francké na severovýchodě až ke krajinám,
obývaným od Dánův a Slovanův. Dostalť se Karel v pokro-
čilejším již věku i s těmito národy do války. Rozšířiv proti
Dánům hranice říše až k řece Idře, opevnil je později náspem
(tak zv. Danavirk). - Slované, sousedící s říší francskou podél
Labe a Šumavy a dělící se zde v početné kmeny, z nichž byli
Bodrci, Havolané, Srbové a Češi nejmocnější, podstoupili po
tuhých bojích věčím dílem poplatnost francskou, část oblastí
jejich vzata v přímé držení Frankův a v nich zřízeno krajiště
severní a durynské. Také Charvati posávští i dalmatští slušeli
již od r. 786 pod svrchovanost francskou.

[**b) Obnovení důstojenství římského císařství.**] Když byl
Karel takto velikou část bývalé říše západořímské pod panstvím
svým shromáždil a prostředkem církevních zavedení pod stolicí
papežskou postavil, donutila ho nová tíseň papeže k výpravě do
Italie. Byltě r. 800 papež Lev III. sám do Paderbornu saského
přišel, hledat u krále pomoci proti odbojně straně v Římě.
Karel přikvapiv do Říma, zjednal opět pokoj. Když pak o hodu
vánočním, obvečen v plášť římského patricia, v chrámu sv. Petra
slavně mši svaté přítomen byl, postavil mu papež Lev korunu
císařskou na hlavu a všecken lid provolal hlasitě: „Karle
Auguste, od boha korunovaný, smířící císaři římský, vítězství
Tobě a mnohá léta!“ Tak obnoveno jest zase římské císařství.

[**c) Karel co státník.**] Karel zjednav šťastnými válkami
říši francké neobyčejnou rozsáhlost, neustával v přičinění svém
o vnitřní jednotu její. K tomu konci usiloval o to, aby
1. všecky poddané své uvedl v lůno církve katolické, a 2. aby
národ francký i s jeho zákony a zřízením učinil vlastním stře-
dištěm říše.

Správa říše upravena tak, že veškerý provincie rozděleny jsou na
župy (Gae) čili hrabství; v každé pak župě složena jest správa civilní
i vojenská v ruce hraběte, od krále jmenovaného. Na hranicích říše
zřízeny jsou pro mocnější obranu jejich krajiště (Marken), která věčím

dílem z několika hrabství se skládala; v čele jejich byl tak zv. markhrabi, opatřen jsa větší mocí. Spravedlnost konána v ten způsob, že na soudech obecních zasedali týdně tak zv. stotníci (Centgrafen), na soudech pak vyšších (župních) župané (Gaugrafen), každý město nálezy vynášejíce. Národní práva kmenův německých, pokud Karlovi vidělo se jich zachovati, a zákony, vydané od něho samého, tak zvané kapitularie, činily základní právo říše francké, vůbec platné. Výročně vysílána jsou od Karla pojezdna hrabata (Sendgrafen), kteří po dvou provincie objížděli, dohlížejíce k pořádku v správě a soudnictví.

O vážných věcech říše radil se císař každoročně s velmoži světskými i duchovními na sněmích říšských. Sněm říšský býval za jedno s tak zvaným polem májovým, t. j. obecnou přehlídkou válečné hotovosti říšské. K hotovosti vojenské a tím i k obraně říše byl povinen každý svobodník, držící statek jisté výměry.

O vzdělání náro dní pečoval Karel bez ustání. Početným od něho vyzdviženým biskupstvím a klášterům uloženo, aby netoliko staraly se o rozšiřování víry křesťanské, nýbrž ujímaly se také vyučování lidu. A v pravdě způsobily v té příčině školy klášterní mnoho dobrého. Karel co přítel věd volal k sobě nejslovutnější učence té doby, jako na př. Alkuina i Einharda. Rozkázal sbírat starodávní bohatýrské zpěvy německé a sám pokusil se o sestavení německé mluvnice. Stavitelství podporoval vystavěním biskupského chrámu v Cáchách a mnohých paláců.

Karel těšil se v nejširších kruzích oddanosti a obdivu, památka jeho nikdy nevytizela z vědomí poddaných národů a jeví se v početných pověstech, vířících se k osobě jeho. Jako jméno Caesarovo proměnilo se v titul nejvyšší moci panovnické, tak užili západoslovanští národové jména „Karel“ k vyznačení nejvyšší hodnosti vlastních knížat (král). Karel zemřel dne 28. ledna 814 v Cáchách co kmet letitý. Před smrtí povolav jediného té doby již syna Ludvika k sobě na sněm v Cáchách, uvedl mu v chrámu sv. Máří vážnou řeč na paměť povinnosti jeho k bohu, církvi a poddaným i rozkázal, aby sám sobě vstavil korunu na hlavu. Karel pochován jest v kryptě téhož chrámu páně v majestátu císařském, sedě na zlatém stolci a korunu na hlavě, evangelium na kolenou, po boku pak mošnu poutnickou maje.

3. Říše Karlovoť schází a rozpadá se.

[Ludvik Pobožný 814—840.] Ludvik Pobožný, Karlův dědic a nástupce v samém důstojenství císaře římského, byl povahy tiché, ale slabé, přítel nauk a pokoje. Byltě již r. 817 ustanovil, které země třem synům jeho, Liděři (Lotharovi) totiž, Pipinovi a Ludviku Němci po smrti otcově v díl dostati se mají. Když potom z druhého manželství ještě čtvrtého syna, Karla Lysého, obdržel a také jemu (829) podíl vykázati chtěl, pozdvihli se synové z prvního manželství válečně i zajali otce (833). Místu, kde se to přihodilo (blíž Kolmaru elsas-

ského), přezdáno „pole lži“; neboť Ludvik nebyl poražen v boji čestným, nýbrž podlehl nevěře svých manů. Liděř usiloval teď přinutiti otce k složení slibův mnišských, aby ho takto navždy učinil nezpůsobilým k vládě; poněvadž ale Ludvik nedal se k tomu pohnouti, zvolena cesta jiná. Dle ustanovení papežských pozbývali totiž ti, kdož za hříchy své veřejně pokání byli učinili, práva k nošení zbraně a tudíž i k vládě; přemluvil tedy Liděř skrze některé biskupy otce svého k takovému veřejnému pokání. Kleče četl císař v kostele z listu před četným obecenstvem hříchy své, načež složiv meč, obvlekl se v roucho kajicné. Toto potupné nakládání s otcem vzbudilo lítost synův mladších, kteříž nad to s nejstarším bratrem dobře se nesházeli; i zastali se tudíž svrženého císaře i dopomohli mu opět vlády. Když po té Pipin zemřel a císař poznovu na to pomýšlel, i nejmladšího syna Karla oddělití, vzbouřil se Ludvik, domnívaje se býti zkrácena. Mezi válkou sešel císař zármutkem se světa (840).

[Rozdělení říše.] Liděř, jenž v důstojenství císařském po otci svém následoval, obmýšleje celé říše se zmocnití, přinucen jest bitvou u Fontenaille (841) od bratří svých k dělení říše. Podlé smlouvy, učiněné ve Verdunu (843), podržel Liděř Austrasii, část Burgundska, Frýzsko, franckou Itálii a důstojenství císařské; Karlovi Lysému dostalo se západních Frank, t. j. Neustrie, Aquitanie, ostatku Burgundska, Septimanie (t. j. kraje mezi Severnami a mořem střeozemním až k řece Rhonu) a krajiště hispanského; Ludvikovi postoupeny jsou země německé na pravém břehu Rýna bez Frýzska, ale s župami špýrskou, vormskou a mohučskou, konečně poplatek z kmenův slovanských, pokud nebyli se již vybavili ze svrchovanosti francké.

[Málo-mocnost říše Karlovcův se vzrůstá.] Záští a různice mezi bratry nevzaly ani po tomto dělení konce. Tato nesvorost, jakož i ustavičné války s odbojnými many a nepokojnými kmeny, zvláště slovanskými, oslabily valně jich moc, způsobivše zároveň, že nestačili obrániti a zachovati říše Karla Velikého v celém objemu jejím.

Ze všech sousedův říši napadajících obáváno se nejvíce Normanův. Z Dánska, Švedska a Norska, kdež statečný a pohanský lid tento byl domovem, pouštěli se Normané na

nesčíslných loděch do všech moří evropských, drancující nejen pobřežní krajiny i sebe vzdálenějších zemí, nýbrž odvažující se z ústí řek nahoru až do dalekého vnitra zemí, kdež brali, co se jim namanulo. Lodě jejich byly bez všelikého pohodlí, neposkytující ani ochrany proti zlému povětří aniž proti vedru slunečnímu, k tomu tak malé, že větší zástup loupežníkův potřeboval jich do několika set. Dobrodruhové ti, jak udatní tak otužilí, přenášeli lodice své na bedrech přes mělčiny a vlaky a odtud pošlo, že i tam z nenadání jevíli se, kde toho neviděla se nižádná možnost.

Jako na severu nedovedl Liděř Normanům trvale se obrániti, podobně nestačil v Itálii zbavit se Saracenův (mohamedánův afrických), kteří tu s úspěchem panství francké válečně napadali. Také Ludvik Němec nebyl s to, udržeti slovanské národy, na hranicích Německa osedlé, v dřevním poslušenství. Když rod Liděřův vymřel již syny jeho (875), ostali jsou Karel Lysý a Ludvik Němec jedinými dědici říše Karlovcův. — Ludvik Němec zanechal při smrti své (876) po sobě tři syny, z nichž starší dva dosti brzo zemřeli, odkudž nejmladší, Karel Tlustý, celou državu otcovu obdržel. Když bylo i potomstvo Karla Lysého až na jediného vnuka, nedospělého Karla Blbého, vymřelo, povolali Frankové západní, nemohouce do takového krále nižádné ochrany proti Normanům se nadíti, Karla Tlustého také na trůn (884 až 887), tak že tento ještě jednou téměř celý stát Karla Velikého s titulem císařským v osobě své sjednotil. Poněvadž ale i on nestačil říše náležitě obhájit, složen jest hodností svých na říšském sněmu v Triburu (887). Francie i Německo zvolivše sobě vlastní krále, zůstaly odtud navždy rozděleny; v Itálii zmocnil se panství hrabě Vít spoletský, mezi Francií a Německem vznikly pak ještě říše dolnoburgundská a hornoburgundská. Tak rozpadla se říše Karlova v patero státův.

§. 13. Slované.

[Rozšíření Slovanův.] Původní vlasti Slovanův v Evropě jsou rozsáhlé roviny a pahorkoviny v poříčí hořejšího Donu, celého Dněpru, Dněstru a Visly, odkudž dílem již za prvního stěhování se německých kmenův (v 3. a 4. věku po Kr.) až k Labi, Sále a hořejšímu Mohanu, na severu pak až k moři

baltickému, povlovně a nepozorovaně se rozšířili. V 5. věku opanovali Slované (zejména čeští čili Čechoslované) nynější Čechy, Moravu až po Dunaj, jakož i celé severní Uhry. Nájedzy rozličných cizích kmenův kočovných, jako zejména Avarův a Bulharův, potáhly přímo i nepřímou za sebou nové válečné čili výbojné stěhování se Slovanův ze zákarpatských vlastí jejich. Tak usadili se v 6. století Slovenci v alpských krajinách a sice na sever až k Dunaji, na západ až do vnitřní Istriie a do vrchoviště Dravy (ve vých. Tyrolech). Týmž časem počali jiní Slované ve spolku s čudskými Bulhary (odtud bulharští Slované) napadati říši byzantskou se strany nejdolejšího Dunaje, odkudž průchodem 6. a 7. věku dolejší Moesii, největší díl Thracie a Macedonie až po moře aegejské zaplavili a ku konci téhož století i Helladu i Peloponnes až na přímořská města v držení své dostali. Na počátku 7. století přestěhovali se kmenové Srbův a Charvatův do Dalmacie a Pannonie posávské a podstoupivše zde svrchovanost císařův byzantských, přijali nedlouho potom též náboženství křesťanské.

Tak byl okolo r. 800 všecken ohromný prostor (skoro $\frac{3}{8}$ Evropy) od moře baltického až dolů k moři aegejskému i adriatickému, na šír pak od hořejší Dravy, hořejšího Mohanu, Sály a dolejšího Labe na východ až za Don obýván a osazen od slovanských kmenův buď výhradně, buď velikou větinou a Slované stali se tudíž nejčetnějším národem v Evropě.

[Čelnější státy slovanské.] Osud, kterýž kmeny slovanské stihnul, byl velice rozdílný. Ti, kdož byli se usadili na půdě původně německé nebo v krajinách alpských anebo konečně v říši byzantské, podleli na díl výbojnému násilí německých i byzantských panovníkův, na díl zřídili sobě říše, kteréž přese všechny nehody za dráhnou dobu se udržely. Jsouť to zejména:

a) Říše charvatská, která v devátém století dospěla k samostatnosti;

b) říše bulharská, kteráž od konce 7. až do počátku 11. věku trvala a za jistý čas přes všecken severovýchod illyrského půlostrovu se vztahovala, a

c) říše českomoravská.

Slované, kteří v prvotních sídlech svých byli zůstali, nenašedše při tom v národním rozvoji svém trvalých překážek,

rozdělili se konečně na dvě hlavní říše, jež v čele veškerého Slovanstva stojí, totiž na říši ruskou a polskou. O historii všech těchto říší bude později více položeno.

[Mravy a obyčeje Slovanův v době původní a zvláště pohanské.] Slované objevují se již dle nejstarších zpráv co lid usedlý, kromě zvěrolovu, rybolovu a tržby zvláště zemědělstvím a chovem dobytka se obživující. Veškeré příbuzenstvo (rod) zůstávalo pohromadě (čeleď, zádruha) ve všech či sídlech, trvající v nedílnosti a obživující se na společných pozemcích zemědělstvím a chovem dobytka pod správou společného, voleného náčelníka (vládyka, starosta, stařešina). Vladyka byl zároveň i soudcem a knězem rodu. Více příbuzných čeledí, po kraji (župě, vlasti) rozsedlých, činily plémě nebo kmen; mocnější mívali i více žup. Správcové žup, volení i dědiční, kteří bývali vždy z bohatších čeledí, sluli lechové, župané a činili časem jakousi šlechtu národní (u Čechův potom pány nazvanou). Sjednotili-li se postupem času kmenové v jeden stát, panovali nad zemí knížata (knězi) společně s radou národní (kmeti) a se sněmem, na kterýž chodili kmeti, lechové i vládykové. Kníže byl jako nejvyšším vládkou celého národa, ochránce zákonův, vrchní správce, kněz i soudce. K vojně vstáti byli všickni dospělí a zdraví mužové povinni. — Soudy konány jsou veřejné i bývaly záhy již sborové (poroty); k očištění viny sloužili svědci, přísaha i očišty (soudy boží), podobně co u Germanův a Románův.

I Slované věřili původně v jediného boha, jakkoli záhy vzniklo mezi nimi jakés ponětí o dvojici v přírodě (zlí a dobří bohové, bozi a běsi) a postupem času i mnohobožství. Poněvadž však Slované následkem stěhování svého záhy již octlí se v sousedství křesťanských národův, ano mnozí z nich i v poddanství neb poplatnost těchto upadli, mělo jen u vzdálenějších slovanských národův, zvláště u Slovanů baltických a Rusův, pohanství dosti času, zvelebiti se, protož také jen při těchto Slovanech spatřuje se zvláštní třída kněží. Za nejvyššího Boha považovali všickni Slované, jak se zdá, nebe (Svaroh); synové jeho (Svarožici) byli slunce a oheň. U Slovanův ruských a baltických byl ve velké vážnosti i Perun, vládce hromu, jehož druží Slované neznali. K vyšším bohům náleželi u baltických Slovanův též Svatovid a Radhošť, u všech Slovanův ale Veles, ochránce stád. Vesna byla bohyně jara a života, Živa bohyně léta a úrody zemské vůbec, Mořena bohyně zimy a smrti. Velké vážnosti požívali u všech Slovanův obrazy předkův (jacís bohové domácí, rodoví), jež nazývali dědky či skřety (skřítky). Posléze byla Slovanům oživena veškera příroda nadlidskými bytostmi, dobrými i zlými, jako byly víly a rusálky, poludnice, vodníci, dasi a třasi, vědi čili jedibaby (čarodějnice v povětrí), vlkodlaci, máry a morousi a t. d. — Slované věřili v trvání duše po smrti; duše vstupovaly, pokud byly za života dobré či zlé, do navi nebo do noci černé. — Oběti byly buď krvavé neb nekrvavé. Obětováno v posvátných hájích, při pramenech a na skalách; toliko Rusové a baltičtí Slované měli chrámy a kněze.

§. 14. Mohamed i Arabové.

[Mohamed.] Když v Evropě moc Frankův byla se upevnila a křesťanství mezi národy germanskými vždy více se šířilo, povstal v daleké Arabii muž, jenž smyslnil národu svému, pohříženému ve tmách hlubokého modlářství, náboženství nové, jež hrozilo zkaziti jak svět křesťanský tak pohanský. Muž ten byl Mohamed z kmene Kurejšovců, kteří v opatrování měli Kábu, národní totiž svatyni Arabův v Mece.

Mohamed (t. j. Velebený) narodil se (r. 571) v Mece. Osřev záhy, vzat jest od strýce svého (Abu Taleba) na vychování, jenž z něho kupce mnil učiniti. Vstoupiv později do služby u jisté bohaté vdovy (Chadidže), již po čase také za manželku pojal, vykonal za obchodem daleké cesty do Syrie a Malé Asie. Obcovav zde s lidmi náboženství židovského i křesťanského, brzo poznával vyvýšenost jednoho i druhého nad modlářským učením Arabův. Nedal se však ani na židovství aniž na křesťanství, nýbrž pojal úmysl, vyzdvihnouti náboženství nové. Uchýliv se nejprv z hluku světa na samotu, pohřížil se v rozjímání o věcech víry, pomýšleje na prostředky, jimiž by národ svůj vyvedl ze spustlosti mravní. Posléze, jsa již 40 let stár, počal sobě věsti co věstec nové víry, kterouž prý mu archanděl Gabriel sám byl vnuknul a jejíž hlavní obsah byl: Není boha mimo boha (t. j. jeden jest toliko bůh) a Mohamed jeho prorok. K této základní větě přidal početná pravidla a poučení, jimiž pořádek a dobrý mrav v životě přívržencův nové víry zase k platnosti měly býti přivedeny. Dle toho povinen byl každý, obrácen jsa tváří k Mece, denně pětkrát se modliti, denně několikráte se mýti, v určité doby se postiti, almužny udělovati a nejméně jednou za života pouť do Meky vykonal. Všelický člověk nechť prý do vůle boží se odevzdá; neboť všemohoucí, jenž všecko stvořil, vyměřil prý již neomylně napřed běh všeliké příhoda. Věřícím sliboval Mohamed po smrti požívání rajských rozkoší, jež horoucími barvami vymaloval. — Učení Mohamedovo o božském určení (osudu) způsobovalo při stoupencích jeho v potomních válkách hrdinství k víře nepodobné; poněvadž totiž hodina smrti jak sketovi tak udatnému již předkem nezbytně prý jest určena, ale jen tento rozkoší rajských účastným se stane, nutil se i nejstrašlivější Mohamedán, svléci se sebe bojácnost svou. — Učení své jakož i přikázání mravní nevyověděl

Mohamed pojednou, nýbrž vždy po čase co řadu božských zjevení. Tato byla později sebrána i vešla platně v obsah koranu. Víře mohamedánské říkalo se islam, t. j. odevzdání se do vůle boží, a přívrženci její nazývali se Moslemin, t. j. odevzdání (do vůle boží).

Mohamed svěřiv se s počátku posláním a nového učení svého toliko nejbližším příbuzným, ohlásil se na konec i v Mece veřejně co prorok, utřil ale u svých krajanův jen posměch a potupu a musil konečně na útěk se dáti do Jatrebu (622). *Mekka*
 Poněvadž ale Jatrebští záhy v něho uvěřili ((odtud dostalo se potom Jatrebu příjmí města prorokova = medinat al nabu = Medina)), způsoben jest tím počátek mohamedánského letopočtu (léta hidžretu t. j. útěku). V Medině zjednal sobě Mohamed početných přívržencův, za jichž pomoci záhy již šířil mečem učení své mezi usedlými i kočovnými kmeny vnitř Arabie; došed takto nemalé moci, přinutil na konec i Meku k víře v božské posláním své (630). Tak stal se znenáhla pánem bez mála celé Arabie. I v tomto vyvýšeném postavení co světská i duchovní hlava Arabie nezpronevěřil se dřevní prostotě života, připravuje sobě často sám svůj pokrm, záplacuje i čistě šat svůj a doje kozy své. Z pravidla požíval toliko ječného chleba i datlí, popíjeje k tomu vody a nesa se vždy sprostně. Zemřel r. 632, zůstaviv jedinou dceř Fatimu, kterou statečný Ali za manželku pojal.

[Výboje Mohamedánův za chalifů z kmene Kurejšovců.] Po smrti Mohamedově zvolen chalifou (t. j. nástupcem prorokovým) tchán jeho Abu Bekr (632—634), jenž po cestách prorokových dále se ubíral, šíře s novou věrou i světské panství. Arabie jest dokonale podrobena; další útoky chystány pak sousední říši perské a byzantské. Oné odňata Mesopotamie, této téměř celá Syrie. Největších zásluh o dosavadní zdar víry i výbojův zjednal sobě vojevůdce Omar, kteréhož také Arabové po smrti Abu Bekrově na chalifství zvolili (634—644). Dobytlé nejprv zbytku Syrie a Palaestiny i obrátil se pak na říši perskou, již také vyvrátil. Za nedlouho učiněn i útok na Egypt, kterýž šťastně odňat jest říši byzantské, při čemž za své vzala velikolepá knihovna Ptolemaejovců v Alexandrii. Ve všech dobytých zemích ujímal se islam s rychlostí podivu hodnou. Říše byzantská s těží dovedla se odtud v stenčených mezích

zachovati. Neboť vedlé arabských násilníkův sužovali ji od severu Slované, kteříž od 6. věku napořád v illyrském půlostrově se šířili.

Nástupcem Omarovým v chalifství byl Othman, tajemník Mohamedův (644—656). I nyní zveličována jest výbojně říše Arabův, ač povlovněji. Staraje se nad slušnost o příbuzné své, zneprátelil se Othman s druhými náčelníky, od kterýchž zabit jest posléze úkladně. Teprv teď vzpomenuto na dlouho odstrkovaného Aliho (656—661), udatného zetě Mohamedova; přidržuje se však jediné koranu a zavrhuje podání, mezi tím již sepsané (sunnū), nedošel Ali obecného uznání; neboť proti němu zdvihla se celá strana sunnovců, vedená Muavijí, místodržícím v Syrii. Z toho vznikla krvavá válka občanská, mezi kterouž také Ali úkladně jest zavražděn.) Všickni přívrženci čisté víry (šijovci, t. j. starověrci), zvláště pak Persové, mají ho za svatého.

[**Omajovci 661—750.**] Muavija I., jenž teď obecně chalifou uznán, přivedl k panství rod Omajovců, kterýž sídlem svým učinil nádherný Damašek. Se znamenitým úspěchem pokračovali první chalifové tohoto rodu v počatých výbojích. Říše byzantská připravena o Rodýz, Cypr, části Malé Asie, jakož i o zbytek držav afrických, Sardinii a Korsiku. Odvážné pokusy, zmocniti se samého Cařehradu, zmařeny byly vynalezením řeckého ohně, jímž spáleny jsou lodě Arabův, před hlavním městem východního křesťanstva ležící. Počátkem 8. století podařilo se Arabům zmocniti se po bitvě u Jeresude la Frontera (711) téměř celého půlostrova pyraenejského.

Tak zjednali chalifové v první polovici 8. století říši své největšího objemu, ku kterémuž zvláště dospěla za chalify Valida I. (705—714). Náležet k ní v Evropě: téměř celý půlostrov pyraenejský, Sardinie, Sicílie (až teprv r. 898 celá dobytá), Korsika, některé pobřežní krajiny v Dolejší Italii a Kreta.

V Africe: Egypt a celé severní pobřeží Afriky, odkudž se prostředkem obchodu islam až do Sudanu rozšířil.

V Asii: Na severovýchodě veškeren kraj až po Kavkaz a ř. Sihun, na východě až k horám Sněžným (Musdagh), střednímu Indu a dále za Ind dolejšť, na jihu až k moři arabskému, na západě pak až k moři rudému a středozemnímu. Z Malé Asie patřila jim jen Cilicie a ostrovy Rodýz i Cypr.

[**Roztržení říše chalifův.**] Panství Omajovců vyvráceno jest r. 750 Abul Abbasem, místodržícím v Mesopotamii; použív

záští, chovaného od velikého počtu Mohamedanův (šijovců) z dob zabití Aliho proti Omajovcům, vzbouřil se proti chalifovi Mervanovi II. a porazil ho. Ukrutně pronásledováni jsou teď všichni členové rodu omajovského; jeden ze strýců nového chalify vylákal lstivě potomky svržené dynastie z jich úkrytu a dal je úkladně kyji pobiti. Jen někteří Omajovci zachránili se na poušť mezi beduiny; tak zejména Abd Errahman, jenž dostihnuv posléze daleké Hispanie, založil zde samostatné chalifství (Andalos). Tak vzala za své politická i církevní jednota říše chalifův.

Abbasovci přenesli sídlo své z Damašku do vystaveného týmž časem Bagdadu. Nejčelnější Abbasovec byl chalifa Harún Arrašid, t. j. Spravedlivý (786—809), vrstevník Karla Velikého, s kterýmž také přátelských styků sobě hleděl. Literatura arabská rozvíjela se za něho slavně, podporována jsouc nemálo na slovo vzatou štědrostí jeho, již obmýšlel básníky i učence. Příjmí Spravedlivého dostalo se mu způsobem východních despotů. Vykonával totiž přísnou spravedlnost, kde nešlo o vlastní prospěch nebo zvůli jeho; jinak nevzdaloval se ani ukrutnosti ani násilí. S vezírem svým, chytrým a udatným Džafarem procházel přestrojen města i kraj, zvědětí chtěje, líbí li se vláda jeho a zdaž každému činí se po právu. Shledal-li žaloby těch, kdož neznajíce ho, jemu láli, býti s podstatou, odměnil se jim královsky, naopak ztrestal je citelně. — Bagdad, jenž za tohoto chalify největší slávy dosáhl, čítal prý 10.000 mešit, tolikéž veřejných lázní, 105 mostů, 600 průlivů čili struh, 400 vodních mlýnů, 4000 kašen a 100.000 zahrad.

Po smrti Harunově chýlila se vnitřní síla říše k rychlé zkáze. Chalifové, zapomínajíce prostého způsobu života předchůdců svých, oblibovali sobě čím dál tím více choulostivost a rozkošnictví, zůstávajíce světskou vládou náčelníkům tělesné stráže své, kteráž skládala se z cizích otrokův. Tak stalo se, že konečně jeden takový emir al omrá (t. j. kníže knížat, kterého titulu zmínění náčelníci užívali) r. 936 veškeru moc světskou v říši k sobě potáhl, dovoluje chalifám jediné platného vlivu u věcech duchovních.

Oddělení druhé. Od konečného rozebrání říše Karlovcův až do zvolení Rudolfa habšpurského na království německé (887—1273).

§. 15. Povlovné vzcháání se říše německé až do časův Jindřicha IV. a boje jeho s papeži (887—1056).

1. Poslední Karlovi.

Po svržení Karla Tlustého r. 887 (§. 12) zvolili Němci levobokého synovce jeho Arnulfa, vévodu korutanského, s titulem krále východních Franků na království (887 až 899). Arnulf pracoval nad jiné o to, aby nedopustil vzniku nějakému mocnějšímu státu slovanskému při hranicích Německa a proto usiloval o vyvrácení Svatoplukovy říše velkomoravské. Pro moc a válečnou statečnost krále velkomoravského nezdařilo se mu v tom sice nikterak, zajisté ale Maďarům, kteří, přistěhovavše se zatím do Uher (892), vyzváni jsou, jak podobá se, od Arnulfa, aby říši velkomoravskou zničili. Arnulf podniknul též dvě výpravy do Italie a dosáhl důstojenství císařského (896).

Po smrti Arnulfově učinili velmoži němečtí králem nedospělého syna jeho, Ludvika Dítě (900—911). Za něho stali se Maďaři loupežnými nájezdy svými také hrůzou říše německé, porážejíce napořád v krvavých bitvách vojska proti nim vyslaná. Poněvadž Ludvik, jsa příliš ještě mlád, nestačil k obraně říše, zvolili kmenové němečtí ze sebe vévody, na něž obranu složili. Tak vznikla opět vedlé království moc vévodská, již byl Karel Veliký jako nebezpečnou odstranil. Vévodství byla tato: Bavori, Alemanie (Šváby), Franky, Lotharingie a Sasy.

2. Kunrat I., král Franků východních.

Po vymřeni Karlovcův skrze Ludvika Dítě zvolili velmoži všech kmenů německých, vyjmouc Lothrinky, kteří Francie

byli se přidrželi, Kunrata, vévodu franckého, králem (911—918). Kunrat měl dosti práce, aby zjednal sobě obecného uznání v Němcích, poněvadž noví vévodové, usilující o dokonalou nezávislost, bez ustání odboje strojili. Tohoto stavu vnitřní málomocnosti užili Maďari k novým nájezdům, jež až po Bremu a Hamburk se vztahovaly.

3. Králové němečtí z rodu saského (919—1024).

[Jindřich I. Ptáčník 919—936.] K radě umírajícího krále Kunrata zvolili Frankové a Sasové vévodu saského Jindřicha králem. Donutiv nejprve vzpurných knížat k tomu, aby ho uznali, a spojiv opět Lothrinky s říší, chystal se na dobro přetřhnouti záhubné nájezdy Maďarův. Aby Němce k boji s nimi připravil a sám s dostatek válečně se vystrojil, vešel s Maďary prozatím v delší příměří, svoliv zároveň k poplatku. Po té obehnal důležitější a k obraně způsobilejší tržní vsi zdmi a příkopy i nařídil, aby desátý muž každé župy v nová tato města se stěhoval, v kterých také třetina žní bezpečně skládána býti měla. Chtěje Němcům, obvyklým volnému životu venkovskému, dodati chuti stěhovati se do nových těchto pevností, opatřil to tak, aby v nich držela se veřejná shromáždění i všeliké slavnosti. Neméně staral se o válečnictví, obzvláště pak o jízdu, aby způsobnou se stala udolati lehké jízdě uherské. Statečnost nové válečné moci své jal se nejprv zkoušeti na sousedních kmenech slovanských i donutil mezi jinými i Čechův, aby uznali svrchovanost německou nad sebou a zavázali se k poplatku (928).

Když prošel čas příměří s Uhry, odkazoval se Jindřich všelikého dalšího poplatku a tak vypukla válka. Brzo přicválali jízdní zástupové uherští a vnikli až do Sas a Durynk. U Mezi-boře při řece Unstrutě svedena s nimi krvavá bitva (933), v níž Maďari dokonale poraženi, tak že odtud aspoň severní krajiny německé bezpečny zůstaly nájezdův jejich.

[Ota I. Veliký 936—973.] Nástupcem Jindřichovým stal se syn jeho Ota I., jemuž při korunovací v Cáchách všichni kmenové němečtí holdovali. Při této příležitosti vykonávala knížata německá poprvé tak zvané arciúřady či úřady říšské (nejvyšší češí, postolí č. truksas, komoří a maršálek). Přese všecko předchozí uznání zdvihlo se brzo několik vévod na něho, odkudž vzal Ota sobě příležitost, zbaviti je správy říšských

statkův v jejich vévodstvích a složití tuto na zvláštní úředníky, falckrabí, čímž podstatně oslabena jest moc vévodská. Té doby ustanovil také Ota, aby důstojenství vévody přístě toliko od krále samého smělo býti propůjčováno.

Snahy Otovy o zvelebení vnitřní moci královské provázeny jsou stkvělými úspěchy vnějšími. Především udržování jsou národové slovanští na hranici východní v dřevní závislosti a zveličována napořád krajiště proti nim zřízená. V krajích nově dobytých rozmnožil Ota počet německých biskupství, aby panství učinil bytelnějším. Po té založil i v Itálii nové, rozsáhlé panství. Od časův Arnulfových nebyl nikdo z králův německých důstojenství císařského dosáhl; byltě nejposléze držitelem jeho Lidéř, pán v Provenčí, po jehož náhlé smrti (950) Berengar, markrabí ivrejský, spolu s panstvím nad Lombardií na sebe je potáhl. Aby moc svou upevnil, chtěl syna svého s Adléťou, vdovou po Lidéři, zasnoubiti, tato však, vzpouzejíc se obmyšlenému sňatku, povolala Otu na pomoc. Ota přišel, porazil Berengara a nazvav se králem Langobardův, pojal sám Adlétu za manželku.

Když Ota domů se vrátil, nastalo mu položení odboj, v kterémž vlastní syn jeho Liudolf podíl měl, jenž dokonce i Maďary na pomoc povolal. Tito vytrhli r. 955 do Německa. S obvyklou rychlostí ocitnuvše se před Augšpurkem, obehnali město, kterémuž Ota s vojskem říšským ku pomoci spěl. Posty a modlením hotovilo se vojsko, sesílené pomocnými zástupy knížete českého Boleslava, k bitvě, kteráž svedena byvši v den sv. Vavřince (10. srpna) 955, skončila se dokonalou porážkou Maďarův. Odtud sprostěno jest Německo na vždy záhubných nájezdů jejich. — Aby hranici říšskou s této strany pojistil, obnovil Ota I. krajiště Východní, již za Karla Velikého založené, ale záhy potom zašlé, jež stalo se základem pozdějšího arcivévodství rakouského.

Zatím pokoušel se Berengar, jenž po porážce své Hořejší Itálii od Oty I. v léno byl obdržel, dobytí sobě dřevní samostatnosti, ale Ota vešel znova válečně do Itálie a poraziv Berengara, učinil konec panství jeho. Po té hnul se do Říma a přijal od papeže Jana XII. korunu císařskou, která odtud (962) až do zrušení říše německé (1806) s královskou korunou německou spojena zůstávala. — Na třetí výpravě do Itálie

(966—972) dal syna svého Otu II. od papeže na císaře římského korunovati a zasnoubil ho s císařovnou řeckou Theofanou, aby takto v držení Dolejší Italie se dostal, což se mu však nepodařilo.

[Ota II. 973—983. Ota III. 983—1002.] Po smrti Oty I. dosedl na trůn syn jeho Ota II. Ani jemu nepoštětilo se, potáhnouti k sobě panství nad Itálií Dolejší. V boji o to podniknutém vzal citelnou porážku, sám pak s těží vlastního života zachoval. Zemřel, chystaje se k nové válce, a zůstavil po sobě tříletého teprv syna Otu III., který ještě za živobytí otcova nástupcem jeho v Němcích a Itálii zvolen byl.

Spravuje se vlivem velice vzdělané matky a báby a máje za učitele muže výtečné, zjednal sobě Ota III. nevšedních vědomostí. Řehoř V., jenž pomocí jeho stolce papežského dosáhl, podal mu korunu císařskou (996).

Po smrti Řehoře V. zvolen jest Gerbert, Otův učitel, na papežství, jenž přijal jméno Sylvestra II. Tento jsa muž jak zbožný tak učený, vnuknul mladému císaři myšlenku, aby pokusil se o državnou obnovu dřevního císařství římského ve všech zemích západních. To se mladému císaři velice zalíbilo i zanášel se opravdu myšlenkou, učiniti Řím hlavním a sídelním městem svým a spravovati odtud i Německo. Odtud také pošlo, že nepodoben jsa předkům svým, málo dbal o to, aby zachoval Německu dřevního vlivu na východě slovanském, což z toho jde na jevo, že nejen sám k tomu se přičinil, aby několik biskupství v zemích slovanských zřízeno bylo, ale i k tomu svolení dal, aby Polsko zdvižením domácího arcibiskupství v Hnězdně z područí metropolitův německých dokonale se vybavilo.

[Jindřich II. Svatý 1002—1024.] Nástupcem Oty III., jenž zemřel bez potomkův, učiněn jest volbou Jindřich II., pravnuke Jindřicha I., jenž teprv po rozlícených bojích způsobil sobě v Němcích obecné uznání. Sotva že to skoncováno, nastávalo mu obhájeti početnými a těžkými boji moci Německa proti Itálii a stkvěle vzmáhajícímu se Polsku. Podniknul do Italie tři výpravy, první, aby panství německého v Itálii hořejší proti nepřátelům jeho obránil, druhou, aby v Římě korunu císařskou přijal, třetí, aby zmocnil se držav řeckých v dolejší Itálii. Ale s účelem posledním svedlo se mu podobně, co předchůdcům jeho.

Rovněž tak nešťastně potýkal se na konec přese všecku pomoc českou (knížete Oldřicha) a uherskou (sv. Štěpána) ba i ruskou (velkoknížete Vladimíra) s Boleslavem Chrabrým, mocným knížetem polským, jemuž snažil se v založení veliké říše slovanské zabrániti, kterémuž však posléze (1018) i Lužice jménem léna říšského přinucen jest postoupiti.

[Osudy Slovanův polabských.] Panování králův německých z rodu saského osudným stalo se kmenům slovanským, kteříž mezi Labem a Odrou byli se usadili a z nichž sluší jmenovati Bodree v nynějším Holštýnsku a v části Hanoverska, Braniborska a západního Meklenburska, Liutice ve východním Meklenbursku, v západním Pomoří a severním Braniborsku, Havolany v Braniborsku a Srby polabské v saských knížectvích, v královském a pruském Sasku a západním Slezsku. Historie všech těchto Slovanův je nepřetržitou téměř řadou utrpení a krvavých bojův o národnost, náboženství a politické bytí. Mezujíce po celé čáře hraničné věčím dilem v rovinách s nejstatečnějším kmenem německým, se Sasy totiž, jichž země ovšem často nájezdy svými znepokojovali, stali jsou se záhy již předmětem výbojné politiky mocných králův německých z rodu saského, kteříž pod pláštěm rozšiřování křesťanství a táhnouce se k poměru poplatnosti, v němž títo Slované ke Karlu Velikému a prvním nástupcům jeho byli se nalezali, o jich trvalé podrobení všim úsilím se zasazovali. Od Jindřicha I. a Oty I. zřízena jest po celé hranici slovanské souvislá řada markrabství, jichž správcové (markrabí), podporováni jsouce vždy po čase velkými výpravami, bez ustání drobnou válkou rozšiřovali panství své nově dobyté kraje k državě své připojujíce a lidem německým (po věčině saským) osazujíce. V nově dobytých krajích nebo aspoň na hranicích jejich zřizována všudež také nová biskupství a kláštery a užito vůbec všech prostředkův, aby noví poddaní netoliko křesťanskou víru přijali, nýbrž i národnost svou za německou vyměnili, v čemž později i domácí knížata, pokud tato v držení zemí svých ponechána, německých markrabí, biskupův i klášterův následovala. Nemálo přičinilo se k poněmčování slovanského obyvatelstva i zakládání měst, jichž německé měšťanstvo lid slovanský důsledně z nabytí práva měšťanského vylučovalo. Tak vznikly na konec v celém tomto rozsáhlém slovanském zemišti četné državy světské a duchovní pod domácími i cizími rody panovnickými, ale s rázem docela německým a v druhé polovici 15. století bylo i poněmčení těchto kmenův slovanských až na skrovné zbytky jejich (jako Lužičané v hořejší a dolejší Lužicích, kteříž ovšem od polovice 14. století trvale k Čechám náleželi, a v jistém ohledu i zálabští Dřevané) na věčím díle dokonáno.

4. Říše německá za prvních dvou králův z rodu franckého (sálského).

[Kunrat II. sálský 1024—1039.] Po smrti Jindřicha II., jímž královský rod saský vymřel, shromáždili se všichni kmenové, k říši německé slušící, na poli rýnském blíž Vormsu i zvolili Kunrata staršího, vévodu franckého, co II. toho jména, na

království (1024—1039). Byltě to muž chytrý a udatný, kterýž úsilně a nad jiné o to pečoval, aby zachoval korunu rodu svému a dědičné císařství sobě způsobil. Chtěje sobě stav lenníkův získati, vyhlásil všecka manství za dědičná i dal syna svého Jindřicha ještě jako útlé pachole na království korunovati. Ziskáním Burgundie (Arelatska), jehož dědicem Jindřich II. již od posledního držitele zřízen byl, zveličil nemálo državu říše německé.

[Jindřich III. 1039—1056.] Za Jindřicha III. (1039—1056) dosáhla moc německých králův vrcholu svého. Ve třech vévodstvích, zejména v Bavořích, Švábích a Francích panoval král bez zřízence (vévody), v Burgundii pak a v Itálii neodvážil se nikdo, práva jeho popírati. Moc tato jevila se i brzo na venek. Tak zejména donutil po prvním nešťastném pokusu posléze válečně mocného knížete českého Břetislava I., jenž bezvládl, tehdáž v Polsku vzniklého (srov. níže) k zřízení nové velké říše slovanské užiti hodlal, k novému poplatku (1041); po té dopomohl Petru králi uherskému, jenž protivníku svému Abovi trůnu svého byl musil zanechati, ztraceného panství opět, začež ho Petr uznal za vrchního pána svého (1045). Tak dosáhla říše německá největší rozlohy, jež však neměla dlouhého trvání, neboť již Petrův nástupce Ondřej I. obhájil proti Jindřichovi nezávislosti Uher.

Jindřich, způsobil na to říši vnitřní pokoj (v Němcích nařízením obecného míru zemského či lantrýdu, v Arelatsku zavedením jistého povinného příměří v půtkách mezosobních — treuga dei), obrátil se do Italie a dal se zde korunovati (1046). Sám jsa přísný, ba i tvrdý, při tom ale zbožný a pokorný, usiloval o vyplenění rozličných neřádů církevních, trvaje v dobrém srozumění po příkladě předkův svých s přísnou řeholí benediktinskou v Clugnym a přičiňuje se ke zvolení horlivých papežův. — Jindřich III. zemřel, maje teprv 39 let, i pochován jest ve Špýru. Aby následství synu svému pojistil, dal ho sotva čtyřletého již na království korunovati.

§. 16. Boje mezi papežstvím a císařstvím za posledních dvou císařův sálských.

[Mládí Jindřicha IV.] Jindřich IV. (1056—1106) měl při smrti otcově teprv 6 let. Velmoži říšští uhlídali v tom příležitost svou k rozšíření a utvrzení moci vlastní, ukládajíce lstí i násilím o to, jakby mladého krále vychováním přivedli k vůli své. Z nej-

prva byl Jindřich v rukou matky Anežky; když pak měl 12 let, unesl ho kolínský arcibiskup Hanno násilně od jedné hostiny a usadiv se s ním v Kolíně, ujal se sám správy říše, načež zarmoucená matka do kláštera v Římě se uchýlila. Tři léta strávil Jindřich pod přísnou dohlídkou kolínského arcibiskupa. Když pak tento za záležitostí svými do Říma byl se odebral, dostal se Jindřich do rukou Adalberta, arcibiskupa bremského, kterýž naděje se, že při správě věcí říšských spíše bude zachován, Jindřicha v 15. roce věku jeho za statného a dospělého dal vyhlásiti. Zároveň pouštěl mladému králi ve všem zvlá, podněcuje ho zejména k tuhému záští proti Sasům, s nimiž sám v neustálých různých přebýval. Tak vychován jest král toliko na neštěstí a zkázu sebe i národa svého.

[**Válka saská 1073—1075.**] Nejdřív popudil Jindřich Sasy na sebe tím, že zakládal hrady a zámky v zemi jejich a veda dvůr příliš nákladný, tuze je utiskoval. Sasové, sužováni útlisky těmi a bojíce se o samosprávu svou, vzbouřili se, pobořili hrady nově postavené a přinutili Jindřicha, vyjítí ze země. S podporou knížat jihoněmeckých a porýnských, kteří počínání Sasů, nešetřících ani chrámův, nikterak schvalovati nemínili, vrátil se král brzo nazpět i porazil Sasy blíž Hohenburka při řece Unstrutě (1075), načež vzal nad nimi strašnou pomstu, rozzúřiv se do té míry, že knížata, jež mu byla právě pomoci poskytla, od něho odpadla, ano i v Triburu k volbě jiného krále se shromáždila (1076). Různice Jindřichovy s papežem, týmž časem vypuklé, provázely a přispíšily tento útok na moc královskou.

[**Boj s Řehořem VII.**] Neshoda Jindřicha s papežem posla odtud, že papež zbraňoval lidem světským vlivu při osazování úřadův církevních, ano král zase prohlašoval osazování biskupství a opatství za právo svoje.

Z dob Jindřicha I. bylo vkládání se králův německých do věci církevních ovšem církvi samé prospěšno; neboť přidrželi se tito skoro bez přetržky strany přísných mravův mezi biskupy a klášternky. Byl to zejména králové sami, kteří papeže při každé příležitosti svévole Římanův chránili, péči o to majíce, aby stolice papežská při mužích hodných zůstávala. Nemohlo tudíž ani jinak býti, leč že papežové, králům platného jich přičinění vděční jsouce, popouštěli jim rádi rozhodování při volbách papežův nových; jinak mohl býti papežům takový mocný vliv i s bázní a nebezpečenstvím v tom případě, kdyby na trůn císařský dosedl muž církvi nepřející. V takovém stavu vzniklo mezi vrchními správci církve

prání, aby církev vybavila se vůbec zpod všelikého vlivu světského, aby tudíž 1. volba papežů jediné na snešení sboru kardinálův záležela a 2. aby osazování biskupství a opatství všelikého vlivu světského odloučeno bylo a dle toho investitura berlou a prstenem (znamená to přenešení vysoké církevní hodnosti) světským lidem více se nedopouštěla.

První krok k odloučení církve od státu učinil papež Mikuláš II. propůjčiv skrze zvláštní dekret kardinálům při potomních volbách papežův dokonalou zvlášť, čímž obvyklé šetření vůle nebo přání císařův stalo se zbytečným. Druhý krok učinil papež Řehoř VII.

Řehoř VII., původně Hildebrand zvaný, vstoupil již záhy do přísného kláštera v Římě, odkudž později přešel do kláštera v Clugnym, kdež bylo vlastní sídlo strany oprav duchovních. Neobyčejné vlohy jeho, záhy na jevo vyšedší, byly jsou příčinou, že povolán jest nazpět do Říma, kdež jako kardinál podjáhen od r. 1048 ve správě církevní platně působil. K jeho přímluvě zejména vydal byl papež Mikuláš II. svrchu zmíněný dekret; když pak on sám na stolicí papežskou dosedl, neobmeškal dále ještě zajíti. Vydal r. 1075 rozkaz, jímž každému duchovnímu se zapovídá přijímati kterékoli hodnosti církevní z rukou světských, čímž tedy investitura zapovězena.

Jindřich IV. nedbal však záповědi investitury z rukou světských, ba nepřestával i dále rozdávatí svévolně biskupství i opatství, a sice nezřídka i mužům nehodným, nemajícím ani potřebných vědomostí aniž žádoucích ctností. Poněvadž mu Řehoř VII. vyhrožoval trestem církevním, svolal Jindřich synodu oddaných sobě biskupů do Vormsu i dal zde papeže ssaditi. Zvěděv o tom Řehoř, vydal klatbu na něho a prohlásiv ho za svržena trůnu, sprostil poddané jeho přísahy věrnosti (1076).

Knížata, v Triburu shromážděná, zůstala na tom, že k nové volbě přistoupí, jestliže Jindřich do roka klatby sprostěn nebude. Tu král pojednou se rozmyslil. Ještě v zimě r. 1077 pospíšil sobě s velikými nesnáze a života nebezpečenstvím do Italie, načež sňata jest s něho po třídenním pokání od Řehoře VII. na zámku Canosse klatba pod tou výminkou, aby s knížaty německými se poroval, do té doby ale všeho vykonávání moci královské prázden zůstával. Brzo zželelo se králi náhlé poddajnosti, vidoucimu, ani velmoži lombardští, kteří mocného papeže nehodlali strpěti, ochotni jsou, vydatně ho podporovati. Když potom o slíbeném smíru nic nedbal, sešla se knížata německá k volbě nové i zvolila Rudolfa, vévodu švábského, protikrálem (1077). Poněvadž však Jindřich při říšských městech německých podpory se dodělal, vznítla se

krutá válka, mezi nímž Rudolf v jedné bitvě o život přišel (1080). Jindřich odešel po té opět do Itálie, prohlásil papeže v shromáždění biskupů v Pavii za zbavena stolice (1081) a způsobil volbu nového papeže (Klimenta III.), od něhož přijal korunu císařskou. Řehoř oblehán jest nyní za tři léta v hradě sv. Andělův, až se mu za pomoci vévody normanského Roberta Guiscarda podařilo, uniknouti do Salerno v dolejší Itálii, kdež také zemřel (1085).

[**Poslední doby Jindřicha IV.**] Knížata německá byla zatím vystavila druhého protikrále, Jindřicha ze Salmu, ten však ztratil brzo po smrti Řehořově veškeru vážnost. Teď zdvihli se císaři mezi členy vlastní rodiny noví protivníci. Nejprve vzbouřil se proti němu nejstarší syn jeho Kunrat a sotva že tohoto porazil, následoval mladší syn Jindřich (V.) příkladu bratrova a tomu podařilo se, jíti otce a donutiti ho, aby zřekl se koruny. Císař, jenž útekem moci synově uniknul, strojí se k obnovení boje, ale smrt ho zachvátila (1106). Pět let leželo nepohřbeno tělo jeho; posléze s císaře klatba sňata, on pak pochován ve Špýru.

[**Jindřich V. 1106—1125.**] Když Jindřich V., jenž za boje svého s otcem činil se nedbanlivým práva investitury světské, nyní ho pro sebe přece vymáhal, rozhodl se papež Paschal II. pokračovati v boji, od Řehoře VII. zdviženém. Dlouho vlekly se války i pletichy, až konečně císař, osudu otcova již již obávati se počínaje, s papežem o mír ve Vormsu se smluvil (konkordát vormský 1122), kterýmž boji o investuru konec položen. Podlé smlouvy této byly všecky církevní volby svobodné, císaři ale příslušelo právo, udělovati zvolenému před vysvěcením prostředkem žezla statky světské.

§. 17. Války křižové (1096—1270).

[**První válka křižová 1096—1100.**] Za doby, když veliké různice mezi papeži a oběma Jindřichy průchod měly, slavila církev v nastalých právě válkách křižových velká vítězství. — Místo, kde Spasitel žil a smrt kříže podstoupil, bylo od jakživa veškerému křesťanstvu místem pobožné úcty. V každém čase putovali jsou věřící přese všecku, nezřídka náramnou vzdálenost do Jeruzalema, aby zde pobožnost svou vykonali. Nesnáze, spojené s délkou takovéto pouti, zveličeny jsou

později početnými nebezpečnostvými, hrozícími životu, svobodě i statku poutníkův, a to od té chvíle, co Jeruzalem Mohamedanům v moc byl se dostal (637). Hůře ještě bylo, když svaté město kořistí seldžuckých Turkův učiněno jest; plen, týrání ano i zabíjení poutných bylo odtud věcí obyčejnou. Po celé Evropě žalováno na takové strasti, ale na pomoc nepomýšleno.

I stalo se, že poustevník Petr amienský, vraceje se z pouti palaestinské, papeži list patriarchy jeruzalemského donesl, kterýmž tento žalostivě pomoci se dovolával. K rozkazu papeže Urbana II. vydal se pak poustevník Petr o bosých nohou, oděn jsa v roucho žíněné a v ruce maje obraz Ukřižovaného, na cesty ode vsi ke vsi, od města k městu, způsobuje všudy živým líčením utrpení křesťanských poutníkův v Palaestíně bolestné mysli rozechvění. Urban II. svolal na to do Clermontu sněm církevní, na němž při ohromném návalu lidstva jal se vykládati potřebu toho, aby odňata byla nevěřícím místa posvátná, od nich způsobem nejhroznějším hanobená. Řeč tato potkala se s mocným účinkem. „Bůh tomu chce“, ozývalo se jako jediným hrdlem z nesčíslných zástupů; po celém křesťanském světě pomýšleno teď jen na rychlé osvobození božího hrobu. Kdož výpravy křížové účastniti se chtěli, připjali sobě na plece kříž červený a odtud nazýváni jsou křížáky.

Hned s jara 1096 vydali se mocní zástupové (okolo 100.000 lidí) na cestu, vedeni jsouce rytířem Valtířem z Nemanic a Petrem z Amiensu. Poněvadž ale této spoustě lidí ani schopných vůdcův, ani potřebného zřízení se nedostávalo, mimo to pak zástupové tito se všech světa končin sebrání byli, nebylo ani jinak, než že po věčíně již cestou Uhrami a Malou Asií za své vzali. Teprv v létě t. r. vydal se spořádaný sbor knížat s družinami svými na cestu. Byliť to zejména vévoda lothrinský Bohumír z Bouillonu s dvěma bratry, bratr krále francouzského Hugo z Vermandois, Robert z Normandie a Boēmund tarentský se synovcem svým Tankredem. Vojska jejich čítala do 600.000 lidí, mezi nimiž bylo 100.000 rytířův. Jeden díl ubíral se zemí uherskou, druhý Dalmácií ke Konstantinopoli, odkudž je císař Aleksej na lodech do Malé Asie převéztí dal; dříve však musila knížata přísežně se zavázati, že země, jichž do-

budou, jmenem len byzantských držeti chtějí. Po nevýslovných útrapách a častých půtkách i početných různých mezisobních dostali se posléze křížáci k městu Antiochii, jehož se po devítiměsíčním tuhém obléhání konečně zmocnili. Teď ale nastávalo jim teprv největší nebezpečství. Emir totiž mosulský, přikvapiv na křížáky s vojskem 300.000 hlav, zavřel a obehnal je válečně v Antiochii, kdež za nedlouho vzmoohl se takový nedůstatek potravy, že obležení nuceni jsou, požívatí věci nejskaredějších, jako mrch padlých zvířat, trávy, kůry, podešví a t. d., jen aby hladu poněkud ukojili. Již již vzdáváno se všeliké naděje, an jistý Petr Bartoloměj, sprostný Provençal, ohlásil se, že prý sv. Ondřej zjeviv se mu ve snách, pověděl mu o kopí, jímž tělo Kristovo, na dřevě kříže pnící, bylo jest probodeno; to prý leží v kostele sv. Petra zakopáno a budouc zdviženo, učiní prý konec všelikým útrapám. Když pak po té kopáno na místě ukázaném a to kopí v pravdě nalezeno, tu zdvihla se pojednou zase kleslá mysl všech i chystáno se na kvap k rozhodnému boji. Knížata, sšikovavše na to vojska svá, a vyvedše je ven z města, podstoupila bitvu s četnějším bez porovnání nepřítelem, kteráž dokonalým vítězstvím se skonala. Celé ležení nepřátelské stalo se kořistí křesťan, kteříž takto po krutém nedůstatku mohli zase se opravití. Teď hnula se vojska před se k Jeruzalemu, před kterýmž zbytkové křížákův (20.000 mužův pěších a 1.500 jízdných) dne 7. června 1099 stanuli. Mezi obléháním, jež bez prodlení následovalo, podněcoval neumořitelný Petr amienský křížákův k vytrvalosti. Než odvážili se rozhodného útoku, dodali sobě náležitě mysli processím, načež dne 14. července jali se k městu se všech stran hnáti útokem. Za celé dva dni prodlil se zápas, než podařilo se několika smělym bojovníkům, mezi nimiž byl zejména i Bohumír bouillonský, vniknouti do města. Teď nastalo hrozné zabíjení, od kteréhož téměř všickni obhájcové města za své vzali. Bohumír, kterýž po té na krále jeruzalemského povýšen jest, nepřijal z pokory titulu toho i nazval sebe toliko „obhájcem hrobu božího“. Teprv bratr a nástupce jeho Balduin užil titulu krále.

Tak dobytá jest země svatá na nevěřících a Palaestina učiněna opět říší křesťanskou. Vedlé ní byly také jiné křesťanské státy na půdě maloasijské výbojem vznikly, jako

hrabství edesské, kteréž sobě způsobil týž Balduin, hrabství tripolské, jež založil Boěmund Tarentský, pak knížectví antiochenské (hraběte Huga z Vermandois). Zbožné zanícení a bojechtivost pudily bez ustání proudy lidstva do Asie; za dvě století pamatuje se takoruka jediná, nepřetržitá výprava křížová, kteráž ovšem jistými časy zvláště valně narůstala, odkudž jí pak jméno nové a schválné výpravy v historii dáno. Takových výprav čítá se celkem sedm.

[**Druhá výprava křížová v l. 1147—1149.**] Když se r. 1144 sultán mosulský, (Zenki,) města Edessy a tím celého hrabství zmocnil, jal se papež Eugen III. svolávati křesťanský svět k nové výpravě křížové. Svátý Bernard, opat clairvauxský, pohnul nejprvé Ludvika VII., krále francouzského, k přijetí kříže i odešel potom do Němec, kdež při králi Kunratu III. podobného výsledku se dodělal. — Králové německý a francouzský vypravili se na to s velikými vojsky ze zemí svých (1147); k nim přidal se také Vladislav, kníže české. Následkem svízeli a utrpení, jež jim cestou bylo snášeti, dostala se jen menší část těchto křížáků do Malé Asie. Zde padlo vojsko německé lstí nevěrných průvodčích v nástrahy sultána ikonského a vzalo téměř celé za své. Kunrat pokusil se posléze se zbytky lidu svého, spolčiv se se zástupy Ludvikovými, kteříž konečně v skrovném počtu také do Palaestiny byli stihli, o obléhání velkého města Damašku; ale málo pořídil, čímž po výtce vinna byla spustlost domácích křesťanův a zrádné obmysly jejich. Tak skončila se druhá výprava křížová beze všeho úspěchu.

[**Třetí výprava 1189—1193.**] R. 1187 stihla zlá novina do Evropy, že Saladin, sultán egyptský, výbojně Jeruzalema se zmocnil. Tu vzali kříž na se Bedřich I. Rudobradý, císař německý, Richard Lví srdce, král anglický, a Filipp August II., král francouzský. Podobně účastnili se výpravy této bratracev knížete českého Děpolt, jakož i biskup pražský. Staříčský Bedřich, vydav se na cestu z Řezna se spořádaným vojskem rytířským, došel po mnohých nesnázích a nebezpečnostech do Malé Asie a poraziv v krvavé bitvě sultána ikonského, dobyl i sídelního města jeho. Saladin, uleknuv se toho, chtěl již vyjednávat; Bedřich však postupoval ustavičně dále a dorazil až k městu Seleucii při řece Kalykadnu. Zde však položena jest meze životu jeho. Poněvadž most přes řeku vedoucí příliš

byl úzký a vojsko jen zvolna ku předu bráti se mohlo, vrhnul se císař statečně v proud, aby koňmo jím se přebrodiv, ale vlny strhly odvážného starce, jenž bezdouch na břeh jest vynesena. Po té ráně vzmohly se zármutek a málomyslnost ve vojtě jeho. Mnozí vrátili se ihned na lodech do Evropy, věčina však, vedena jsouc vévodou Bedřichem, mladším synem císařovým, šla před se i dorazila konečně až pod město Akkon, při jehož obléhání také vévoda zemřel.

Tam byli zatím i Richard Lví srdce a Filipp s vojsky svými přistáli, vykonavše věcí díl pouti na lodech janovských a benátských. Křižáci dobyli sice Akkonu (1191), ale další úspěchy jsou nesvorností obou králů. Filipp August odjel brzo domů, zůstaviv v Asii lid svůj francouzský. Richard neustával v boji, naplňuje východ slávou obrovské téměř síly a udatnosti své; (strach od činův jeho byl v Asii tak obecný, že nepřítelé před ním utíkali jako zvěř před hladovým lvem, a matky saračenské děti svých strašily jsou slovy: „Král Richard jde!“) Jeruzalema ale přece nedobyto, nýbrž zavřena na konec se Saladinem smlouva, podlé níž pobřeží (až k Jafě) křesťanům přiřknuto a návštěva hrobu božského za svobodnou vyhlášena. Na cestě zpáteční dobyl Richard také ostrova Cypru, jehož dědičně postoupil Vítovi Lousignanskému, poslednímu králi jeruzalemskému.

[Výprava čtvrtá 1202—1204.] (Třetí výpravou křižovou dosáhlo zajisté nábožné zanícení v zemích západních vrcholu svého i nebylo tudíž nesnadno, nezdaru pozdějších výprav již předkem se dohádati; neboť jednak podnikány jsou na prostředky nedostatečné, jednak dávali se vůdcové sami sobeckými toliko účely vésti, jako nadějí na kořisti, na nové panství na východě a t. d.) Nadarmo usiloval drahně let papež Innocenc III., aby knížat západních pohnul k výpravě nové; podařilo se mu teprve po mnohém jednání, sehnati několik set italských a francouzských rytířů, kteří kříž na se vzavše, pod vedení Balduina hraběte flanderského a markrabí montferratského se postavili. Křižáci dohodnuvše se s Benáťany, na jichž lodech se plavili, a davše se svěsti slibům řeckého carevice Alekseje, pustili se cestou na Cářhrad, aby vypuzeného otce jeho k trůnu zase dosadili. Poněvadž ale daných slibův nezdrženo, zmocnili se křižáci útokem Cařehradu sami i zřídili zde císařství latinské, kteréž ale toliko 57 let potrvalo (1204—1261). Výpravou touto

získali nejvíce Benátčané, osvobození hrobu božího ale více nedbáno. — Podniknul sice později Ondřej II., král uherský, společně s hrabětem Vilémem hollandským a Benátčany novou výpravu (1217), naměřenou na Egypt, jakožto hlavní sídlo moci turecké; leč tato zůstala beze všeho podstatného výsledku.

[Výprava dětí 1212.] Smutné zprávy z východu, napořád semnožící, měly posléze výsledek zcela netušený. V srdcích nedospělých dítek dozrálo předsevzetí pokusiti se o to, čeho králové a rytíři nestačili svěsti. Byl prý to pasáček z vůkolí města Vendome ve Francii, jenž dal podnět myšlence o výpravě dětí; on sám a s ním tisícové dítek z Francie a Německa vydaly jsou se na cestu do Palaestiny. Ale nedošly daleko, neboť většina pacholat německých vzala za své již v Itálii; z pacholat francouzských, kteráž z Marseille byla vyplula, zahynuli jedni za plavby po moři, ostatní dostali se do rukou piratům a obchodníkům s otroky, kteří děti do Egypta prodali.

[Výprava pátá 1228—1229.] Bedřich II., jenž při korunovací své v Cáchách (1215) byl se zavázal, že kříž na se vezme, odkládal slíbené výpravy napořád, až pro nevěru svou od papeže Řehoře IX. v klatbu dán jest. Jsa již vyobcován z církve, vydal se Bedřich (1228) posléze na cestu a ustanoviv se válečně v Akkonu, obdržel skrze smlouvu, uzavřenou s Kamelem, sultánem egyptským, vedlé ostatních sv. míst i Jeruzalem, kdež si sám korunu královkou na hlavu vstavil.

[Výprava šestá (1248) a sedmá (1270).] Již r. 1244 po veliké porážce křesťanův u Gazy dostal se Jeruzalem opět do rukou Ejubu, sultánu egyptskému. Tu vzňal se ještě jednou v duši Ludvika IX. (Svatého), krále francouzského, oheň zbožného zanícení i uzavřel král, podniknouti s rytířstvem francouzským výpravu křížovou. Pokoušeje se nejprv o dobytí Egypta, jakožto klíče k Palaestině, dodělal se zde i některých šťastných výsledkův, ale na zpáteční cestě z Kaira zaskočen a jat jest (1250) i s vojskem svým a jen za veliké výkupné zjednal sobě zase svobody. Navrátiv se do vlasti, pomýšlel Ludvik ustavičně, jakby smyl nečest porážky té. Tak dostal se konečně k výpravě druhé, kterouž r. 1270 a sice proti Tunisu podniknul. Při obléhání města zachvácení jsou král i většina vojska jeho nákažlivými nemocmi, od kterých také zahynuli; a tak zmizela

všeliká naděje opětného získání Jeruzalema. — Ztracenté r. 1291 posléze i A k k o n, poslední država křesťanů v Palaestině.

§. 18. Následkové výprav křižových.

Hlavního účelu svého, aby totiž křesťané zachovali se v trvalém držení hrobu Spasitelova, jakož i Palaestiny co říše křesťanské, nedospěly sice výpravy křižové, za to však přeměňivše mnohonásobně stav společenský na západě evropském, setkaly jsou se s vlivem daleko podstatnějším, než kterákoli jiná událost středověká; zejména roznítily onu zbožnou vroucnost, kterouž bohatýrská doba křesťanských národův západních, zvláště pak romansko-německých, nad jiné se vyznamenává. Dokonalejší obraz vlivu výprav křižových na přetvoření stavu středověkého lidstva poznati lze z následujícího líčení.

[I. Zvelebení církve.] Zbožné zanícení, způsobené a živené výpravami křižovými, dopomohlo vážnosti církve a sluh jejích k stupni nejvyššímu. Jeviloť se to zejména v bohatých darech na penězích a pozemcích, jimiž laikové církev a duchovenstvo bez umdlení obmyšleli, jakož i v horlivém zakládání nepočtených kostelův a klášterův. Moc duchovenstva a s ním i papeže pronikala všechny věci světské. Papeže pokládáno znenáhla za duchovní i světskou hlavu všeho křesťanstva západního, od něhož také nemalý počet králův koruny své v léno přijímali. Z nových řádů, jichž založení v dobu výprav křižových spadá, byli to hlavně řádové žebraví a tak zvaní řádové rytířští, kteří časem svým dospěli k největší důležitosti.

a) Řádové duchovní. Dlouho přestávali zakladatelé nových klášterův na pouhém přijímání zmíněné již řehole benediktinské. Teprv za století 10. jevili jsou se noví zakladatelé řádův, kteří přísnějšími pravidly, než jich v řeholi benediktinské najdeš, o nové zvelebení mnišství se pokoušeli. Tak vznikli v století 10. Kluněňští, v století 11. Kartuziané a Cisterciáci. Za válek křižových vznikli Premonstráti (v století 12.) a řádové žebraví (s počátku století 13.). Tito chtěli zejména dle slov písma svatého v opravdivé evangelické chudobě přebývati; proto nehodlali jmění jakéhos aniž nabývati aniž držeti, nýbrž toliko almužnami se živiti. S počátku byly takové řády papeži Innocenci III. zcela proti mysli,

později udělil jim však schválení svého, vida, ani hlasatelé chudoby s početnými přívrženci a přátely se potkávají. Vlastním zakladatelem všech řádů mníchův žebravých v nejpřísnější jich způsobě byl sv. František z Assisi († 1226), jemuž řád Františkánův vzniku svého děkuje. Vrstevník jeho byl sv. Dominik († 1222), jenž chudý řád kazatelův čili Dominikánův na obrácení kacířův založil.

Řády, založené před výpravami křížovými jakož i za doby trvání jejich, došly zejména v stoletích 12. a 13. největšího rozšíření svého. Tak čítali Cisterciáci té doby do 2000 mužských a 4000 ženských klášterův. Největšího rozšíření nade všechny ostatní řády vůbec dosáhl řád františkánský; čítalté r. 1264 do 200.000 mnichů v 8000 klášteřích.

b) Řádové rytířští vyšli jsou přímo z výprav křížových. Členové jejich skládali obecné sliby mnišské, slib totiž chudoby, čistoty a poslušnosti; nad to slibovali ještě, brániti hrobu božího a někteří i opatrovati a ošetřovati poutníkův. Děliliť se na rytíře, kněze a bratry služebné, hlavou jich byl velmistr čili nejvyšší mistr, znakem jejich byl kříž rozličné podoby a barvy.

Bylitě řádové tyto:

1. Řád svatojanský čili řád špitálníků hrobu božího (založený r. 1048 od kupců z Amalfi), později přezvaný řádem rytířův rodýzských a maltanských. Původně byl řád tento založen k ošetřování a opatrování putujících do Jeruzalema křesťanův, později však účastňovali se rytířští členové jeho též boje proti nevěřícím.

2. Řád templářův, založený r. 1118 od rytířů francouzských, dobyl sobě největších zásluh o ochranu hrobu božího a rozšířiv se zejména velice po Francii, dosáhl největších statkův. V následcích rozličných obviňování byl řád tento r. 1312 k naléhání Filipa IV., krále francouzského, církevně zrušen.

Vinitě král templáře z kacířství a hrubých nemravností; podobát se ale spíše k pravdě, že z nezřízené žádosti velikých statkův tohoto řádu stal se nepřitelem jeho a žalobníkem. Když Jakub Molay, velmistr řádu, a tři jiní starší jeho r. 1314 od sboru praelatův zemských, v Paříži shromážděných, k žaláři doživotnímu byli jsou odsouzeni, položili velmistr a jeden z oněch starších odpor proti nálezu tomu, vyhlásivše, že neprovinili se ničím zločinův, ku kterýmž v následcích mučení byli se přiznali.

Král sotva o tom zpraven jsa, odsoudil oba k smrti a dal je na hranici upáliti; oni pak i v zápasu smrtelném nepřestávali dokládati se, že jsou nevinni.

3. Řád rytířův německých povýšen jest r. 1190 v ležení akkonském z pouhého bratrstva na řád rytířský a proslul později dobytím i pokřestěním Prus, kamž po ztrátě Palaestiny také sídlo velmistra přeloženo.

[II. Proměny v stavu šlechty, způsobené vlivem výprav křižových.] Právě zmíněné řády rytířské platně přičinily se k tomu, že dostalo se rozličným třídám šlechty věcí bytelnosti, jakož i válečné činnosti jich určitého směru; teprv nyní počala šlechta pokládati se za zvláštní společnost, dávajíc sobě erby a jmena rodová a vůbec náležitě se zřizujíc. Nejdokonaleji zvedlo se rytířství u romanských a německých národův, mezi slovan-skými jedině u Slovinců, Čechů, Poláků a Charvátů, ač stopy jeho i na Rusi (a Litvě), v Srbsku i Bulharech lze sledovati. Vůbec lze říci, že čím dále k východu a severu v Evropě, tím pozdější a slabší pustilo rytířstvo kořeny a s ním i všeliké řády šlechtické.

Přijetí do stavu rytířského, rozšířivšího se záhy po celém katolickém křesťanstvě, předcházely rozmanité přípravy. Již v 7. roce dán jest chlapec z rodu šlechtického na hrádek jiného rytíře nebo i ke dvoru knížecímu. Zde jako páže přísluhoval při stole, učil se hladkému způsobu ve službách manželky pána svého a cvičil se v šermování a jízdě. V 14. roce stával se z něho panoše; tu učiněn jest zbrojnošem a pojezdým pána svého, provázeje ho u výpravách válečných a t. d. V 21. roce přijat jest posvátnými obřady církevními do stavu rytířského. Čekatel rytířství povinen byl připravovati se k němu modlitbou, posty, mytím a přijetím svátostí. Pak uveden jest do kostela, kdež před oltářem přísahal, že bude pravdu mluvit, za náboženství a sluhy jeho bojovati, vdov a sirotkův chrániti, utiskovaných se zastávati a nevěřících porážeti. Na to pokleknuv, pasován jest od některého slovutného rytíře, začasť i od knížat a králův samých, na rytířství, při čemž obyčejně užíváno těchto slov: „Ve jmenu sv. Michala a sv. Jiří pasuji tě na rytíře.“ — Slavnostní hostinou a jinými radovánkami končen namnoze takovýto svátek.

Hlavním prostředkem k utužení mysli rytířské a k osvědčení obratnosti v zacházení se zbraní byla sedání (turnaje).

Obyčejně provozováno je na počest nějakého dne slavného a oznamováno již dlouho napřed. Z blízka i z dále sjíždělo se množství udatných rytířů rodův prastarých, kteří k sedání od hlavy až k patě železem oděni byli, majíce i koně lesklým brněním pokryté. Obecné sedání přestávalo věším dílem jen na pouhém srážení se dlouhými dřevci (klání), jinak také jezdíno i v celých zástupech proti sobě. Z rukou nejvznešenějších šlechtičen dostávalo se vítězi v odměnu buď zlatého řetězu, buď zbrojného pásu, stkvostného meče a p.

Rytířství neobešlo se konečně v nížádné zemi bez jisté zvrhlosti; neboť mnozí rytířové stali se na místě zastáncův utiskovateli slabých. Z hrádků svých přepadali způsobem zbojníkův měšťáky a obchodníky i odnášeli kořisti s sebou do tvrzí a hrádků, aneb vybírali aspoň na řekách od lodí mimo plovoucích svévolná cla. V Německu nastaly neutěšené poměry tohoto způsobu v století 13. (v Čechách teprv ve 14. a 15.) a dlouho nebylo lze je vykořeniti. Teprv když moc zeměpanská byla se upevnila a později užíváním střelného prachu vedení války podstatnou změnu na se vzalo, pozbylo rytířství původního významu svého a tím i zlé stránky jeho své nebezpečnosti.

[Hrádky a život rytířstva.] Rytíři a šlechta středověká vůbec měli obyčej seděti na pevných zámcích (u Čechův s počátku hrádky, od 14. věku hrady zvaných), jichž více méně zachovalé ssutiny posud ve všech zemích západních viděti lze. Poněvadž pak hrádky nebyly toliko přibytky, sloužíce totiž i k obraně proti útokům nepřátel, přihlíženo při stavbě pečlivě k oběma účelům. Dolejší podezdívka bývala velmi silná, obyčejně z tvrdého kamene (žuly, pískovce a t. d.), často i ve skále zdělaná, jediné pro věci pevnost. Hrádek nebýval mnoho prostranný, aby snáze mohl býti bráněn; a proto stavěno je na strmých a málo přístupných výšinách, na skalistých březích řek aneb i v řece samé na skalných ostrovech. — Život hradecký býval původně velice prostý a větší počet příbytků či pokojův věcí vzácnou — neboť pánové a čeledí žili a křáli v společných jzbách, — teprv v století 12. počínáno si na románském a německém západě s větší nádherou. Náradí domácí bývalo obyčejně z tvrdého dřeva, ale vyzdobené pracemi řezbářskými. Jídáno vůbec dvakrát za den, dopoledne snídání hned po mši ranní, pak večeře mezi 3. a 7. hodinou. Při slavnostech či hodech, k nimž se na sta hostí na hrádek sjíždělo, plytváno až na zbytek jídlem a pitím. Lžice a vidličky bývaly při hodech středověkých řídkou věcí, také noží všem hostům nepodáváno a společnost brávala za vděk i menším počtem těchto. — Při slavných schůzích panovala též veliká nádhera v šatstvu, kteréž bylo více drahé a nápadné než vkusné. Paní mívaly na šatech všecky barvy duhové, jeden rukáv zelený, druhý modrý a t. d. Zcela nevkusné byly vysoké střevice s neslušně dlouhými, vzlůru

zatočenými a koudelí vycpanými nosy. Stalyť se v 11. století ve Francii modou (v Čechách ve 13.) a v Němecth užíváno jich až do století 15. — Slavnostní schůzky oslavovány jsou zpěvem, hrou a tanci, zejména vítanými bývali při hostině hudeci (pěvci), kteří společnost písněmi vlastní i cizí skladby vyraželi. Největčí zábavou společnosti zůstávalo ale vždy sedání nebo jiné hry rytířské ve zbrani, vůbec pak zvěrolov či honba. Hosti na hrádcích rádo vidáno, neboť přinášeli s sebou zprávy z dalekých vlastí a zastávali za doby středověké místo dnešních listův a novin.

[III. Jiné účinky výprav křižových.] Jiné účinky výprav křižových záležely zvláště v tom, že jimi většinou západních knížat na moci velice přibýlo; zbavovaliť se zejména výpravami křižovými přecasto nepohodlných a vzpurných manův svých. Stav městský došel zvýšenou činností tržební a průmyslnou nebývalé před tím váhy, odkudž stal se znenáhla mocnou podporou knížat a spořádaného rozvoje státního. Co zvláště tržby se tkne, rozšířila a zvelebila se tato jak na suchu tak po moři, a tím položen po prvé v středověku zase základ k čilejšímu obcování národův mezi sebou, kteříž až do té chvíle byli sobě cizími zůstali. Nejvíce získala námořní tržbou Itálie a zde zejména Benátky, Janov, Pisa, Livorno a t. d. Na lodech benátských a janovských dopravován z dob druhé výpravy křižové věcí díl vojsk křižáckých a ztrženo tak ohromné převozně. Na cestě zpáteční brávaly lodě obyčejně s sebou prst a vodu jordanskou z Palaestiny, což oboje v Evropě za drahý peníz prodáváno. Neméně získala námořní města italská dopravou potrav, zbraní, posil a t. d. bojujícím křižákům a státům křesťanským na východě, dovozem a prodejem zboží byzantského, arabského a indického a p. — Rabství čili člověčenství, kteréž povlovně v západní Evropě utiskováním sedlského lidu bylo se rozmohlo, zasazena výpravami křižovými první rána. Poněvadž nikomu bráněno býti nesmělo, aby kříže nevzal na sebe, uvolněna jsou tím pouta, kteráž nevolného člověka dosud k hrudě byla vázala. Celkem zůstal lid sedlský ovšem v dřevním stavu; přiházivalot se jedině, že jednotliví páni, jichž statky výpravami křižovými k vylidnění byly přišly, nové osadníky povolávali, nabízejíce jim svobody osobní. Vracející se z výpravy křižové rabové zůstávali svobodni, ale málo jich přicházelo zpět.

Boje v Palaestíně (a současné dlouhé boje křesťanův španělských s Araby) zvelebily nemálo i básnictví při národech

katolických; neboť jakž mohly zajímavé a vznešené skutky, radost i zármutek, války křížové nezbytně provázající, minouti se s lidmi, kteříž památku jich zpěvem zachovávají sobě oblibovali? Z věd, hledících vstříc novému rozvoji, získal nejvíce zeměpis. Až do počátku výprav křížových byly vědomosti evropské o povaze a poloze jiných zemí v pravdě velice chatrné, nyní teprv seznamováno se znenáhla i v tomto směru s obsáhlými výskumy Arabův.

§. 19. Říše německá po smrti Jindřicha V. až do Rudolfa habšpurského (1125—1273).

a) Liděř III. saský (1125—1137).

Po smrti Jindřicha V. zvolen jest Liděř, vévoda saský, na království. Poněvadž pak zvláště vlivem kněžstva důstojenství toho dosáhl, propustil církvi mnohé svobody a výsady. Měltě Liděř toliko jedinou dceru, kterouž byl vyvdal za Jindřicha Hrdého, vévodu bavorského. Tomuto zeti svému odevzdal Liděř krátce před smrtí též vévodství saské v léno, načež Jindřich očekával, že volbou stane se nástupcem jeho, ale knížata německá zvolila Kunrata III. ze švábského rodu Štaufovců za krále.

Aby země slovanské, po severovýchodní hranici Německa rozložené, říši trvale zachovány byly, učinil Liděř III. vážné opatření; postoupil totiž krajiště severní (také krajištěm starým zvané) osvědčenému válečníku Albrechtovi askanskému, jemuž přezdívali Medvěď (1133). V letech potomních vztáhl Albrecht panství své po krutých bojích se sousedními Slovy (Stodorany, Liubušany a j.) i na pravý břeh labský a spojil nově dobyté země (krajiště nové) s krajištěm severním v jeden celek, kteréž odtud nazváno jest Braniborsko a stalo se kolébkou pozdějšího státu pruského.

b) Císaři z rodu štaufského 1138—1254.

[I. Kunrat III. 1138—1152.] Poněvadž Jindřich Hrdý vzpěchoval se uznati Kunrata III. a jedno z vévodství svých vydati, dán jest do achtu a prohlášen za prázdna obou. Bavyry propůjčeny jsou Lipoltu V. rakouskému, Sasy Albrechtu Medvěďovi z rodu askanského. Z toho vznikla dlouhá krvavá válka, jejíž vedení po smrti Jindřicha Hrdého bratr jeho Velf za nedospělého

synovce svého Jindřicha Lva se ujal, až posléze při obléhání města Veinsberka narovnáni v ten smysl učiněno, aby Sasy Jindřichu Lvu sice navráceny, Bavyry ale Babenberkům rakouským zachovány byly. — Poněvadž pak Velfovci po příkladu císaře Liděře a ze záští na Štaufovce papežům a úmyslům jejich přáli, přenešeno jest záby jmeno jejich na stranu papežskou, ana přezdívká štaufské strany (Weiblingové, ital. Ghibellini) na celou stranu císařskou vztažena, jelikož Štaufští brzo v odporu a boji s papeži se octnuli. — Kunrat III. podniknul též výpravu křížovou, ale bez úspěchu.

[2. Bedřich I. Rudobradý 1152—1190.] Knížata německá zvolila po smrti Kunratově synovce jeho, Bedřicha štaufského příjmím Rudobradého (Barbarossa), za krále. Byltě muž mladý, podnikavý, zanášející se myšlenkou, obnoviti kleslou moc císařskou zejména v Italii. Byltě tam zvláště Milánští mnohých práv zeměpanských, jako mýta, cla, ražení mincí a t. p. k sobě potáhli, zamýšlejíce nad to jiná města lombardská v područí své přivesti. Tato však obrátila se stízně k císaři, kterýž zvláštním listem Milánské přísně z toho káral, jehož tito nedbajíce v pychu svém dokonce i nohama šlapali. Tu vypravil se Bedřich do Italie a dosáhl zde koruny lombardské i císařské; nemaje však dostatek válečných příprav, netroufal sobě na

*) **Rodokmen Štaufských.**

Bedřich vévoda švábský † 1105 manž. Anežka, dcera kr. Jindřicha IV.			
Bedřich, vévoda švábský † 1147 manž. Jitka, dcera Jindřicha Černého z rodu Velfovců	Kunrat III. † 1152		
	Jindřich † 1150	Bedřich † 1167	
Bedřich I. Rudobradý † 1190			
Jindřich VI. † 1197	Bedřich vévoda švábský † 1191	Filip † 1208	
Bedřich II. † 1250	Božena (Beatrix) manž. kr. Oty IV.		
Jindřich † 1242	Kunrat IV. † 1254	Hynce (Euzio) † 1272	Manfred † 1266
	Konradin † 1268.		

Milánské udeřiti. Proto vrátil se zase do Němec, aby k výpravě nové náležitě se přichystal. Chtěje však předkem pro věci bezpečnost s Velfovci se porovnat, vrátil vévodství bavorské, jež dosud Babenberští drželi, Jindřichu Lvou, odloučiv prvé od něho několik žup (činících s část nynější Horní Rakousy). K zjednání sobě jiných ještě společencův slíbil dále knížeti českému Vladislavu II. korunu královskou, začež tento uvolil se k podpoře při nové výpravě do Itálie, již se také se svými Čechy se znamenitým úspěchem účastnil.

Roku 1158 podnikl Bedřich, taktó silně vystrojen, druhou výpravu svou do Itálie. Ustrašena mocí císařovou, poddala se mu všecka města Itálie hořejší, toliko Milánští nehodlali odporu svého umáliti, dokud dlouhým obléháním a hladem k povolnosti nejsou donuceni. Císař smířil se na to s nimi na slušné výminky, ponechav jim zejména práva volby konšelův. Když však brzo potom císař z vlastní vůle konšely jim sázeti se jal, vzbouřili se měšťané znova, posléze ale přinuceni jsou hladem, nemocmi a mečem, vzdáti se a za milost prositi (1162). Císař však, hodlaje město ztrestati, poručil obyvatelům, aby opustíce je, usadili se porůznu v otevřených městysích. Nebyl-li i Milán, jak pověst dí, do té míry vyvrácen, že na místě ulic a domův jeho pluhem oráno, tož zajisté věčina města lehla popelem, tak že asi jen nádhernější stavby a chrámy ssutiny ostatních stavení přeckaly.

Zatím byl v osobě Alexandra III. muž statečný a rázný na stolici papežskou dosednul, ač menšina kardinálův jiného papeže byla jest zvolila. Bedřich, straně tomuto, přičinil se dokonce po smrti jeho o zvolení nového vzdoropapeže Paschala III. Aby mu obecného uznání zjednal, podniknul Bedřich novou výpravu do Itálie, na kteréž došel až do Říma; pozbyv ale za nedlouho morovou nákazou věcího dílu vojsk svých, přinucen jest na spěch vyjítí ven z Itálie. Města lombardská smluvila se teď o spolek proti císaři s papežem Alexandrem III., obnovila zkažené zdi Milána a vystavěla k ochraně své silnou pevnost, již papeži ke cti dáno jméno Alessandria. Císař sehnal teprv po dlouhém a velikém namáhání novou výpravu do Itálie (1174—1178). Položiv se nejprv před Alessandrií, přinucen jest po sedmiměsíčním obléhání vzdáti se zámyslův svých k této pevnosti, poněvadž velké vojsko lombardské se blížilo. Již po-

čínaly věci na jeho škodu se obracetí, ani zředlí zástupové jeho nového doplnění z Němec potřebni byli. Obmyšleje tudíž vyjednáváním rozhodnutí prodlíti, žádal Jindřicha Lva, sešed se s ním osobně, za pomoc válečnou. Ale vévoda odepřel mu v té žádosti, ba když Bedřich před ním i na kolena pokleknuv, poznovu jal se prositi, nezměnil úmyslu svého. Císař, zbaven jsa takto hlavní podpory, potkal se brzo potom u Legnana (1176) s rozhodnou porážkou a uznávaje nemožnost konečného vítězství, porovnal se nejprv s papežem Alexandrem III. v Benátkách, později pak mírem kostnickým (1183) i s městy lombardskými. Musilť tu vzdáti se všeho práva svého k panství nad Lombardií a spokojiti se se skrovným poplatkem výročním. — Odtud náležela Itálie toliko dle jména k říši německé.

Vrátiv se na to do říše, vydal Bedřich acht na Jindřicha Lva. Vévoda postavil se sice na odpor, ale na konec byl tomu ještě rád, že ho císař ponechal v držení zboží zpupného, Brunšvycka totiž a Lüneburska (Glínska). Ota Vittelsbašský obdržel Bavorsy, vévodství saské pak rozdrobeno na několik kusův. Když byl konečně císař ještě provedl volbu syna svého Jindřicha na krále německého, odešel s ním do Itálie, kdež podařilo se mu zasnoubiti ho s Konstancí, dcerou krále Rogera II. a dědickou království obou Sicilií, jež byli v 11. věku francouzští Normani založili. Na sklonku života svého účastnil se Bedřich také třetí výpravy křížové, v které stihla ho smrt (1190).

Království obou Sicilií vzniklo přičiněním Normanův, kteříž v 11. věku z Normandie francouzské do Itálie dolejší přišedše, rozsáhlé panství tu sobě způsobili. Vůdce jejich, Robert Guiscard, obdržel od papeže Řehoře VII. vévodství apulské jménem léna; vnuk jeho, Roger II., dobyt k tomu i Sicílie a nazval se první králem obou Sicilií.

[3. Jindřich VI. 1190—1197.] Když bylo r. 1189 Vilémem II. mužské potomstvo králův obou Sicilií vymřelo, táhnul se Jindřich co manžel dcery jeho Konstancí k mocnému a bohatému království tomuto, přinucen jest však ustoupiti Tankredovi, nevlastnímu synovci Konstance, při kterémž stál i národ. Po smrti jeho (1194) byl Jindřich šťastnější, postoupilť vítězně do Neapole a pojistil sobě panství neslýchanými ukrutnostmi. Vilém, syn Tankredův, zohaven jest a oslepen. Marně napomínal papež Coelestin III., jenž byl Jindřicha na císařství korunoval, k zdržlivosti; když napomínání nic neprosnělo, vyřknul nad ním papež jak v té tak

i v jiné příčině klatbu, poněvadž byl totiž vracejícího se z výpravy křížové Richarda Lví Srdce dal jíti a nestřídým výkupným šacovati. — Císař, žádostiv jsa toho, aby trůn německý dědičným v rodu jeho učiněn byl, nabízel knížatům říšským dědičnost len jejich, ale ti nemínili povolití mu v té věci i přiřkli toliko synu jeho Bedřichu právo následství. Po té zemřel Jindřich, zanášeje se úmyslem, podniknouti výpravu křížovou.

[4. Králové Filip švábský (1198—1208) a Ota IV. brunšvycký (1198—1216).] Místo aby knížata říšská dvouletého teprv Bedřicha dle slibu svého za nástupce byla prohlásila, přistoupila po smrti Jindřicha VI. spíše k volbě nové. Strana Štaufským nepřející zvolila (1198) Otů brunšvyckého, syna Jindřicha Lva, strana štaufská Filipa švábského, bratra Jindřicha VI., na království. V této roztržce dovolávala se strana Oty brunšvyckého (tedy Velfovci) rozhodnutí papežova. Seděltě právě na stoličce Petrově té doby statečný Innocenc III. (1198—1216), za něhož papežství dosáhlo vůbec nejvyššího vrcholu jak duchovní tak světské moci své. — Innocenc, otáleje s počátku dlouho s rozhodnutím svým, prohlásil se konečně pro Otů. Filip však nemínil povolití a jsa mocnější, byl by i obecného uznání sobě vymohl; leč záhy vzal za své, úkladně byv zavražděn (1208). Teď uznala všecka knížata německá Otů za krále a ten odebral se po té do Italie, aby přijal korunu císařskou. A však záhy rozešel se s papežem, chtěje rozhodovati o statcích, v jejichžto držení Innocence III. výslovně byl stvrdil, a proto dán jest do klatby. Papež vyzval knížata německá, aby mladého Bedřicha, jenž byl zatím povyrostl, nyní králem svým učinila. Po Otovi, jenž děkoval povýšení svého hlavně jen vlivu papeže, bylo veta, jakmile tento, a k jeho přimluvám i mocný král český Přemysl Otakar I. od něho byli se odvrátili. Tak zjednal si Bedřich přízeň téměř celého Německa a korunován jest v Cáchách (1215). Ota zemřel v zapomenutí r. 1218.

[5. Bedřich II. 1212—1250.] Innocenc III. vzal od Bedřicha II., ucházejícího se o trůn císařský, výslovné přislíbení, že nebude držeti království sicilského a koruny německé pospolu, nýbrž postoupí onoho synu svému. (Papež totiž, co svrchovaný pán království obou Sicilií, nemínil hromadění se přílišné moci v sousedství samého Říma trpěti.) Kromě toho byl Bedřich při korunovací své v Cáchách složil dobrovolný slib, že podnikne

výpravu křížovou. Ale průchodem času málo již dbal obou slibů svých a proto dostal se s papeži do krutých bojův, kteréž v krajních následcích se stejnou škodou a záhubou obešly se jak vůči papežství, tak vzhledem k moci císařův německých. Různice vznikly nejprvé v příčině výpravy křížové. Bedřich omlouval se s počátku, že se mu peněz nedostává, načež papež Honorius III., maje výmluvu tuto za podstatnou, veškeré křesťanstvo k příspěvkům jal se vybízeti. Poněvadž však rok za rokem ubíhal a Bedřich, jenž zatím též korunu císařskou byl přijal, vždy nové výtáčky smýšlel, jen aby nemusil splnití slova daného, vyřknul Řehoř IX. konečně nad ním klatbu (1228). Nyní teprvé, když již počal se obávati, že pozbude veškeré váhy a poslušenství, vypravil se Bedřich s křížem a dostal se skrze smlouvu s Kamelem, sultanem egyptským, v držení míst posvátných. Navrátiv se do Evropy, spořádal Bedřich věci dědičných zemí svých v Itálii a smířiv se zase s papežem, odebral se do Němec, kdež syn jeho Jindřich, jenž byl zatím již (1220) z vůle otcevy na krále německého korunován, zamýšleje vládu k sobě potáhnouti, s městy lombardskými ve spolek proti němu byl vešel. Bedřich zajal Jindřicha (1235) a dav druhého syna svého Kunrata IV. za nástupce v říši voliti, pustil stavům říšským v odměnu za povolnost jejich veliká práva zeměpanská.

Brzo potom dostal se císař do nových sporův s městy lombardskými, jež obnovivše spolek bývalý, císaři mnohé činila příkoří. Císař porazil Milánských u Cortenuovy (1237) a poněvadž bez výminky poddati se nechtěli, pokračoval u válce, málo dbaje tísně Německa, jež té doby od Mongolův v nemalém nebezpečení bylo se octlo. Zatím byl se i papež, nechtěje spolku lombardskému dáti klesnouti, k Lombardským přidal a nad Bedřichem vyřknuta klatba poznovu, poněvadž darovav Sardinii levobokému synu svému Hyneci, práv církve k tomuto ostrovu prý porušil. Řehoř IX., v následcích vynešení klatby od císaře ve vlastní državě napadený a tím nanejvýš popuzený, svolal sněm do Říma, aby jej rozhodčím učinil ve sporu s Bedřichem; ale tento násilím překazil sejiti se jeho. V zármutku z toho zemřel Řehoř (1241), čítaje téměř 100 let. Teprvé po čtyřech letech za Innocence IV. sešel se sněm církevní v Lyoně (1245), aby platně nalezl o při mezi stolicí papežskou a Bedřichem, kteréž nijak nebylo lze skoncovati. Sněm lyonský

vyhlásil klatbu na císaře, z kacířství viněného, složil ho hodnosti císařské a sprostil poddané jeho slibu věrnosti. Knížata německá zvolila na to dva vzdorokrále za sebou, Jindřicha Raspa, landkrabí durynského (1246), a po smrti jeho hraběte Viléma hollandského (1247). Oba zůstali však málomocní, neboť Kunrat dovedl co náměstek otce svého Německo udržeti v poslušenství. Konečně zemřel Bedřich, schvácen útrapami a rodinným neštěstím, v nedokonaném boji proti papeži a Lombardským r. 1250.

[6. Kunrat IV. 1250—1254. Vilém hollandský † 1256.] Dvě knížata užívala teď titulu krále německého, syn Bedřicha II., Kunrat IV. a vzdorokrál Vilém hollandský. První pozbyl záhy veškeré vážnosti v Němcích a odešel do království svého dědičného, kdež r. 1254 zemřel. Vilém, nedocházející žádoucí podpory, setkal se s předčasnou smrtí na výpravě válečné proti Frýzům (1256).

c) Zkáza rodu štaufského. Mezivládi v Němcích (1256—1273).

[Zkáza rodu štaufského.] Kunrat IV. zůstavil umírající dvoutetého teprv syna Konradina po sobě. Když ale poručníci při zjevném nepřátelství papežův nestačili mu panství jeho zachovati, zmocnil se Manfred, levoboký syn Bedřicha II., koruny sicilské. Papež Urban IV. odepřel mu však potvrzení svého i propůjčil Neapolsko a Sicilii jako uprázdněné manství papežské Karlovi anjouskému (z Anjou), bratru Ludvika IX., krále francouzského. Manfred, jenž nemínil dobrovolně ustoupiti, položil proti odpárci svému v ztracené bitvě u Beneventa posléze i život (1266).

Zatím dorostl Konradin do let mládeneckých. Poněvadž Francouzi od svévole a krutosti své v dolejší Itálii obecnou nenávisť sobě byli způsobili, volán jest od strany proti nim povstalé Konradin do Itálie, aby sobě opět vydobyl ztraceného dědictví. Nadarmo snažila se matka, odvrátiti syna od nebezpečného toho podniknutí. V průvodu společníka mládí svého, Bedřicha badenského, vypravil se mládenec do Itálie, kdež spojilo se s ním mnoho Ghibellinův, čímž rozmnoženo vojsko jeho. U Skurkoly svedena krvavá bitva (1268). Konradin byv poražen, hleděl útekem se spasiti, ale jat jest a od vítěze před soud postaven. Jeden mezi soudci ohlásil se, že plenník, pokoušeje

se o nabytí dědictví po otcích svých, ničímž se neprovinil, a věčina soudců přisvědčila; druzí mlčeli a jediný toliko nalezl, že Konradin vinen jest a smrti hoden. Na tom měl Karel dosti. Vynesl ortel smrti a dal nad Konradinem, jakož i nad vynikajícími stoupenci jeho, kteříž vedlé něho v zajetí byli se dostali, zejména nad Bedřichem badenským popravit. Tak skončil poslední potomek rodu štaufského od meče katova.

Tvrdost a zůřivost, s jakouž Karel proti všem protivníkům svým sobě vedl, naplnila mysl lidu v Sicilii nevolí a záštitou k panství francouzskému. O nešporech pondělí velikonočního r. 1282 vypuklo v Palermě povstání, jež skončilo se povražděním všech Francouzův, na ostrově přebývajících. Krvavému činu tomu říkáno potom vůbec „nešpory sicilské“. Sicilští požádali na to Petra III. aragonského jakožto příbuzného Štaufských, aby uvázal se v držení země jejich. Nadarmo snažil se Karel anjouský obhájití panství svého; přinucen jest přestati i s nástupci svými na pouhém Neapolsku, ano Petr III. vedlé Sicilie i Sardinii opanoval.

[Mezivládi v Němcích.] V boji proti papežům nevzali za své jediné Štaufští, nýbrž i moc královská v Němcích přišla k nenabytým škodám a valnému ztenčení. Knížata říšská potáhnuvše k sobě veškeru moc, stala se beze všeho odporu dědičnými držiteli len svých; koruna pak německá rozhodně volebnou jest učiněna. Po smrti Viléma hollandského spatřovala knížata volčí v tom trvalý svůj prospěch, aby zvoleno bylo teď některé cizí málomocné kníže na království; ale i v tom nedovedla se sjednotiti. Jedna část zvolila na trůn německý anglického prince, Richarda cornwallisského, druhá Alfonse X., krále kastilského. Ani jeden z těchto králův nedošel však žádoucího poslušenství; Alfons zvláště v Němcích vůbec ani se neokázal. Proto nazývá se tato všeho vládního pořádku prázdná doba, která teprvé r. 1273 zvolením Rudolfa habšpurského konec vzala, mezivládím německým (interregnum). Svévole a surové násilí rozmáhaly se vždy více, nebyloť v říši ani práva ani zákona a proto přezvána doba ta po výtce též dobou práva pěstního. Stav rytířský divočel vůčihledě. Rytíři buď svévolně vybírali z hrádků svých, na vysokých návrších při živých silnicích aneb splavných řekách postavených, značná cla, buď přepadali klidné pocestné a kupce, z nichž vymáhali pak velikého výkupného.

§ 20 Dějiny zemí potomního mocnářství rakouského až do r. 1273.

Země, skládající nynější mocnářství rakousko-uherské, byly bouřím, jež způsobilo mnohověké stěhování se národů, mnohem déle v šanc vydány než západní země evropské; pročež také povstaly v nich teprv na sklonku prvního tisíciletí státy, jež dočkaly se potom jakés bytelnosti a trvalé platnosti. Rozdílnět mají z nich osudy: 1. země německé čili starorakouské, 2. země české a 3. země uherské.

1. Země starorakouské.

Jsouť to hlavně Rakousy, Štýrsko, Korutany, Krajina, Tyrolsko a do jisté míry i Přímoří a Istrie. V zemích těchto panoval hned z časův Karla Velikého vliv německý, ač původně (kromě Tyrol a Rakous hořejších) téměř veškeré obyvatelstvo jejich bylo slovanské.

[Rakousy, Štýrsko a Krajina.] Vyprávěli jsme již, že císař Ota I. vítězstvím svým na poli lešském (955) nájezdům Maďarův do Němec konec byl učinil. Pro větší bezpečnost zemí sousedících s Maďary založil Ota při hranicích uherských zvláštní krajiště, tak zv. krajiště východní (Ostmark), jemuž Češi odedávna říkali Rakousy, Němci pak později Oesterreich (Ostarríke). Prvním markrabím rakouským jmenuje se Lipolt z Babenberka (976), jenž v rozličných bojích se sousedními Uhry rozšířil panství své až k lesu vídeňskému. Sídelním hradem jeho jakož i prvních nástupcův jeho byla Medlice (Melk), jejíž prastarý klášter byl asi již samým Lipoltem I. založen. Ve válkách, jež po té za doby císaře Jindřicha III. mezi Německem a Uhry vedeny byly, rozšířeny jsou hranice Rakous na východě až k ř. Moravě a Lítavě (1041), jež až posud hranici zemskou činí. V století 12. dosáhnul markrabí Lipolt IV. (1136—1141) také vévodství bavorského, jež za sporu císaře Kunrata III. s Jindřichem Hrdým tomuto bylo odňato. Lipoltův bratr a nástupce Jindřich II. příjmím Jasomirgott (Přísámůh, 1141—1171) musil sice k zjednání míru zemského v Němcích zřici se zase Bavor, což ale nestalo se bez náhrady, neboť císař Bedřich I, vyloučiv z Bavor některé župy (nyní k hořejším Rakousům počítané) a vtěliv je do krajiště východního, povýšil toto na vévodství

i ustanovil, aby v rodě Babenberských jak po meči tak po přelici bývalo dědičné (r. 1156). Jindřich II. přenesl sídlo své do města Vídně, jež na místě dřevní tvrze římské Vindobony bylo znenáhla se vzmohlo.

Jindřichův syn Lipolt V. Ctlostný (1177—1199), jež třetí výpravy křížové byl se účastnil, získal rodu svému Štýrsko. Krajiště toto, někdy část vévodství korutanského, jemuž král Arnulf byl panoval, povýšeno jest od císaře Bedřicha I. na vévodství; poslední panovník jeho Otakar II. z rodu hrabat Travenšských, jsa bezdětek († 1192), odkázal zemi sousedům svým Babenberským, kteří také šťastně v dědictví dovedli se zachovati. Nejslavnější Babenberský byl Lipolt VI. Slavný (1198—1230), jež do Španěl, Palaestiny a Egypta se vydal, bojovat za víru, proslavuje se doma co ochránce pokoje a přítel lidu svého. Stateční rytíři a znamenití pěvcové (básníci) bývali při dvoře jeho nejen rádi viděni, nýbrž i ctěni. Jeho přičiněním zvelebila se nejen tržba města Vídně, nýbrž i zámožnost obyvatel jeho do té míry, že prý byli tu měšťané, již zlata svého více nepočítali, nýbrž na věrtele měřili.

Syn Lipolta VI. byl Bedřich II. Bojovný, mladý a srdnatý kníže, kterýž ale u věcech práva nemnoho byl vybíravý. Rozmnoživ novými panstvími zboží, jež otec jeho pokoupil někdy v Krajině, která v starší době ke Korutansku náležela, nazýval se první pánem v Krajině. Na neštěstí své spojil se s Jindřichem, synem císaře Bedřicha II., jež proti otci hranně byl se zdvihnul, aby korunu německou k sobě potáhl. Jindřich jat jest od otce a spolčenec jeho, vévoda rakouský, dán do achtu. Knížata sousední, jimž vykonání trestu uloženo, vtrhnuvše se všech stran do zemí Bedřichových, osazovali hrady a města napořád, tak že všecko podobalo se ke zkáze jeho. Císař sám přijel do Vídně, prohlásil město za říšské a odevzdal správu Rakous v ruce místodržícího. Ale po odchodu jeho obrátilo se štěstí. Přátelé vyobcovaného vévody počali se množiti, on sám dobyl zase ztracených měst a hrádků s část nazpět a znenáhla i všeho zboží svého. Spory, v něž císař s papeži byl se zapletl, pomohly mu konečně ze všech těžkostí, jež by jinak beze vší pochyby byly v zápětí měly dokonalé jeho zkažení. Bedřich setkal se později v boji proti Uhrům v bitvě u Nového města s předčasnou smrtí (1246). Jím vymřel po meči rod babenberský.

Za doby pánův Babenberských těšily se nejen Rakousy, nýbrž i Štýrsko znamenitému rozkvětu. Několik pověstných básníků německých pocházelo z těchto zemí. Všude vznikaly hrady, chrámy a početná, dobře zalidněná města, jejichž obyvatelé čilým účastenstvím v tržbě a průmyslnosti vynikali. Co obzvláště klášterů se tkne, založeny jsou již před časy Babenberských kláštery ve Sv. Florianu, Sv. Hypolitě a klášter Kremžský (Kremsmünster) na půdě rakouské, Babenberským pak samým děkují vzniku svého kromě jmenovaného již kláštera medlického ještě kláštery lambašský, kotvyoký, seitenštetský, klosterneuburský, svatokřížský, lilienfeldský a j. Ovšem že zároveň se vzrůstem německé kolonisační a německých řádů v zemi původní slovenské obyvatelstvo ve všech těch krajinách k nemalému stenění přicházelo.

[Korutany.] Nejčelnějším panstvím v zemích starorakouských bylo vedle državy babenberské panství sponheimské. Hrabata sponheimští zjednali sobě na půdě dřevních čili vlastních Korutan značné zboží a obdrželi pro ně r. 1128 titul vévodství korutanského v dosavadních užších mezích. Po vymření Babenberských připadla jim také Krajina.

[Tyroly.] Tyroly rozpadly se původně v početná říšská panství, z nichž nejrozsáhlejší byly jsou državy biskupů trentských a brixenských. Znenáhla dosáhli vojtové biskupství trentského, hrabata tyrolští, kteříž po vymřelých hrabatech andechských (a dachovských) četné zboží v severních Tyrolech byli zdědili, — ustavičnými a šťastnými útoky, zejména proti biskupským svým pánům lenním, nejrozsáhlejšího panství v zemi, jež také po nich nazvána. Když rod hrabat tyrolských vymřel (1254), náležely jim bez mála dvě třetiny země. Po nich dědili hrabata goričtí.

2. Země české.

[Říše Samova.] Sužování Slovincův, jakož i českých a moravských Slovanův od Avarův způsobilo, že všickni tito Slované sjednotili se okolo r. 623 k společnému odboji proti Avarům, kteréž také, vedeni jsouce Samem, šťastně přemohli. Samo založil na to z Čech velikou říši, kteráž kromě oněch Slovanův snad i polabské a polské kmeny obsahovala. Až do smrti své (662) držel Samo říši tuto mocnou rukou pohromadě; po té roztrhnul se však svazek Slovanův západních. Slovenci zřídili si svůj zvláštní stát (knížectví korutanské), kterýž konečně podlehl spojeným Frankům i Bavorům, Češi pak měli z těch dob více kmenových knížat, mezi kterýmiž knížata pražská

jsouce ústřední polohou kmene svého (Čechův) především k tomu povolána, přední místo zanáma a znenáhla celou zemi přímo i nepřímou sjednotila, tak že již za prvního křesťanského knížete Bořivoje (od r. 873—894) považována jsou za nejpřednější a vrchní pány země.

[**Říše velkomoravská.**] Moravští Slované (na Moravě a Slovensku) objevují se za Ludvika Pobožného pod svrchovaností Frankův s vlastním knížetem Mojmirém (okolo roku 830—846). Nástupcové jeho (Mojmírovci) neustávali však v udatném boji za nezávislost národa svého. Zvláště statečně počínal sobě Rostislav (846—870), kterýž po mnohaletých krutých válkách s Ludvikem Němcem a synem jeho Karlmanem, jenž vládl v Korutanech, posléze dokonalé samostatnosti dosáhl. Poznáváje dobře, že samostatnost tato jen tehdy dojde náležitě bytelnosti, bude-li Morava co křesťanský stát i církevního vlivu říše francké sprostěna, povolal na Moravu řecké kněze Cyrilla a Methoděje (r. 863), kteří národ moravský víře křesťanské dokonale vyučili, a vymohl u papeže Hadriana II. založení zvláštního arcibiskupství pannonsko-moravského pro sv. Methoděje (r. 869). Synovec jeho Svatopluk (871—894) rozšířil smlouvami i výbojem říši do té míry, že při smrti jeho kromě Moravy a Slovenska i celou Pannonii až k řece Sávě a Tise obsahovala, mimo to slušeli pod něho co poplatný lid Čechové, polabští Srbové, jakož i někteří kmenové polští a ruští až k řece Buhu a Styru na východě. Pohříchu neměla i tato mocná říše dlouhého trvání. Nesvornost synův Svatoplukových, z kterých konečně nejstarší Mojmir II. (894—906) samovládou obdržel, stálé války se sousedními Němci (zvláště Bavyry), kteříž nechtěli tak mocného a církevně nezávislého státu vedle sebe trpěti, zvláště pak nájezdy nově tehdy do Uher přibývajících (892) čudských Maďarův oslabily moc říše do té míry, že konečně stala se kořistí těchto surových přistěhovalcův.

[**Vznik a vzrůst státu českého až do r. 1055.**] Po smrti knížete českého Bořivoje odtrhli se synové a nástupcové jeho, Svatopluk I. († 912) a Vratislav I. († 925) od říše velkomoravské i podstoupili svrchovanost říše francké (r. 895), na kterouž pak následovalo za sv. Václava (925—935) područí nové říše německé; za to usiloval šlechtitý tento kníže všemožně o roz-

šíření a utvrzení křesťanství jakož i sjednocení země. A však náležité povýšení moci panovnické a úpravu země na zřízenou společnost státní provedl, ač ne bez vnitřních bojův, teprv nástupce sv. Václava, neméně statečný bratr jeho, Boleslav I. (936—967).

Boleslav, účastniv se s pomocným vojskem svým porážky Madarův u Augšpurka (955) a zničiv zbytky vojska jejich někde při hranicích českých, užil dobytých vítězství také k vnějšímu rozšíření moci své. Tak opanoval zejména Moravu a Slovensko, jakož i poviseľské země Charvatův a nepochybně i Slezsko a učinil z říše české veľstát, jehož aľe z poplatnosti německé při tehdejší velké moci říše nestačil vybavit. Syn a nástupce jeho, Boleslav II. Dobrý (967—999), dosáhl aspoň do jisté míry církevní nezávislosti státu svého založením biskupství pražského (nepochybně r. 973). Když ale neschopný a nelidský syn a nástupce jeho, Boleslav III. Ryšavý (999—1002) popudil ukrutenstvím svým všechny národ na sebe, zmocnil se soused a strýc jeho, Boleslav Chrabrý polský, všech kroměčeských zemí a počal posléze sám v Čechách panovati (1003). Za pomoci císaře Jindřicha II. uvázal se sice Jaromír, mladší bratr Boleslavův, opět v panství v Čechách (1004), a však za nedlouho svržen jest od bratra Oldřicha (1012—1037), za něhož získána jest od bohatýrského syna jeho Břetislava Čechům z bývalých hrzav aspoň Morava (1028), kteráž odtud trvale při nich zůstala.

Když pak Břetislav I. (1037—1054) po otci svém na trůn dosedl, pomysľil za panujícího té doby bezvláďi v Polsku na obnovení veškerého panství slavných předkův svých a dobyl v skutku netoliko Slezska a Krakova, nýbrž i samého Velkopolska či Poznaňska (1039). A však tak velkého vzrůstu říše české nemínil císař Jindřich III., mladý a neméně statečný souseď Břetislavův, nikterak dopustiti a jakkoli v první válce poražen jest od Břetislava v bitvě u Kdýně (1040), proniknul následujícího roku přece až k samé Praze, načež Břetislav vrátil věčň lřil výbojův svých (až na Slezsko, kteréž až do r. 1054 zůstalo v moci jeho) a obnovil staré svazky s Německem. Při smrti své spořádal posloupnost dle zákona staršinství, vedlé kteréhož vždy nejstarší z rodu měl státi se vrchním knížetem a hrzeti Čechy, mladší pak Přemyslovci měli úďěly na Moravě vybaveni býti.

[Údělná soustava v Čechách 1055—1197.] Jakkoli již první nástupce Břetislavův, nejstarší syn jeho Svytichněv (1055 až 1061) mocí zbraně mladší bratry své na Moravě přinucen byl k pokoji a poslušnosti přivoditi, nedaly se za něho a nástupce jeho Vratislava II. (1061—1092) škodné stránky soustavy údělné nikterak ještě tou měrou znáti, aby z toho byla mohla státu platnější újma moci vzniknouti. Ve sporech a válkách, kteréž měl té doby císař Jindřich IV. s papeži a knížaty německými, přidržel se Vratislav strany císaře i prokázal mu nejednou lidmi i penězi služby veliké (dobyť Říma 1081). Za to odsloužil se mu císař rozličnými dary a svobodami, ano učinil ho posléze i králem (1082).

Teprv po smrti Vratislavově nastávají ony vnitřní zmatky a války mezi členy rodu panovnického, kteréž údělnou soustavu, kdekoli zavedena, všudež provázely a se zlými následky i v Čechách se potkávaly. Až do nastoupení Vladislava II. (1140), tedy v necelých 50 letech, bylo v Čechách neméně než 7 knížat, kteříž věším dílem mocí práva svého dobývati sobě musili a z nichž někteří vícekrát na trůn dosedli. Mladší Přemyslovci, chtěje proti zákonu velkoknížecí hodnost obdržeti, utíkali se věším dílem o pomoc k císařům německým, čímž utužoval se napořád svazek s říší německou, tak že i statečný Soběslav I. (1125—1140), jakkoli byl císaře Liděře II. u Chlumce porazil (1126), chtěje zemi žádoucí pokoj zjednati, raději manství říše německé podstoupil. Teprv Vladislava II. (1140—1173) pomohly nesnáze, ve kterých císař Bedřich I. s Itálií a papeži podobně co Jindřich IV. se nalezal, k mocnějšímu postavení, ba Vladislav povýšen jest i na krále (1156), kteréhožto vyznamenání císaři pak velice platnými službami v Itálii splácel (1158 a 1164).

Po smrti Vladislavově změnil však císař dosavadní politiku svou k Čechám a používaje nových různých, kteréž byly o poslušnost v Čechách mezi staršími Přemyslovci a synem Vladislavovým Frydrychem vznikly, jal se o to ukládati, jak by Čechy oslabil, rozdrobil a do říše německé trvale vtělil. Toto veliké nebezpečnost, kteréž i za Jindřicha VI. jednotě i samostatnosti státu českého hrozilo, znikla země šťastně jednak předčasnou smrtí něm. císaře, jednak velkomyslností staršího Přemyslovce, Vladislava III., jenž r. 1197 trůnu ve prospěch mladšího a nadanějšího bratra Přemysla Otakara dobrovolně se zřekl.

[První králové čeští až do Přemysla Otakara II. 1197—1253.]

Ze sporův, kteréž po smrti císaře Jindřicha VI. vznikly mezi Velfovci a Hohenštaufskými o korunu císařskou, dovedl Přemysl Otakar I. obratně kořistiti ve prospěch vlastní, což nemálo přičinilo se k ustálení státu a povznešení vážnosti jeho za hranicemi. Podporuje s počátku Filipa hohenštaufského proti Velfovci Otovi, dosáhl od něho již r. 1198 obnovení královské hodnosti, kterouž mu r. 1204 i papež Innocenc III. na věčné časy potvrdil. Když pak později král mladému Bedřichu II. k císařství dopomohl, obdržel na něm r. 1212 netoliko stvrzení král. důstojenství, nýbrž i znamenitého uvolnění dosavadního poměru k Německu na všechny časy budoucí. V takových okolnostech mohl král snadno zrušiti dosavadní soustavu údělnou a spořádati teď poslušnost na základě prvorozenství (1216).

Syn Přemyslův, Václav I. (1230—1253), kterýž zemí svých při vpádu Tatarův šťastně obhájil (1241), získal již pro mladšího syna svého Vladislava, markrabí moravského, dědictví babenberské v Rakousích, kteréž ale teprv Přemyslu Otakarovi, staršímu králevici a jmenovanému nástupci Václava, platně se dostalo (1251), čímž velký vzrůst státu českého se připravoval. Za tohoto krále počal se v Čechách i na Moravě silně již rozmáhati nový stav městský, jemuž byli již Přemysl Otakar I. a Vladislav III. vznik dali, povolavše osadníky německé do země a stvrdivše jim domácí jich právo městské. Příkladu králův následovali brzo i jiní světští i duchovní pánové. Města ta stala se tudíž sídly průmyslu, a s ním zároveň zvelebily se záhy i hornictví, obchod a umění. Kromě toho vznikaly týmž časem v pomezích horách, jakož i na jiných statech královských a duchovních četné nové osady sedlské, též od přistěhovalcův německých (se zvláštním právem sedlským) zakládané.

3. Země uherské.

Maďaři čili Uhři přistěhovali se do Uher na sklonku století 9. a obrátili na sebe po příchodu svém obecnou pozornost zkažením říše velkomoravské. Početné výpravy loupežné, podniknuté na to do Němce, Italie, Francie, ano až do Španěl, zjednaly jim hrozné pověsti po Evropě. Veliká porážka, již potom při ř. Lechu utrhli (955), ztráty mnohých zemí (zvláště Moravy a na čas i Slovenska) a rozmáhající se vysílení národa

samého způsobily mezi nimi neobyčejný převrat. Zanechavše loupežných výprav a brzo i kočovného způsobu života, jali jsou se po příkladu národů sousedních (zvláště Čechů a Němců) zakládati stát spořádaný.

Jakkoli již kníže jich Gejsa první pokusy toho způsobu byl učinil, provedl pořádné usazení a zřízení Maďarův teprv první král jejich Štěpán Svatý (995—1038), potomek panujícího rodu Arpadovcův. Víře křesťanské, jež byla sobě zatím mezi Maďary průchod zjednala (hlavně zásluhami pražského biskupa sv. Vojtěcha a žákův jeho), pomohl k vítězství a utvrdil je zároveň založením početných biskupství. Papež Sylvestr II. udělil mu r. 1000 titul královský. Jemu přičítá se též nové (či lépe obnovené) politické rozdělení země na župy (hrabství čili komitáty).

Přeše všechny různice vnitřní (zdvíhání se pohanův a spory o poslušnost), následkem kterýchž Uhry na krátký čas i svrchovanost císařů německých nad sebou uznati musily (1045) a tím i k některému stenčení hranic svých na západě přišly (ztráta kraje zálitavského), vzráhalo se přece celkem panství uherské v jiných stranách. Záhy již panovala knížata jejich i v Sedmihradsku, načež ku konci 11. a na počátku 12. století za králův Ladislava II. Svatého (1076—1095) a Kolomana (od r. 1095—1114) i Charvatsko po vymření domácího rodu panovnického (Držislavičův) v trvalé spojení s Uhrami se dostalo (r. 1102). O Dalmácii však (a Srěm) byly dlouhé spory a časté války s Benátčany a Byzantinci a přímořská města i ostrovy dalmatské zůstaly až do 14. století věším dílem v držení Benátských.

Prudké a neustálé rozbroje šlechty, domáhající se věcích práv a svobod, pokusil se Ondřej II. položití udělením tak zv. zlaté bully (1222), kteráž, obmezujíc velice moc královskou, stala se základem starověké ústavy uherské. Za bouří mongolských nestačil Bela IV. (1235—1270) k tomu nikterak, aby zjednal říši náležitě obrany; strašně byvši zpustošena, vmohla se zase jen s těží, třeba i dosti rychle, ze škod vzatých. K zalidnění rozsáhlé země povolávání jsou ostatně každé doby (nejvíce již za Štěpána Sv., Bely III. a IV.) cizí osadníci, zvláště Pečenci, Kumové čili Plavci a Němci, kteřížto poslední zde mnoho měst, zejména v Sedmihradsku, ve Spíši a j. buď založili, buď osazením svým zvelebili.

4. Říše Přemysla Otakara II.

Velikého vlivu na potomní poměry jmenovaných dosud zemí mělo vyměření rodu babenberského po meči (1246). Žijící ještě potomstvo ženské táhlo se k dědictví, ale císař Bedřich II. málo toho dbal, ukládaje o to, aby země babenberské co uprázdněné léno říšské sobě zachoval. Tak přeli se o Rakousy a Štýrsko rozliční nápadníci, a malomocnost říše německé od smrti císaře Bedřicha II. (1250) rozmnožovala ještě počet jejich. Králům českým a uherským viděla se taková příležitost k rozšíření moci vlastní býti velice příhodnou. V skutku také uvázal se Přemysl Otakar, syn Václava I. krále českého, za pomoci jedné části rakouské šlechty v držení Rakous a aby panství svému zjednal právního základu, pojal za manželku Markétu, sestru posledního Babenberského (1252).

Bela IV. uherský zmocnil se Štýrska, dav sobě dříve od Gertrudy, neteře posledního Babenberského, práva jejího postoupiti, a však přinucen jest vydati menší díl země Přemyslu Otakarovi. Ale ani tohoto zbytku nedovedl sobě zachovati, poněvadž panství uherské šlechtě štýrské nebylo po chuti. Tato obrátila se tudíž prosebně k Přemyslu Otakarovi II., jenž byl mezitím po otci v Čechách následoval (1253). Otakar užívaje rád podávané sobě příležitosti, vypověděl Belovi válku a poraziv ho rozhodně v krvavé bitvě u Kressenbrunnu (1260), přinutil krále k odstupu Štýrska. — K těmto úspěchům Otakara II. přidružil se za nedlouho nový. Oldřich, vévoda korutanský z rodu pánův Sponheimských, jsa bezdětek, ustanovil v poslední vůli své, pomínuv vlastního bratra, krále českého dědicem Korutan a Krajiny. Dědictví uprázdnilo se r. 1269 a Otakar podržel je vzdor tomu, že bratr Oldřichův k němu se hlásil.

Otakar panoval nyní nad říší, kteráž prostírajíc se od Krkonoší až k moři jaderskému, bohatými důchody svými dosti prostředkův mu poskytovala k dalším podniknutím, přispívajíc nemálo k zvýšení lesku panství jeho. Od bitvy kressenbrunnské nenazýváno ho jinak leč králem železným, jakož se strany druhé pro velikou nádheru, kterouž v slavných příležitostech na jevo dával, přezdíváno mu „král zlatý“. Moci své hleděl všudež náležitě platnosti zjednatí a vystupoval tudíž rozhodně proti všelikému přepychu šlechty. Tím však uvalil na sebe jen

záští její, neboť šlechta byla v době mezivládí navykla sobě životu nevázanému. Hlavní péče Otakarova v zemích sobě podřízených byla obrácena k zlepšení zákonodárství a k zvelebení stavu městského.

§. 21. Francie.

[**Poslední Karlovcí. — Králové z rodu Kapetova.**] Po rozebrání říše Karla Velikého panovali potomci jeho ještě za více než sto let ve Francii, a však moci a vážnosti ubývalo jim napořád. Posléze potáhl Hugo, přímjím Kapet, vévoda ve Francii, s pominutím práv mladší jedné linie Karlovcův korunu královskou k sobě (r. 987) a jím počíná tudíž v zemi panství králův Kapetovcův. — Moc prvních králův tohoto rodu, kterýž až do konce 18. věku při panství nad Francií se zachoval, nevztahovala se v pravdě dále, než k mezím dědičného zboží jejich, kteréž střední Francii obsahovalo; a však brzo jali se králové vliv i panství své šfřítí, vynikající jednak statečností osobní, jednak potahující ke koruně početná malá i velká léna, jichž držitelé byli jsou ve válkách křižových bez dědicův zemřeli. Nebezpečenství, kteréž hrozilo samostatnosti Francie od králův anglických, jež byli se jak právem dědičným tak skrze sňatky v manské držení více jak dvou pětín tehdejší Francie dostali, odvráceno jest šťastně skrze krále Filipa II. Augusta (1180 až 1223), jemuž povedlo se, největší díl těchto len zase ke koruně přivtěliti.

[**Albenští.**] Za panování téhož krále navštívena jest Francie hroznou válkou náboženskou, kteráž naměřena byla na vyhubení nové sekty, tak zvaných Albenských. Byly zejména v koncích XII. věku v Itálii vznikly zvláštní sekty katolické, kterýmž dáváno jméno Katharův (kacířův) a Valdenských. Z Itálie šířili se rychle do jižní Francie a severovýchodní Hispanie. Ve Francii bylo město Alby v Languedocu hlavním sídlem jejich, po němž jim i Albenských přezdívalo. Papež Innocenc III. úsilně jednal o jich potlačení, protože nejvážnější učení církevní zavrhovali, činíce se takto nepřátely tehdejšího pořádku společnosti katolické. S počátku pokoušeno se, získati je opět církvi poučováním; byltž Innocenc III. legáta mezi ně poslal, aby je na pravou cestu obrátil. Také mnichové cisterciensští uvázali se v tuto práci, neméně i Diviš biskup osemský v Arragonii a kněz jeho Do-

minik, potomní zakladatel nazvaného po něm řádu dominikanského čili kazatelského. Ale když mírné tyto prostředky s prospěchem jsou se minuly, kázána proti nim pravá výprava křížová. Albenských ujímal se zvláště statečně hrabě Raimund toulousský. Válka vedena jest od r. 1209 s hroznou divokostí a způsobila spustošení a vylidnění celé Provenčí i Languedoca. Dokonalý pokoj zjednan teprv r. 1229. Raimund VII., syn onoho hraběte toulousského, smířil se sice s církví a však přinucen jest odstoupiti větší část državy své na díl církvi, na díl koruně francouzské a učiniti dědickou ostatního panství dceru svou, jež za bratra krále Ludvika IX. byla se provdala, odkudž připraven nápad i této části země ke koruně francouzské.

[Ludvik IX. Svatý 1226—1270.] Ludvik IX. byl syn duchaplné a statečné matky (Blanky kastilské), která po předčasné smrti manžela svého (Ludvika VIII.) za delší čas za nezletilého syna svého vládl. Zbožně byv vychován a bera sobě příklad z matky své, stal se Ludvik vzorem středověkého křesťana a vladaře. Býval denně dvěma mším a jedné zádušní přítomen, neselhal a nezaklel nikdy, rád se postil a bičoval, nosíval ob čas žíněnou košili na těle a nikdy nedal se unášet hněvu. Denně nasycoval 200 chudých při tabuli své, o nemocné zvlášt ještě se staraje. Opatrně přihlížel k tomu, aby na vyšší důstojenství církevní toliko mužové hodní byli dosazováni. Ale při tom nezanedbával Ludvik nikterak povinností panovnických, ba plnil je spíše s takovou bedlivostí, že nebylo státu křesťanského, v němž by týmž časem králové byli tolik vážnosti požívali, jako ve Francii. Nad jiné ale pečoval o právo a spravedlnost a dovolil každému poddanému, odvolati se v stížnosti své k soudům královským, čímž, jakož i zavedením práva římského (kterýmž dopouštělo se dělení statkův šlechtických) měla býti přítrž učiněna zpupnosti šlechty. Taktéž položil smluvením tak zvané „pragmatické sankce“ (1269) s papežem základ k francouzské národní církvi. Zbožná mysl pudila ho do dvou výprav křížových; mezi druhou skončil od moru před městem Tunisem.

§. 22. Anglie.

[Panství Anglosasův až do r. 1066.] Sedmero království, jež byli Anglosasové po vstoupení svém do Britannie (449) sobě založili, spojena jsou od krále Egberta westsexského (827)

v jeden stát a rozmnožena nad to dobytím Cornwallisu. Stát tento nazýval se s těch časův Anglií.

Z nástupců Egbertových jest nejznamenitější král Alfred Veliký (871—901). Když ujal se vlády, spatřovala se Anglie bez mála celá v rukou dánských Normanův. S počátku spokojovali se tito šacováním pobřežních krajin, ale později uvázali se v držení největšího dílu země. Alfred stav se králem, pustil se ihned s nimi do války, a však poražen byv od nich, přinucen jest útekem se zachrániti. V oděvu žebráckém, nechtěje poznán býti, ukrýval se dlouho v lesnatých krajinách hrabství somersetského, kdež zbytky věrných kolem sebe shromáždil. Domnívaje se býti již dosti silným, aby útoku směl se odvážiti, vydal se, jak pověst dí, přestrojen za pěvce v průvodu harfeníka do ležení nepřátel, vyzvěděl o jich úmyslech a poznav slabé stránky postavení jejich, vrátil se zase šťastně k svým. Zatím roznesla se pověst, že král, za mrtvého oplakávaný, ještě žije. Vojsko jeho rozmáhalo se vřichledě; s ním vrhnul se posléze na nepřipravené Dány a způsobil jim takovou porážku, že nuceni jsou přestatí na malé části Anglie. Náčelník jejich Guthrun dal se pokřtiti, načež Anglosasi i Dáni Alfreda za krále svého uznali. Pořádek a dobré bydlo vracely se znenáhla zpět, zkažená města zase vystavena a Londýn učiněn městem sídelním. Aby měla země pokoj, držel Alfred nejen značné vojsko suchozemské pohromadě, on postavil i na moři 120 strážných lodí, tak že zástupové Normanův, z Dánska bez ustání na kořisti vyjíždějící, neodvážili se bez pokárání přibližovati se k břehům anglickým.

Jako byl vymohl Alfred osvobození lidu svému, tak staral se později o vzdělání jeho, povoláváje znamenité učence do země i zřizuje dobré školy. V 36. roce věku svého počal sám učiti se latině a přeložil několik spisů latinských na jazyk anglosaský. Chtěje s časem náležitě hospodařiti, rozdělil si dobu denní tak, že určil z toho 8 hodin pracím a povinnostem vládním, 8 studiím a modlitbě a 8 tělu svému t. j. jídlu a posilnění se spánkem. Důchody královské děлил na dvě části, vynakládaje jednu k účelům světským, na vojenství, stavby, pohostinství a t. d., druhou k účelům duchovním, na stavby a opravy kostelů a škol, na podporu chudiny a t. d. Alfred zemřel, maje věku svého 52 let.

Při konci panování Alfredova a za nástupcův jeho obnovovaly se zase nájezdy Dánův. Král Ethelred II., chtěje na dobro zbaviti zemi loupežných těchto hostí, poručil, aby jedním dnem všickni přepadení byli a pobiti (1002). Rozkaz tento sice vykonán, ale zámořští krajané pobitých Dánův zdvihli se z toho

ke krvavé pomstě a pokusili se posléze o dobytí celé Anglie, což se jim také za náčelníka a krále Knuta r. 1016 skutečně povedlo.

[Dánové panují v Anglii 1016—1066.] Knut (1016—1035), jenž v ruce své spojoval panství nad Anglií, Dánskem i Norskem, utvrdil je mnohým moudrým opatřením a snažil se obzvláště rozšiřováním křesťanství při krajanech svých utužiti svazek pospolitosti mezi Dány i Anglosasy. Válečnou statečností svou stal se postrachem knížatům cizím, tak že i císař Kunrat II. o přízeň jeho se ucházel. — Knuta následovali v panství dva synové jeho Harald a Harthaknut, po jejichž smrti Anglosasové, svrhnuvše s sebe panství dánské, Edvarda Vyznavače, potomka dřevních králů, v Normandii francouzské meškajícího, na trůn povolali (1041).

Poněvadž pak po bezděčné smrti jeho v zemi tuhé vznikly různice, pojal vévoda normanský Vilém, příbuzný anglosaského rodu královského, úmysl, výbojně zmocniti se Anglie. Vypravil se s vojskem 60.000 mužů za moře, i dobyl rozhodného vítězství v bitvě u Hastingsu (1066).

[Králové normanští 1066—1154.] Vilém I. (Výbojce, 1066—1087) pokoušel se s počátku Anglosasy vlídností získati, aby oblíbili sobě náhlou změnu panství. Setkav se ale v tom předsevzetí s nepřítelstvím šlechty, jal se král s velikou krutostí na ni nastupovati, zabavil jí statky její a podělil jimi jmenem len Normany své. Anglosaský mrav a způsob zavržen, normansko-francouzský jazyk i mrav, jakož i přísný řád lenní uvedeny v platnost a tak moc královská nemálo zvelebensa. Mužské potomstvo Vilémovo vymřelo již roku 1135, načež po mnohých bojích Jindřich II. anžiovinský čili plantagenetský, syn z vnučky Vilémovy, koruny anglické dosáhl (1154).

[První čtyři králové z rodu anžiovinského čili plantagenetského 1154—1272.] Jindřich II. (1154—1189), co král anglický také vévoda v Normandii a Bretonsku, držel po otci svém i francouzské kraje Tourraine, Maine a Anjou; s rukou choti své Eleonory dosáhl též Guiennska a Gaskoňska, od Loiry až do Pyrenej se prostírajícího, tak že byl lenním pánem téměř $\frac{3}{5}$ tehdejší Francie. K držávám těmto dobyl ještě Irska (1171). Jindřich dostal se podobně, co vrstevník jeho Bedřich Rudobradý, v prudký spor s církví; chtělť duchovenstvo pod-

říditi právomocností světské a proto rozešel se s arcibiskupem canterburským Tomášem Becketem. Ten přinucen jest sice opustiti Anglii, vrátil se ale později zase, když se byl s ním zejména král na oko smířil. V pravdě choval k němu ale Jindřich lité zášti, spatřuje v něm úhlavního odpůrce moci panovnické, a nenávisť svou dával mu po případě i slovy znáti. Z toho vzali sobě příčinu někteří rytíři a hodlajíce posloužiti králi svému, zabili jsou arcibiskupa v kostele při oltáři. Zbojství toto rozvedlo krále s církví na novo a dodalo mysl i ostatním protivníkům jeho. Aby se společným jich útokům vyhnul, jal se všemi cestami vyhledávati smíru s papežem Alexandrem III., což se mu také podařilo. A však prvé musil přísežně ztvrditi, že nedal rozkazu k zabití arcibiskupa a že toho více lituje než smrti rodičů svých, neméně i zrušiti všecka nařízení, jimiž duchovenstvo pod právomocnost svou byl postavil. Kajicnost svou osvědčil později i poutí ke hrobu zabitého. O bosých nohou ušel tak velký kus cesty, že mu nohy krvácely, a v hrobce klášterní dal se přítomným mnichům mrskati po obnažených bedrech.

Nástupcem Jindřicha II. byl syn jeho, udatný Richard Lví srdce (1189—1199), účastník třetí výpravy křížové. Že ale pletl se za tou příležitostí do věcí německých, jat jest od Lipolta rakouského ve Vídni, když zeměmi jeho domů se vracel. Toliko za těžké výkupné, z něhož hlavní díl obdržel císař Jindřich VI., dostal se zase ke svobodě.

Po něm následoval bratr jeho Ján Bezzemek (1199 až 1216), ač byl Artur bretonský, syn staršího bratra, bližším dědicem (viz rodokmen ku konci spisu). Ján byl kníže úskočné a ukrutné. Zbaviv se úkladnou vraždou synovce svého, dopouštěl se všelikého násilí a bezpráví jak na církvi tak na národě anglickém. Filip II. August, král francouzský, obeslal ho co páu lenní pro zavraždění vlastního synovce před soud svůj a když se Ján nedostavil, zbavil ho všech francouzských len. K tomu dal ho papež Innocenc III. pro porušení svobod církevních do klatby a panstvo strojilo se mocně učiniti konec svévoli jeho.

Ján octnuv se takto v největších nesnázích, domníval se, že smíří-li se s papežem (od něhož dokonce i Anglii a Irsko v léno přijal), všecko zase v předešlý stav uvede; ale zmýlil se v tom velice. Nechtěltě ani Filip II. osazených len ve Francii

vydati, panstvo pak nehodlalo nikterak bez platného rukojemství odboje svého ustoupiti. Tak prinucen jest král na ukonejšení pánův vydati jim pod pečeti svou veřejný list svobod, magna charta libertatum zvaný (1215), kterýmž zavázal se, zachovávatí starých jich svobod a práv. List tento stal se základem ústavy anglické. Když brzo na to král smluvené závazky plniti se zdráhal, prohlásilo ho panstvo za zbavena trůnu a zvolilo Ludvika, syna Filipa II. francouzského, na království. Ve válce, kteráž o to vedena, zemřel Ján, načež přece syn jeho Jindřich III (1216—1272) obecně uznán jest. Z držav anglických, ležících ve Francii, jež byl ztratil Ján Bezzemek, vráceno jest Jindřichu III. toliko Guiensko (1259).

§. 23. Mongolové.

V první polovici 13. století uvedena jest Evropa do nebezpečenství loupežnými zástupy, kteříž v plenění a zabijení nad samé Huny vynikli. Byliť to Mongolové čili Tataři, kteříž prvé v poříčí Amúru byli kočovali a z několika samostatných ord se skládali, jež Temudžin, prozvavší se odtud džingischánem, t. j. nejvyšším panovníkem, v jediný celek jest spojil (1206). Vedeni Temudžinem poráželi Mongolové napořád všechny národy, jim na odpor se postavivší, tak že za nedlouho říše jejich na velikou část Asie až do Indie a Kytaje se vztahovala; ano i v samé Evropě napadeni jsou již i Rusové (bitva při ř. Kalce r. 1221). Souvěký jeden spisovatel arabský vypravuje o tom, jak Mongolové se jevili: „Věru nikdy ještě neužito tak hrozným způsobem meče na životy mužů, okovů na ženy a děti, pálení a kažení na písma svatá, aniž kdy s podobnou nelidskostí uváděny v posměch cnost a pobožnost.“ Dobyv na př. města Balchu, dal Temudžin veškery obyvatele v hromadu sehnati, mladý lid k službám otrockým vybrati, ostatním pak hlavy sraziti.

Umíraje rozdělil Temudžin říši mezi syny a vnuky své, ale důstojnost velikého chána měla potrvati, ten pak vrchní panství vykonávati. Temudžinovým nástupcem v této hodnosti stal se třetí syn jeho Ugadaj č. Oktaj. — Batyj (Batu), vnuk Temudžinův, jemuž zabrané kraje jihoruské v úděl byly se dostaly, pokusil se o dobytí ostatku Rusi a jiných sousedních zemí. Po několika bitvách uvedeno jest celé Rusko v poplatnost (1239). Po té vrhli se Mongolové na Polsku a Uhry a jeden

díl jich pokusil se vniknouti též do Čech a do Němec; dobyl i v skutku rozhodného vítězství v bitvě u Lehnice ve Slezsku (1241), ale ustali od dalšího postupování k západu, byvše v červenci t. r. na Moravě u Olomouce poraženi. Po smrti Oktajově (1241) povolal Batyj, stav se nástupcem jeho ve velkém chánství, Mongoly nazpět ze západní Evropy a spokojil se držením Ruska.

Pozdější úspěchy Mongolův přestávaly na pouhé Asii, kdež ztroskotavše nejprv dobytím Bagdadu zbytek chalifátu Abasovců (1258), potom i samé říše kytajské se zmocnili (1280). Této rozlehlosti zachovala sobě říše mongolská toliko až do r. 1300, načež rozpadla se v několik nezávislých chánství.

Oddělení třetí. Od zvolení Rudolfa habšpurského na císařství až do objevení Ameriky (1273—1492).

§. 24. Německo za Rudolfa habšpurského (1273—1291).

Z obou knížat, jež od r. 1257 titulu krále německého užívala, zemřel Richard cornwallisský r. 1272, Alfons kastilský pak žil posud ve vzdáleném Španělsku. Potřeba statečného panovníka v Němcích, kdež právo pěstní způsobem hrozným bylo se rozmohlo, stávala se konečně co den citelnější a tak sešli jsou se r. 1273 volící knížata k volbě nového krále. Hlasy jejich shrnuly se na Rudolfa, hraběte habšpurského, jenž sice nemalým zbožím ve Švábích (a Švýcarech) vládl, mocnějším knížatům německým však přece nestačil se vyrovnati. Na prvním sněmu říšském ustanovil nový král, že všechna léna, s dob vyobcování z církve Bedřicha II. (1245) říši odcizená, této zase navracena býti mají. Opatření toto naměřeno bylo hlavně na Otakara II., jehož veškeren zisk na nových zemích byl by tím opět za své vzal. Poněvadž ale Otakar odhodlán byl, jich brániti, málo dbal jest achtu říšského na něho vynešeného a spíše jal se stahovati vojska do Čech, kdež nájezdu Rudolfova bylo se obávati. Ale ten smluvil se zatím o spolek se šlechtou rakouskou, štýrskou, korutanskou a t. d., nevražící na přísnou vládu Otakarovu, a uzavřel po té počítí válku se strany Dunaje. Otakar přesvědčiv se záhy, že mu nelze na ten čas s prospěchem odporovati, vzdal se zemí nově získaných dobrovolně a přijal od Rudolfa Čechy i Moravu v léno (1276).

Mír na rychlo a s nechtí uzavřený neměl dlouhého trvání. Rudolfovi zdálo se, že byl Otakarovi příliš výhodné podmínky položil a tento zase nemínil pokoření svého dlouho snášeti. Tak vypukla válka r. 1278 na novo. Otakar, opuštěn v rozhodné chvíli od záložního vojska moravského, poražen jest na poli

moravském (u Stillfriedu) a padnuv k zemi v krutém boji, ubit jest od mstivých nepřátel ze šlechty štýrské. — Rudolf vzav Moravu v zástavu za náhradu útrat válečných, ponechal nedospělého syna Otakarova, Václava II., v držení toho, co byl posledně otec spravoval, a zasnoubil ho zároveň dceři své. — Državy, odňaté roku 1276 králi českému, rozdělil tak, že synu svému Albrechtovi odevzdal Rakousy, Štýrsko, Krajinu a Slovenskou stranu, Menhartovi pak, hraběti tyrolskému, sousední Korutany.

Uklidiv tento smutný spor, přihlížel Rudolf přede vším k obnovení zákonného pořádku v Němcích; sjížděje krajinu za krajinou, obnovoval zákon o míru zemském, obmezoval právo pěstní a činil přítrž bojům mezisobným. — Rudolf zemřel v 73. roce věku svého (1291), přičiniv se nadarmo získati hlasy kurfirstův synu svému Albrechtovi.

§. 25. Německo od smrti Rudolfa I. až do smrti Ludvíka bavorského (1291—1347).

Králové z rozlišených rodův.

[**Adolf nasavský 1292—1298.**] Nástupcem Rudolfovým zvolen jest Adolf hrabě nasavský, jenž za příkladem předchůdce svého hodnosti císařské k rozmnožení moci rodinné užití chtěje, s menším štěstím v tom se potkával. Nehodlaje také spravovati říše po chuti volitelův svých, brzo rozešel se s nimi, načež tito zvolili protikrálem Albrechta vévodu rakouského. U válce, o to vzniklé, prohrál Adolf bitvu u Göllheimu (nedaleko Vormsu) r. 1298 a přišel tu i o život.

[**Albrecht I. 1298—1308.**] Albrecht I. držel se nejen s nemalou houževností práv královských, odkudž namnoze i tyranství jemu vytýkáno, nýbrž on snažil se také užití postavení svého k rozmnožení moci vlastní rodiny, kteréžto pokusy se mu ale věčím dílem nepovedly. V Čechách dostalo se sice po vymření Přemyslovců (1306) synu jeho Rudolfovi koruny královské, ale úspěch ten neměl trvání, neboť po časně smrti Rudolfově (1307) nebyl Albrecht přese všechny válečné pokusy s to, získati opět Čechy rodu svému. — Vypravuje se o velikých roznicích, jež prý měl se Švýcary, a o vzbouření se těchto proti útiskům

správců jeho; ale všechny tyto pověsti jsou, jak nově se ukázalo, bez všeliké podstaty. (Srovn. o tom §. 29.)

Albrecht skonal r. 1308 smrtí násilnou. Zpečoval se totiž synove svému Janovi vydati dědictví jeho, nemáje ale úmyslu, zbaviti ho i statkův, jež po otci (Rudolfovi, mladším synu císaře Rudolfa a matky Přemyslovny) jemu náležely; tento však v náruživé prochlivosti povstal proti strýci a zabil ho za pomoci několika přátel pod hradem Habšpurkem. Jan pykal činu svého v doživotním žaláři, ku kterémuž Jindřich VII. byl ho odsoudil, ostatní společníci vraždy i se služebnictem svým ztrestáni jsou na hrdlech.

[Jindřich VII. 1308—1313.] Jindřich VII., hrabě lucemburské, jenž nyní na království německé zvolen jest, byl kníže udatné, chytré a šťastné. Zjednav korunu českou synu svému Janovi a způsobiv takto rodu lucemburskému panství v Čechách, vypravil se do Italie, dal se v Miláně na krále lombardského a v Římě na císařství korunovati a obnovil tak po přestávce více než 60leté zase císařství římské. A však zemřel náhle ve Florenci, byv nepochybně (hostií) otráven.

[Ludvik IV. 1314—1347.] Po smrti Jindřichově zvolil jeden díl kurfirštů Ludvika vévodu bavorského za krále, druzí pak prohlásili Bedřicha Sličného, vévodu rakouského (nejmladšího syna Albrechtova). V následcích dvojité volby této vznikla válka mezi oběma soupeři, kteráž posléze skončena jest za pomoci krále Jana českého ve prospěch Ludvikův bitvou u Mühldorfu (1322). Bedřich jest jat a na hrad Trausnici u Řezna vsazen.

Po vítězství u Mühldorfu nebyl Ludvik přece obecně za krále uznán a Bedřichův bratr Lipolt pokračoval u válce proti němu, a to nikoli bez úspěchu. Proto smluvil se Ludvik s vězněm svým o narovnání a propustil ho na svobodu pod tou výminkou, aby příbuzných a přátel svých naklonil k uznání jeho. Ale přívrženci Bedřichovi nechtěli o něčem podobném ani slyšeti a tak vrátil se tento, věren zůstávaje slovu danému, opět do zajetí. Ludvik pohnut takovýmto jednáním, vešel s ním v smlouvu, podlé níž oba společně o titul královský i o vládu chtěli se dělit. Vzdor smlouvě nedostalo se však Bedřichovi žádného vlivu u vládě. Zůstal králem jen dle jména a zemřel r. 1330.

Nejurputnějším protivníkem Ludvika IV. byl papež Jan XXII., jenž sídlil v Avignonu, kamž papežové s počátku věku 14. stolici svou byli přenesli, a kterýž vlastnil sobě právo, roz-

hodovati v Němcích při rozdvojené volbě králův. Aby způsobil sobě při něm stvrzení, spojil se Ludvik s italskými Gibelliny. Jsa proto od papeže dán do klatby, pokusil se za pobytu svého v Itálii (kamž se byl vydal, aby přijal koruny lombardskou a císařskou) o zvolení vzdoropapeže (1328). Rozdvojení mezi císařstvím a papežstvím potrvalo i za nástupce Jana XXII.; byliť papežové sídlící v Avignoně příliš pod vlivem francouzským, než aby smír mezi nimi a Ludvikem snadno mohl k místu přiveden býti. Kurfirštové v říši přistoupili posléze v tom sporu ke straně Ludvikově, vyhlásivše na sjezdu v Rense (r. 1335), že řádně volený král německý tím činem již stává se také císařem římským; ale císař sám porušil této shody za nedlouho nestřídým sháněním se po nových panstvích, především ale způsobem, jakýmž Tyroly rodu svému získati se snažil. Počínáním takovým popudil na sebe Lucemburské a jiná knížata německá a tak stalo se, že většina kurfirštů, podavší se posléze žádostem papeže Klimenta VI., Karla, králevice českého na království zvolila (1346). Ludvik zemřel brzo po tomto snížení (1347).

§. 26. Německo za králů z domu lucemburského (1347—1437).

[Karel IV. 1347—1378.] Po smrti Ludvikově zvolili sice nepřátelé Karlovi vzdorokrále Vintíře ze Švarcperku, který však již r. 1349 zemřel, načež Karel obecně jest uznán. Ačkoli Karel především o dědičné země své se staral, ujímal se přece snažně i věcí německých, pokud toho panující tehdáž v Němcích poměry dopouštěly. Nejprve shledal toho pilnou potřebu, aby vyvarovalo se příště všem sporům, vznikajícím z rozštěpených voleb králů, i vydal tudíž nový základní zákon říše německé, tak zv. zlatou bullu. Tou určovalo se, která knížata při volbě králů německých účastniti se mají: byliť to zejména arcibiskupové mohučský, trevírský a kolínský, pak král český, falckrabí při Rýnu, vévoda sasko-vittenberský a markrabí bramborský. (Z ostatních ustanovení zlaté bully jsou větší váhy: 1. udělení nadobyčejných práv knížatům volicím čili kurfirštům, skrze kteréž tito propouštějí se i se zeměmi svými z veškerého téměř vlivu moci císařské, stávající se takto skutečnými země-

pány, a 2. výsada udělená Čechům, že po případě vymření panujícího rodu svobodně krále voliti smějí.)

Do Itálie vypravil se Karel r. 1355, aby přijal koruny lombardskou i císařskou. Při všech tehdejších různých v Německu počnal sobě co smírce, aby účastně se v nich snad nad potřebu, nevzdaloval se úlohy své, učiniti Čechy státem mocným. Velikými dary peněžitými naklonil posléze i kurfiršty k tomu, že v odporu se zlatou bullou zvolili ještě za živobytí císařova syna jeho Václava za krále německého.

(Karlovy snahy o zvelebení Čech viz v §. 29.)

[**Václav 1378—1400 (1410). Ruprecht falcký 1400—1410.**]

Václav byl muž náruživý i prchlý, k čemuž později i opilství přidružilo se. Málo dbaje o věci jak německé tak české, stal se nepřímou příčinou velkých nepokojů a v následcích toho i zhoubných válek. Na sněmu říšském v Norimberce opatřil Václav ovšem mír zemský, jenž za 12 let potrvati měl; vzdor tomu vypukla však v jihozápadním Německu dvojitá válka, jednak mezi Švýcary a vévodami rakouskými, pak mezi městy a knížaty švábskými i franckými (1388). Městům zvedlo se ve válkách těch zle; válečně donucena jsou, zříci se práva, o spolky a jednoty mezi sebou se smlouvati, čímž vydána jsou v šancvzmáhající se moci knížat. Proti Václavovi, jenž na konec věci německé téměř na dobro z mysli byl pustil, nalezaje se sám u velkých různých se šlechtou českou, vystoupili konečně čtyři kurfirštové a složivše ho hodnosti královské, posadili jednoho ze svých, totiž falckrabí Ruprechta, na trůn německý (1400), jenž však nebyl s to obnoviti vážnost císařskou ani v Němcích ani v Itálii.

[**Zikmund 1410—1437.**] Po smrti Ruprechtově (1410) rozdvojili se opět kurfiršti při volbě: jedni zvolili bratra Václavova Zikmunda, té doby krále uherského, druzí bratrance jeho Jošta markrabí moravského. Tento zemřel již roku 1411, načež jest Zikmund obecně, ba i od samého Václava uznán. Panování jeho zůstavilo smutnou po sobě paměť skrze války o náboženství, vzavší počátek svůj od roztržky církevní a od vystoupení mistra Jana Husi (viz o tomto níže §. 29).

[**Roztržka církevní.**] Filip IV., král francouzský, dovedl toho po smrti papeže Boniface VIII., s nímž za dlouhá léta sváril se, že jeden z oddaných jemu arcibiskupův francouzských za papeže (Klimenta V.) zvolen jest, kterýž po té v Avignonu

se usadil (1309). Tím dostala se církev v mnohých věcech v podruží Francie a pozdější papežové nemohli se ubrániti přesvědčení, že důstojenství jejich napořád klesá. Řehoř XI. přeložil proto sídlo své nazpět do Říma (1377) (i nástupce jeho Urban VI. odhodlal se tam zůstat). To znelíbilo se kardinálům smýšlení francouzského; pod záminkou, jakoby při volbě Urbanově nebyli požili dostatečné svobody, zvolili vzdoropapeže ~~Klimenta VII.~~ jenž opět v Avignonu se usadil. Jak římská tak avignonští kardinálové přistupovali po smrti papežův svých vždy k volbám novým. Tato smutná roztržka trvala již celých 31 let, an koncil pisánský (1409), chtěje jí přítrž učiniti, nového papeže zvolil; tím ale toho zla nikterak neumáleno, poněvadž žádný z obou oněch papežů poděkovati se nemínil.

Teprv sněm církevní v Kostnici (1414—1418) učinil této roztržce konec a zvolil nového papeže Martina V. (1417), kterýž sice některý pořádek v církvi učinil, sněm kostnický ale rozpustil (1418).

R. 1415 zastavil Zikmund dědictví své po otci, markrabství totiž braniborské, purkrabí norimberskému Bedřichu z rodu hrabat hohenzollernských. Tím položen základ k potomní moci rodu toho.)

§. 27. Německo za králů z rodu habšpurského (1438—1493).

[Albrecht II 1437—1439.] Po Zikmundovi dostalo se koruny německé Albrechtu rakouskému, kteráž odtud s jedinou jen přetržkou až do skonání říše napořád při rodě habšpurském zůstávala. Co zeť Zikmundův obdržel Albrecht též koruny českou a uherskou; a však nebylo mu přáno, v zemích těch, aniž v říši vůbec něco platného vyvésti, neboť zemřel již r. 1439, vraceje se z výpravy proti Turkům.

Teprv po smrti porodila mu manželka Alžběta syna — Ladislava Pohrobka. V Němcích zvolen za císaře strýc jeho Bedřich, z linie štyrské.

[Bedřich III. (IV.) 1440—1493.] Bedřich, muž jinak učený a klidný, ale nemnoho statečný, byl poslední z oněch panovníků německých, jimž dostalo se korunovací v Římě. Dlouho usiloval o to, aby sjednotil Němce k veliké výpravě proti Turkům, znepekujícím tehdáž již vlastní državy jeho, ale vše nadarmo.

Tím méně mohlo se mu v tom zdařiti, aby hluboho pokleslou moc císařskou k nějaké nápravě přivedl; neboť i doma, zejména vůči bratrům a strýcům svým, jakož i v zmatcích uherských a českých osvědčil se býti ducha slabého. (Rozličné pokusy o nové spořádání říše vycházely teď větším dílem od knížat samých, nedostalo se jim však za tohoto císaře náležitého vyřízení.)

§. 28. Osvěta v Němcích za středověku.

[**Stav městský.**] V městech romanských nezaniklo nikdy zřízení městské, pochodící ještě od Římanů; v Německu naopak pocházejí téměř všechna města z dob středověkých. Z původní nepatrnosti a podřízenosti králům, knížatům a biskupům vybavila se znenáhla většina jich prostředkem tržby a průmyslné statečnosti i dosáhla takto zámožnosti, vlivu a tím i skutečné a právní samostatnosti, tak že stala se městy říšskými, odkudž směla si voliti sama vrchnost své. Úřady v městech říšských byly s počátku v držení rodů šlechtických, povlovně zjednali sobě k nim přístupu také měšťané cechovní.

(Jaký dojem města německá na cizí znalce činila, viděti jest z písemných pamětí Aeneáše Sylvia (potomního papeže Pia II.). Praví zejména: „Z měst německých předčí Augšpurk zámožnosti nade všechna města světa, Bryg jest shromáždštěm a skladištěm všem kupcům a všemu zboží v Evropě, Straspurk rovná se Benátkám, ba předčí nad ně, Gdansk panuje moři východnímu, Lubek říším normanským, Frankfurt nad Mohanem prostředkuje tržbu hořejších a dolejších Němec a Koltn, slyna stavbami nedostíženého mistrovství, jest nejnádhernějším městem Evropy.“ — Norimberk byl nejprůmyslnějším městem Německa, tak že záhy zobečnělo přísloví „Nürnbergger Tand geht durch alle Land.“ — Příčinnivostí a dobrým hospodářstvím dodělala se většina měst německých jak zámožnosti tak i platné moci. V století 15. počala však zřejmě klesati; zahnízdily jsou se v nich zajisté obecné tehdejší rozkošnictví a nádhera v šatstvu, proti čemuž ani zákony ani nařízení hrubě nevzpomáhaly.)

[**Hanza německá.**] Za svárlivých dob středověkých vcházela města německá k vůli snadnější obraně na vzájem v spolky a jednoty. Žádná z těchto jednot neproslavila se takovou měrou, jako hanza. Města dolnoněmecká, jimž v rozsáhlé tržbě jejich početní té doby loupežníci a piraté mnohonásobně překáželi, — cítila nejvíce potřebu ochrany; z menších spolkův, sáhajících vznikem svým až do století 13., povstala průchodem času veliká jednota hanzovní, kteráž čítala za doby květu svého neméně než 85 spolkových měst, z nichž nad jiné předčily Gdansk,

Lubek, Brunšvyk a Kolín. V takových okolnostech dovedli členové hanzy nejen ubrániti se šťastně násilí vnějšímu, nýbrž dbali též o rozšíření obchodního spojení svého, především pak o rozvoj zahraničné tržby námořské. Do neobyčejné síly dorostla zvláště tržba s Anglií, Švédskem, Norskem, Polskem a Rusí. Věci, týkající se hanzy, vyřizovány jsou na sněmích spolkových, jež držely se po většině v Lubeku. Zde smlouváno se o společná podniknutí, usnášeno se o příspěvcích k společným výlohám a jednáno i nalezáno o stížnostech jednotlivých členův. Nedostálo-li některé město hanzovní povinností svým, vyloučeno jest z jednoty, lodě mu pobraány a tržba jeho zkažena. — V době největšího lesku svého zřídila si hanza loďstvo válečné, vedla vítěznou válku s Valdemarem (Vladimírem) IV., králem dánským, a přinutila ho posléze k míru (1370) a k časnému odstupu země skunské (Schonen).

§. 29. Osudy zemí nynějšího mocnářství rakousko uherského od r. 1286 až do spojení jejich v jedinou říši r. 1526.

I. Země starorakouské.

Když Rudolf I. r. 1286 platně byl rozhodl o osudu zemí, králi českému odňatých, dostaly se tím dvě dynastie v držení zemí starorakouských. Jedna, habšpurská totiž, panovala v Rakousích, Štýrsku, Krajině a Slovenské straně, druhá, hrabata goričtí, v Tyrolech a Korutanech. Mimo zmíněné dva rody panovnické bylo vnitř jmenovaných skupenství zemí ještě více říšských zeměpánů, nejvíce duchovních, mezi nimiž biskupové bavorští a patriarcha voglejský největší panství drželi; byliť ale vůbec jen skrovné váhy.

Kromě jmenovaných zde zemí měli Habšpurští ještě četná panství v jihozápadních Němcích a ve Švýcarech. Pověst dí, že díl Švýcarův proti panství rakouskému za krále Albrechta I. se vzbouřili (Vilém Tell); v pravdě pozdvihl se však teprve po smrti tohoto panovníka lid ve Švycu, Uri a Podlesí (Unterwalden) proti zděděným právům vévod rakouských. Císař Jindřich VII., pomýšleje na zkrácení Habšpurských, udělil povstalým právo říšské. Habšpurští nemínili však bez boje zříci se práv svých a vévoda Lipolt, bratr Frydrycha Sličného

pustil se s těmito městy lesními (tak jich vůbec nazýváno) do války. S 9000 muži, mezi kterýmiž bylo mnoho jízdných oděnců, potkal se se Švýcary o počtu 1300 mužů u Morgartu (1315). Švýcaři opírajíce se o hory své, svalovali s vrchův na nepřitele, soutěskou na ně se tlačícího, skály a kameny, čímž část lidu nepřátelského pobili, ostatní pak v zmatek uvedli. Tím způsobem dosáhli stkvelého vítězství. Z vojska rakouského zůstalo 350 rytířů a 7500 oděnců na bojišti, a vévoda Lipolt sám jen s těží spasil se útekem; Ludvik bavorský, vedoucí právě spor o trůn německý s Frydrychem rakouským, rád potvrdil spolek, jež zmíněné krajiny švýcarské na pospolitou obranu (především proti Habšpurským) byly sobě zřídily. Lid ten nazval sebe odtud jednotníky čili přísežnými (Eidgenossenschaft).

R. 1335 vymřeli Jindřichem korutanským (kterýž býval též králem českým) po meči dědiční pánové Korutan a Tyrol. Korutany připadly Habšpurským, Tyroly zůstaly dceři Jindřichově Marketě, řečené Maultašské. V odměnu za služby, vévodami rakouskými sobě prokázané, učinila je Markéta dědičí Tyrol pro ten případ, kdyby syn její bez potomkův se světa sešel; když se to pak skutečně stalo, postoupila zemi ještě za života svého vévodovi Rudolfovi IV. (1363.) Tak dostaly se nynější alpské země rakouské, vyjmouc menší některé krajiny (jako Goricko, Trst, některá zboží duchovní a t. d.) již tehdaž v ruce Habšpurských.

Rudolf IV. (1358—1365), za něhož zejména moc habšpurská do této míry byla vzrostla, byl kníže smělé a podnikavé, kteréhož současné velké úspěchy tchána jeho, císaře Karla IV., o zvelebení panství lucemburského k stejné snaze podněcovaly. S podobnou vytrvalostí, s jakou o vnější rozšíření držav svých usiloval, dbal i doma o utužení moci knížecí. Spořádal té mincovnictví i daně, položil základ k stavbě chrámu sv. Štěpanského ve Vídni a vyzdvihl vídeňskou universitu (1365). Rudolf zemřel, maje teprv věku svého 25 let.

V odporu se zřízením rodovým usnesli se bratři a dědicové Rudolfovi, Albrecht III. a Leopold III., rozdělit se o državy rodinné. Tak vznikly linie Albertovců a Lipoltovců. Linie albertovská podržela Rakousy, lipoltovské pak dostalo se Štýrska, Korutan, Krajiny, Tyrol, jakož i předních zemí rakouských, t. j. zboží ve Švábích a při Rýnu.

Lipolt III. pečoval úsilně o nabytí nových zemí. Získalťe rozlehlá zboží vnitř Krajiny a Istrie; Trst (dotud benátský) poddal se mu sám ze své vůle (1381). Naopak ztratil Lipolt mnohá panství ve Švýcarech. — Habšpurští, přišedše nešťastným výsledkem bitvy u Morgarten k bytelnému zkrácení práv svých, stávali se v ostatku švýcarských zemí svých stranou napadenou; neboť jednotlivákům šlo o to, aby potáhli k sobě nová města a vesnice a zvelebili takto jednotu svou. Vévoda Lipolt III. sebral tudíž proti nim pole a maje něco vojska švábského sobě na pomoc, podstoupil s nimi bitvu u Sempachu (1386). Ale opět nesvedlo se dobře oděncům rakouským, ač byli Švýcaři beze všeho brnění. Aby je v krytém postavení jejich napadnouti mohli, přinuceni jsou jízdní Lipoltovi ssedati s koní svých; ale opěšalí měli těžkou chůzi, any nosaté střevíce v tom jim překážely. Ale i tak byli by Švýcaři přece podlehli, kdyby, jak pověst dí, Arnolt z Winkelriedu za krajany své nebyl se obětoval. Ten vrhnuv se nepřátelům v ústrety, srazil jim oštěpy v jedno a padaje strhnul je s sebou, proklestiv takto cestu krajanům svým. Vojsko rakouské dokonale jest potřeno a vévoda Lipolt vrhnuv se v nejkřutější seč, padl, bojuje udatně. Výsledkem bitvy sempašské a náfelské (1388) rozhodnut jest na vždy pozdější osud habšpurských držav ve Švýcarsku.

Za celé skoro století 15. podobalo se, že moc habšpurská schyluje se ku konci. R. 1411 rozdělila se linie lipoltovská ve dvě nové, tak že rod habšpurský na tré byl rozštěpen. Ale ani na tom nepřestalo drobení habšpurského panství i byloť očekávati nové zase dělení, ano tuto náhle skrže smř dvou kněžiců veškery državy rodu toho od roka 1463 octly se již jen mezi císařem Frydrychem III. a Zikmundem tyrolským býti rozděleny. Frydrych ztratil sice za války s Matyášem, králem uherským, nemalé části podílu svého (zejména Rakousy dolejší s Vídní), ale po smrti Matyášově uvázal se opět v jich držení.

Císař měl jediného syna Maxmiliana, mládence prostomilého a způsobův právě rytířských. Jemu dostalo se ruky dcery Karla Smělého, vévody burgundského, a tím i vlády v svobodném hrabství burgundském a bohatém Nizozemí. Poněvadž pak Zikmund tyrolský zemí svých r. 1490 Maxmilianovi dobrovolně postoupil, stal se Maximilian po smrti Frydrychově

pánem veškerého panství habšpurského, kterých sňatkem svým s Marií burgundskou, jakož i pozdějším nabytím Goricka a Istriie (1500) stkvěle jest rozhojnil.

2. Země české.

[**Poslední Přemyslovci 1278—1306.**] Po Přemyslu Otakaru II. následoval syn jeho Václav II. (1278—1305), za jehož nedospělosti vedl správu státu příbuzný jeho Ota, markrabí braniborský. Ten dbaje toliko prospěchu vlastního a pracuje zřejmě o škodu poručenice svého, vzbudil tím trvalé vnitřní nepokoje, kterýmiž země jest spustošena a do největší bídý uvržena. Když pak Václav sám vlády se ujal, zavedl opět pořádek v zemi a zvelebil neobyčejně sešlý stav její. Moc česká vzmohla se opět znamenitě získáním nových zemí v říši (zvláště Míšně a Chebska), nad jiné pak nabytím koruny polské (1291). — Václav III., za života otce svého i korunovaný král uherský (1304—1306), byl při nastoupení na trůn český a polský ještě mladík nezkušený a rozpustilý. Proto mohli odstrčení Piastovci v Polsku opět k právu svému s prospěchem se hlásiti. Když se byl Václav na cestu do Polska vydal, aby zachoval sobě zemi téměř již ztracenou, zavražděn jest úkladně v Olomúci (r. 1306). S ním vymřel po meči starodávný rod Přemyslovcův.

Nyní ucházeli se o trůn český císař Albrecht I. (pro syna svého Rudolfa) a Jindřich korutanský, manžel Anny, starší sestry Václava III. Onen provedl právo své a Rudolf zvolen r. 1306 za krále. Po časně smrti jeho (1307) dosáhl Jindřich korutanský důstojenství královského, ale záhy osvědčil se býti neschopným, vládnouti zemi, různicemi vnitřními rozervané. Jedna část šlechty a měst obrátila se k císaři Jindřichu VII. lucemburskému s prosbou, aby Čechům syna svého Jana na království vydal. Jan zasnoubil se po té s Alžbětou, mladší sestrou Václava III., a tak dosedl k trůnu českému rod lucemburský (1310).

[**Lucemburští 1310—1437.**] Jan lucemburský byl kníže dobrodružné, bojovné a rytířské, jenž o Čechy jen potud se staral, pokud prostředkův jejich potřeboval k odvážlivým podniknutím svým. Z četných zemí, o jichž nabytí byl se pokusil, zachovaly se trvale při Čechách toliko Slezsko, Lužice (obě země od něho s částí jen získané) a Chebsko. Ač posléze

oslnul, neutuchla v něm přece mysl bojovná a tak rozloučil se čestně s životem v bitvě u Křesčáku (1346), v níž jako spolčenec Francie proti Anglii padl (§. 32).

Po Janovi následoval syn jeho Karel I. (IV.), týmž časem i císař německý. V Čechách zůstanou činnost a snahy jeho u věčné paměti; směřovalť zajisté všecko konání jeho k zvelebení moci a dobrého bydla země. Biskupství pražské povýšeno jest přičiněním jeho na arcibiskupství (1344) a země vybavena tak ve správě duchovní z podruží německého; velkolepé stavby, jako proslavený dóm gotický a kamenný most v Praze, hrad Karlštejn a Nové město pražské děkují jemu bytí svého. Nejvýznamnější však z činův jeho jest založení vysokého učení pražského (1348), čímž Praha státi se měla střediskem snah vědeckých nejen držávám českým, nýbrž i Německu a sousedním zemím na východě. Aby zvelebil živnosti v zemích svých, pečoval Karel o zdokonalení sadařství a vinařství, jakož i zřizováním velikých sýpek obilních o zásobení země pro případy hladu v dobách neúrody a válek. Právem přísluší tudíž tomuto panovníku stkvělé jméno otce vlasti.

Na venek zveličil Karel stát svůj ostatkem Slezska a Lužice, jakož i markrabstvím braniborským (posléze r. 1372), koupí pak získal v sousedství Čech početná léna německá. Ale moci tohoto nového velestátu českého připravena jest nemalá újma tím opatřením, že Karel rozdělil ho mezi dědice své. Václav, nejstarší syn, dostal Čechy, Slezsko, díl Lužice a léna německá, Zikmund, druhý syn, markrabství braniborské a Jan, nejmladší, ostatek Lužice. Moravu držel Jošt, bratrovec Karlův.

[Václav IV. 1378—1419. Mistr Jan Hus.] Kromě četných sporův s odbojnou šlechtou, v jejichž následcích král třikráte jat jest a vsazen a moc panovnická valně ztenčena, — zůstává nejvýznamnější dějinou z dob panování krále Václava vystoupení a činnost mistra Jana Husi.

Již v posledních letech panování krále a císaře Karla a před koncem 14. století byli rozliční učení a zbožní mužové v Čechách, Češi i Němci (jako kanovník pražský Jan Milíč, rytíř Tůma ze Štítného a kazatel německý Konrad Waldhauser), ozvali se proti smutnému stavu církve za tehdejších dob, nepřestávajíce slovem i písmem usilovati zvláště o napravení duchovní

i světské kázně a sešlé vůbec mravnosti. Tito ctihodní mužové našli v osobě kněze Jana Husi, rodilého z Husince, mistra a profesora bohosloví na universitě pražské a kazatele kaply betlemské, horlivého nástupce, kterýž, seznámiv se nad to i se spisy oxfordského mistra a profesora Wycliffa, ovšem na dráze oprav církevních a společenských i dále popošel. K rozšíření spisův těchto přičinil se sice mnoho, a však nepřijal při tom nikterak za své rozličná, od učení církve odchylnější mínění jejich, jako na př. o večeři páně. V kázáních svých vystupoval přímo a odhodlaně proti všelikým zlořádům v církvi a prostopásmému živobytí světských i řeholních kněží, dotýká se při tom nezřídká i autority jak papeže tak biskupů, vůbec tedy pastýřů církevních. Když Jan XXIII., od sněmu pisanského zvolený papež, za příčinou výpravy křížové proti králi neapolskému odpustky dal hlásiti, jal se Hus veřejně kárati počínání takového. Proto vyřknul nad ním papež klatbu (1412). Hus, dosud jediný v Praze činný, uchýlil se nyní na venek a kázaje po předešlém svém obyčeji, způsobil i zde podobné myslí rozechvění.

Jelikož při pokročilé vzdělanosti a živém spojení Čech s jinými zeměmi slovanskými i národní vědomí v Čechách bylo mezi tím valně povyroستlo, přidružily se ke sporům církevním brzo i různice národní, kteréž zvláště na universitě pražské průchod vzaly; a tak stalo se, že professoři němečtí se študentstvem svým (počtem několika tisíc) z Prahy pryč se vystěhovali a brzo potom v Lipsku novou universitu sobě založili.

Když na to přičiněním císaře Zikmunda sešel se v Kostnici obecný sněm církevní (1414, srov. též §. 26), kterýž jediný byl s to ukliditi všeliké nesnáze církve, dostavil se k obeslání jeho i mistr Jan Hus, jenž na ujištění svobodného gjejtů také v Kostnici dal se nalézti, aby pravověrnosti své před sněmem obhájil. Ale po řeči obhajovací vidělo se shromážděným otcům, že Hus bludně smýšlí zejména o autoritě koncilu, jakož i o podstatě církve samé, a poněvadž od mínění svého ustoupiti nemínil, prohlášen jest od sněmu za kacíře, co takový odsouzen, právu světskému vydán a na hranici spálen (6. července 1415). Podobný osud stihl rok na to i přítele a učenějšího žáka jeho, mistra Jeronyma pražského.

[Zikmund. Války husitské 1419—1436.] Poprava vykonaná nad Husem neutišila nikterak myslí lidu v Čechách; naopak zprávou o smrti jeho bouřili se Češi ještě více. Záhy ukázalo se, že většina obyvatelstva učení jeho nakloněna jest. Přijavše učení o podávání kalicha i laikům, jež Hus byl schválil, dali sobě stoupenci Husovi taktó sami vnější znamení jednoty a odtud nazýváno je pod obojí (roz. způsobou, utraquisté). Všecka napomínání sněmu církevního, jakož i pozdní kroky Václavovy byly arci málo platné; nemíniliť podrobiti se více rozkazům církve.

Brzo došlo až na krvavé výstupy, když zejména za příležitosti slavného průvodu podobojích s oken radnice novoměstské v Praze na duchovního jejich kamenem jest hozeno. Podobojí, nejsouce bez toho konšelům novoměstským pro katolické smýšlení jejich příliš nakloněni, zmocnili se útokem radnice a pobili sedm konšelův. Na zprávu o této události ranila Václava mrtvice, tak že v několika dnech na to skončil (1419). Smrtí jeho rozvázal se všechen zákonný pořádek. Prostý lid obořil se ve vášni své na katolické chrámy a kláštery v Praze vydrancoval je a zkazil všechnu vnitřní úpravu jejich; ano klášter kartouzský dokonce i spálen. Podobné věci děly se sem a tam i po venkově.

Zatím nadešlo i jednání o otázce, kdo by budoucím panovníkem země býti měl. Silná většina stavův českých, jakkoli smýšlení pod obojí, chtěla bratra Václavova Zikmunda přijíti za krále pod tou výminkou, zaručí-li jim svobody vyznání náboženského. Poněvadž ale Zikmund toho odepřel, učiněna jest válka nezbytnou. V následcích listů papežských kázán kříž na Čechy a tak sehnáno veliké vojsko křížové, v jehož čele Zikmund ku Praze se hnul. Husitům, kteří k rozhodnému odporu se strojili, velel rytíř český Jan Žižka z Trocnova. Na Vítkově u Prahy poraženo vojsko císařovo krvavě (1420) a tím zjednána podobojím možnost, přistoupiti s prospěchem k obraně. Když brzo po té i Pražané vojsko křížácké poblíže Vyšehradu porazili, shledal Zikmund, že nelze na ten čas v boji pokračovati, a proto vyšel z Čech. Dvě léta později (1422) obnovil válku v čele čerstvého vojska křížáckého, setkal se však u Brodu německého s takovou porážkou od Žižky, že nucen jest opět z Čech ustoupiti. V následcích tak neobyčejných vítězství směla se víra podobojí snadno v zemi valně rozšířiti a utvrditi a

domácí odpůrcové její všech stavův jsou buď polními výpravami pokořeni buď ze země vypuzeni.

Mezi Husity samými vzniklo zatím několik stran, sáhajících původem svým již do r. 1420. Nejmocnější byli Pražané, k nimž většina obyvatel Čech hlásila se, a Táboři (v čele jejich Žižka), kteří majíce středisko své v nově založeném městě Hradišti hory Tábor, záhy pomýšleli na dokonalý převrat věcí církevních i politických. Dokud Žižka byl mezi živými († 1424), drželi Táboři, ač počtem slabší, rozhodně vrch. Nástupce Žižkův u vedení věcí válečných, Prokop Veliký, vyznamenal se jediné co válečník; za něho pozbyli Táboři čelního postavení svého a jich místo zaňali nyní Pražané jako strana nejmocnější. — Katolíci byli u veliké menšiny, hlásila se k nim hlavně jen část stavu panského a německé obyvatelstvo Čech.

Za dosavadních bojů nemohlo býti na ostatní země, do koruny české vtělené, skoro ani pomýšleno a tak držely buď při Zikmundovi, buď dostaly se do rukou jiným nepřátelům; Prokop Veliký pokusil se tedy po smrti Žižkově o opětné jich dobytí, což se mu také povedlo. Za tou příležitostí činili podobojí zhoubné nájezdy do zemí sousedních i vzdálenějších nepřátel svých (jako do Rakous, Uher, Bavor, Míšně i Branibor), kteréž věším dílem silně jsou spustošeny. Ale vzdor tomu nevzdal se Zikmund naděje na pokoření Čechův; jeho přičiněním podniknuty jsou ještě tři výpravy křížové proti nim, pokaždé jsou však křížáci poraženi, tak zejména blíž Oustí (1426), u Tachova (1427) a u Domažlic (1431), ano věším dílem ani nevyčkali vojska českého. Neobyčejná vítězství Husitův přičítá náleží nad jiné jich pokročilému umění vojenskému, neméně i přísné kázni, cviku a roznícení pro věc svou; tak zvaná hradba vozová, již rychle pořádati uměli, chránila je jak při útoku tak při obraně.

Střízlivější strana podobojích pocítovala zatím čím dále tím více potřeby míru a proto jala se vyjednávat s církevním sněmem basilejským o smíření Čechův s církví. Návrhy sněmu, uložené v tak zvaných kompaktech, jimiž i neknežím dopouštělo se přijímati svátost oltářní pod obojí způsobou, ukonejšily sice stranu mírnou, nestačily ale nikterak Táborům. V boji, který po té mezi oběma stranami se vzňal, jsou Táboři a Širotci poraženi na výšinách u Lipan (1434) a věším dílem

i pobiti (Prokop Veliký i Prokůpek shledali se tu se smrtí). Zikmund dostal se nyní pomocí panstva v držení zemí koruny české (1436), ale zemřel již po roce, nezůstaviv po sobě mužských dědicův.

[Habsburští 1437—1457.] Po smrti Zikmundově (1437) stal se ochotnou volbou stavův králem českým zeť jeho Albrecht vévoda rakouský. Po skoré smrti tohoto (1439) přistoupili sice Čechové k nové volbě krále, ale uznali za nedlouho dědické právo Ladislava Pohrobka, syna Albrechtova. Za nedospělosti jeho ucházel se marně strýc jeho, císař Frydrych, o vládu v Čechách ve jméno poručenice svého. Následkem skutečného bezkraví zahnízdily se v Čechách mnoholeté nepořádky, až posléze statečný Jiří z Poděbrad, hlava podobojích, s titulem správce země vlády se ujal (1444) a zvláště dokonalým přemožením zbytkův strany táboorské mír a pořádek zjednal. Ladislav Pohrobek (zároveň král uherský) zemřel ale již r. 1457, maje teprv 17 let věku svého.

[Jiří Poděbradský.] Jiří z Poděbrad (1458—1471) zvolen jest nyní jednomyslně od stavův podobojích i katolických na království a uznán brzo za krále i ve všech zemích koruny české. Ač sobě co muž strany podobojí velmi rozšafně a střízlivě počíнал, zamýšleje mnoho dobrého provésti k zvelebení sešlého blahobytu a moci země, nestačil přece při obecném stavu věci udržeti katolíky v trvalém poslušenství. Papež Pius II., chtěje dokonalou jednotu v církvi zase obnoviti, zrušil platnosť kompaktat, sněmem basilejským ujednaných, i jal se žádati na Češích, aby od kalicha ustoupili; v čemž když Jiří jemu, jakož i nástupci jeho Pavlu II. odepřel, vyřknuta jest nad ním i stranou jeho klatba církevní. Hlásána nyní nová výprava křížová proti Čechům a vůdcem jejím jmenován od papeže král uherský, Matyáš Korvin, bývalý zeť Jiříkův. V zúřivém boji, jenž nyní o víru a království české mezi Jiřím a Matyášem se vzňal a v němž katolíci ve všech zemích koruny české Matyáši zřejmě stranili, nemohl Jiří trvalých úspěchův dobytí a Matyáš zmocnil se posléze všech zemí jeho mimo jedině Čechy.

[Jagjelovci 1471—1526.] Po smrti Jiřího zvolili Čechové polského králevice Vladislava II. z rodu Jagjelovců na království. Ten pokračoval u válce, aby země od Matyáše zabrané ke koruně zase přinavrátil, přinucen jest však v míru

olomúckém (1479) postoupiti Matyáši na čas života Moravy, Slezska i Lužic. Poněvadž ale po smrti Matyášově Vladislav i za krále uherského zvolen jest, navráceny jsou takto bez obtíží zastavené země zase.

Jakkoli tím država koruny české opět scelena jest, nedovedl král, jsa povahy příliš měkké a váhavé a zdržuje se věčím dílem v Uhrách, českým zemím svým nikterak zjednati trvalého klidu a míru, kterýž zvláště přepychem šlechty, jakož i bouřemi ve městech královských (nad jiné v Praze) často jest rušen a kažen. Zvláště tuhé byly spory, jež vznikly v prvních letech 16. století mezi šlechtou a městy královskými v příčině rozličných výsad těchto (zvláště vaření piva) a jež teprv za nezletilého nástupce králova, Ludvika (1516—1526), tak zvanou smlouvou svatováclavskou (1517) platně srovnány jsou.

3. Země uherské.

[Rod anjouský 1306—1382] Královský rod Arpadovcův vymřel v Uhrách r. 1301, načež králevic neapolský Karel Robert, podporován jsa hlavně papežem a Charvaty, posléze trůn obdržel a po dlouhých bojích rodu svému také zachoval. On a syn jeho Ludvik I. Veliký byli stateční panovníci, kteříž vzpurnou a odbojům náchylnou šlechtu uherskou na uzdě dovedli udržeti. Ludvik vztáhl panství uherské i na Halič, Moldavu, Valašsko i Bulharsko, ano dosedl také posléze na trůn polský (r. 1370).

[Uhry za panovníků z rozličných rodů až do r. 1526]. Z dvou pozůstalých dcer Ludvikových zasedla po něm starší Marie na trůn uherský, mladší Hedviku zvolili sobě Poláci za královnou. Marie udržela se, ač ne bez velikých těžkostí a nebezpečností, v právu svém. Manželem jejím byl Zikmund český, jenž později stal se králem německým a po předčasné smrti manželky své i v držení koruny uherské se obhájil. Zikmundovi bylo na obhájení Uher vésti válku proti Turkům osmanským, kteří pod bojovným sultánem Bajazidem již i k hranicím Uher se blížili. S vybraným vojskem 60.000 mužův, mezi nimiž nacházelo se mnoho rytířův francouzských, vypravil se Zikmund proti němu, ale prohrál krvavou bitvu u Nikopole (1396), načež jen s těžkým se zachránil. Po jeho smrti (1437) zvolen jest v Uhrách i v Čechách na trůn zeť jeho Albrecht rakouský. Po časné

smrti tohoto (1439) povýšili Uhři, nedbajíce práv syna jeho Ladislava Pohrobka, krále Vladislava polského za panovníka (1440). Když tento po několika letech v bitvě s Turky u Varny (1444) život položil, uznáno jest opět právo Ladislavovo a vláda složena za nedospělosti jeho na šlechtice sedmihradského, Hanuše Huňadského. Udatný tento vojevoda chránil jako pavez království od Turkův, nyní bez ustání na ně se valících, a způsobil jim, podporován jsa proslulým kazatelem Janem Kapistránem, ještě krátce před smrtí svou u Bělehradu citelnou porážku (1456). Ladislav, jenž byl zatím za plnoletého prohlášen, uvázal se nyní v panství, zůstal ale králem toliko dle jména, poněvadž strana Huňadovců, zvláště pak starší syn jeho Ladislav (štat 1457), v skutku vládu v zemi provozovali. Vážnost, vliv a zásluha Huňadovců byly v pravdě tak velké, že po smrti Ladislava Pohrobka (1457) zvolen za krále Matyáš, příjímím Korvin, mladší syn Jana Huňadského (1458).

Matyáš Korvin, ač mladík teprv 15letý, byl k panování takřka stvořený; neboť dovedl rukou mocnou hned s počátku vládnouti. Dodělav se některých úspěchův proti Turkům, vystoupil proti tchánu svému, Jiřímu z Poděbrad, jako vykonavatel klatby papežské a nápadník trůnu českého. Po dlouhé válce dostal konečně v míru olomúckém (1478) všecky vedlejší země koruny české v zástavu. Poněvadž mu císař Bedřich III. na výbojně dráze jeho všelijak byl překážel, obrátil se posléze i proti němu a dobyl Vídně i dolejších Rakous. Tím způsobem nacházela se většina zemí nynějšího mocnářství rakousko-uherského pod panstvím uherským a Matyáš dodal mu přízní svou k vědám a uměním zvýšeného lesku.

Po smrti Matyášově (1490) zvolen jest král český Vladislav Jagjelovec na trůn uherský, za jehož slabého panování moc uherská rychle klesala. Pánovitost, zhýralost a nevázanost šlechty, kteráž zvláště utiskováním lidu selského se jevila, způsobile v zemi bezvládní (hrozné vzbouření se sedlákův vedením Jiřího Doše 1514), jež za Vladislavova († 1516) syna Ludvika II., kterýž sotva desítiletý po otci na trůn dosedl, vrcholu svého dosáhlo. Jsouce na strany rozštěpení (mezi nimiž byla strana Jana Zápolského, vojvody sedmihradského, nejmělejší, nesháseliví a neposlušní, nebyli Uhři s to, i s cizí (českou) pomocí postaviti se prospěšně na odpor Turkům, kteří

za nového sultána Suleimana zase výbojně sobě počínali. V rozhodné bitvě u Muháče (1526) ztratil král Ludvik bitvu i život. Osířelé trůny český i uherský dostaly se nyní dle dávných smluv i volbou stavův v držení Ferdinanda, arciknížete rakouského, vnuka císaře Maximiliana I. a zetě krále Vladislava, kterýž takto základ položil k mocnářství rakouskému.

§. 30. Italic.

Od časů císařův hohenštaufských dobyla sobě Itálie snahou a podporou papežův skutečné samostatnosti, jakkoli císaři němečtí dlouho ještě za vrchní pány země se považovali. Země rozpadla se potom na množství státův neodvislých, z nichžto nejdůležitější jsou tyto:

1. Benátky. Když Attila válečně navštívil hořejší Itálii, utekli se mnozí obyvatelé pevné země na ostrovy přímořské a založili v nepřístupných lagunách pobřežních slavné potom město Benátky. Záhy již vzmohlo se město tržbou a dosáhlo velikého bohatství zvláště za doby válek křížových. Povlovně vztáhli Benátčané panství své na sousední díl Itálie hořejší, na Dalmacii a početné ostrovy v mořích řeckých, jako na Korfús, Kypr a t. d. Dokud nebyla otevřena cesta pomořská do Indie východní, měli Benátčané skoro samojediní v moci své tržbu Evropy s Asií a Afrikou, kořistice z ní jako by z nejbohatších zlatých dolův. Půda ostrovního města toho pokryla se řadami palácův a Benátčané půjčovali celému světu. Z dob objetí Afriky ubývalo však městu důchodův i moci, neboť tržba s Indií dostala se teď do rukou národův, osedlých při okeánu atlantském. Ale i výboje osmanských Turkův v Evropě byly s velikou škodou Benátčanův, poněvadž mimoitalské državy jejich nebyly více bezpečny a věším dílem později také ztraceny jsou.

2. Milán. Nad Milánem a krajinou k němu slušící zjednal sobě r. 1311 Matěj Visconti od Jindřicha VII. hodnosti říšského náměstka, čímž sobě a rodu svému nejvyšší moc ve městě pojistil. Galeazzo Visconti koupil sobě od krále Václava IV. co krále německého titul vévodský (1395) a jsa bohatý a myslí výbojně, rozšířil moc svou i na sousední panské državy. Po vymření rodu Viscontův (1447) dostal se k vévodství František Sforza, osvědčený vůdce městského lidu námezdného, a zůstavil hodnost tuto v dědictví potomkům svým.

3. Janov. Přímořské město toto bylo v 13. a 14. století soupeřem Benátských u věcech tržby a rozšířilo moc svou zvláště přízní císařův nikejských v Malé Asii, muselo ale posléze Benátčanům ustoupiti.

4. Savojsko. — Hrabata savojská počali hned v 11. století výbojně panství své v podhoří alpském (Piemont) šířiti, až se jim posléze podařilo, státi se i přímými sousedy vévod milánských. Nynější králové italské pocházejí z tohoto rodu.

5. Florenci. Jako v mnohých jiných městech italských, zápasili i v tomto městě o panství rodové šlechtičtí s cechovními měšťany. Zápas potrvál s rozličnými změnami až do věku 15. Město bylo důležité nejen jako znamenité tržiště, nýbrž slynulo i činností průmyslnou. Hedbávné a vlněné tkaniny florenské jakož i zlatohlav, pak látky stříbrem tkané a vyšívané těšily se obecné pověsti i poptávce.

Z domácích rodův slynul ode dávna jak bohactvím tak smýšlením občanským rod medičejský. Kozma (Cosimo) Medici († 1464) rozmnožil do nevidané míry zděděné po otci poklady prostředkem směnných obchodův s králi a knížaty, zastával začasť nejvyšší úřady republiky a dodělal se štědrostí a líčenou skromností svou téměř neobmezeného vlivu. Závistníci a nepřátelé jeho způsobili později, že musil co psanec z vlasti vyjít, ale občané, zbaveni skutkův dobrodružnosti jeho, vymohli, že po roce nazpět jest povolán a nepřátelé jeho pokutováni.

Co však Kozmovi nejvíce slávy zjednálo, nebyly ani bohactví ani štědrost, nýbrž láska jeho k vědám a umění. Učenci, umělci a básníci setkávali se v domě jeho se stkvělým pohostinstvím: nejvýtečnější muži italské shromažďovali se tehdejší ve Florenci a jejich pospolitě obcování zplodilo ony památné výtvořy vědecké, básnické i umělecké, jimiž Italie na sklonku 15. a na počátku 16. století měrou velkolepou nad jiné země vynikla. Za veliké sumy peněz kupoval Kozma drahocenné rukopisy a položil takto základ k proslulé knihovně florenské. Vnuk Kozmův Vavřinec (Lorenzo, † 1492) vstoupiv v šlépěje děda svého, vynikl sám co básník a učinil Florenci pro Italii tím, čím byly druhy Athény celému Řecku.

Nejsouce vlastně panovníky ve Florenci, vykonávali Medičejští v pravdě čím dále tím více skutečné panství ve městě a državě jeho. Proti Vavřinci a bratru jeho Julianu zosnováno

jest spiknutí, jehož účelem bylo zabití obou bratrů. Ale záměr ten nepodařil se. Julian zabit jest sice úkladně, ale Vavřínek zachránil se a byl nyní s to za pomocí rozkvašeného a oddaného sobě lidu zničit nepřítele své. V 16. století stali se Medičejští, užívající titulu velkovévod, pány Florencí a zveličené državy její (t. j. Toskany).

S dějinami Florencí jsou v těsném spojení i dějiny literatury italské v středověku. Největším ze všech básníkův, jakéž kdy Itálie vůbec zplodila, jest Florenčan Dante Alighieri (1265—1321), skladatel tak zv. „božské komoedie“. Nejproslulejší po něm básník znělek Petrarka (1304—1374) pocházel z Arezza v Toskansku, a v téže krajině italské vychován jest nejznamenitější italský novellista středověký Boccaccio (1313—1375). Byltě synem florencského kupce, narozen sice v Paříži, záhy již přišel do Florencí, kdež dostalo se mu i vychování.

6. Stát církevní či papežský. Světské panství papežův římských vzalo původ svůj od zemí, jež byl r. 756 daroval papeži Štěpánu III. Pipin, král francský. A však již za 200 let před tím požívali papežové v Římě nejpřednějšího ba právě knížecího postavení, činíce se při tehdejší málomocnosti říše byzantské, pod kterouž Řím vlastně slušel, jedinými ochránci města od nepočetných nájezdův, jež rozliční nepřatelé na ně činili a jež také vyliďnění a hrozné spustošení jeho způsobily. Když ale papeži na počátku 14. věku přenesli sídlo své do francouzského Avignonu, nedávno před tím nabytého, počalo vlastní panství jejich v Itálii se rozpadati; mocní náčelníci šlechty potrhli všecknu moc k sobě, napořád mezi sebou se potýkajíce. Římu vedlo se ještě hůř, než v 6. a 7. věku; pouliční srážky a půtky šlechticův, již v domech a zámcích svých jinak se zavírali, přihazovaly se každodenně a Řím, druhdy město světové s millionem obyvatel, sešlo až na 20.000 a níže. Tu pojal jest blouznivý Cola (Mikuláš) di Rienzi, vrstevník Karla IV., úmysl, udělati z Říma republiku a obnoviti ve městě řád a zákon za pomoci lidu. Pokus ten podařil se mu sice (r. 1347), neměl ale žádného trvání, poněvadž Rienzi, oddávaje se co vladař města či tribun lidu nestřídmé ješitnosti, sám zase pokazil vlastní dílo. Teď počali zase papežové z Avignonu pokoušeti se opravdivě o obnovu panství svého v Římě i ostatním státu církevním. Později získány k bývalé državě nové statky a země a již za válečného papeže Julia II. (1503—1513) došel stát církevní té rozlohy (750 □ mil., při kteréž až do posledních dob (t. j. až do r. 1861) dovedl se zachovati.

7. Neapolsko a Sicilie. Nástupcové Karla anjouského udrželi se toliko v panství nad Neapolí, ana zatím Sicilie na nějakou dobu s Aragonií spojena jest, později pak společně se Sardiníí samostatnou říši pod vládou mladší linie rodu aragonského činila. Dějiny neapolské jsou nepřetržitým pásmem vnitřních zmatkův a zločinův, jichž čelní příčinou byly ustavičné spory o trůn mezi členy rodu anjouského. Posléze spojil Alfons V. aragonský panství nad Sicilií s panstvím nad Neapolí (1442), ale opět je rozdělil, zůstaviv Neapoli nemanželskému synu svému Ferdinandovi. Teď pokoušeli se králové francouzští jako dědicové rodu anjouského o dobytí Neapole, ale úspěchy jejich neměly trvání. Šťastnější byl Ferdinand aragonský, jenž s počátku jako spolčenec krále francouzského Ludvika XII. o dobytí Neapolska se zasazoval, později ale sám je opanoval (1504). Neapolsko i Sicilie staly se odtud částí říše španělské a zůstaly při ní až do r. 1700.

§. 31. Francie.

[Králové z rodu Valoisského 1328—1498.] Když pravnukem Ludvika IX. hlavní větev rodu Kapetovců vymřela (1328), ucházeli se o trůn francouzský dva nápadníci, Filip VI. (1328—1350), potomek vedlejší větve rodu královského totiž Valoisské, a král anglický Edvard III., syn sestry posledního krále. První udržel se na trůně mocí platného ve Francii zákona salského o posloupnosti, kterýž potomstvu mužskému s vyloučením ženského k vládě právo dává. Poněvadž však ani Edvard III. ani potomci jeho úmyslův svých se nezřekli, vzňala se o to mezi Anglií a Francií válka, kteráž potrvavši za 100 let, Francii na kraj záhuby přivedla. Edvard III. počal válku proti Filipovi VI. tím, že přijal titul krále francouzského. Po té zvítězil nad protivníkem svým v krvavé námořní bitvě u Sluysu (1340) a dobyl o několik let později slavného vítězství v bitvě u Křešćáku (1346), kdež květ rytířstva francouzského, jakož i slepý král Čechův Jan zahynuli. Město Calais, klíč Francie se strany Anglicka, dostalo se v následcích těchto vítězství do rukou Angličanů a zůstalo odtud přes 200 let v jich držení. Válka za několik let utuchla, dokud ji zase syn Filipa VI., Jan Dobrý (1350 až do r. 1364), neobnovil. Nejsa šťastnější otce svého, setkal se od tak zvaného černého králevice (syn Edvardův,

jmenem Richard) u Poitiersu s hroznou porážkou a dostal se posléze i v zajetí Angličanův. Co v Anglii v moci nepřátel svých se nalezal, vypuklo ve Francii v následcích utiskování sedlákův hrozné povstání (Jaquerie) v němž zavražděno několik tisíc šlechticův a země spustošena. V dvojí tísní této smluvil se Jan s Angličany k míru (v Bretigny (1360)) v němž Calais a celou dřevní Aquitanii, (rozdělenou nyní na provincie guiennskou, gascoňskou, poitousskou, saintongeskou, limousinskou a t. d.) nevyhradiv sobě ani vrchního práva lenního, králi anglickému postoupil, začež tento zřekl se titulu krále francouzského a dřevních držav plantagenetských.

Krátká doba štěstí vzešla Francii za Karla V. (1364 až 1380); moudrost králova a chrabrost nejvyššího vojevůdce jeho (connetabla) Bertranda du Guesclin, vzorného válečníka i rytíře, připravila Angličany o všechny jich výboje až na Calais. Ale tím hůře zvedlo se zemi po smrti Karla V. Syn jeho Karel VI. (1380—1422) sotva dospěv do let, upadl v šílenství a nyní stala se Francie rejdištěm zmatků, odbojů a zuřivého bezpráví. Při dvoře přely se dvě mocné strany o vladařství, any v zemi samé od Flander až k Pyrenejím hrozné nepokoje proti šlechtě a dvoru se zdvihaly a bezpříkladné hanebnosti na životech a jmění osob privilegovaných se páchaly. Užívaje této příležitosti, přistál král anglický Jindřich V. s novým vojskem ve Francii a porazil čtyřikrát silnější vojsko francouzské v bitvě u Azincourtu (1415). Podobalo se, že veta jest po panství králů francouzských, ana manželka Karla VI., prostopášná Alžběta (Isabeau), pomínuvši vlastního syna, přistoupila k straně zetě svého Jindřicha V., aby mu dopomohla koruny francouzské. I mocný vévoda Burgundský, Filip Dobrý, stranil zřejmě a válečně Angličanům. Jen časná smrt Jindřicha V. (1422) zmařila provedení takových zámyslův.

Ale i Karel VI. zemřel r. 1422, načež syn jeho (dauphin) co Karel VII. titul královský přijal. Angličané a stoupenci jejich, mezi nimiž i Alžběta, vyhlásili proti němu sotva jednorozčného syna Jindřicha V. za krále francouzského a přivedli šťastnými úspěchy Karla VII. v postavení zoufalé. Tu dodala králi a přátelům jeho mysl panna Orleanská (Johanna Dare), sedlská dívka z lothrinské vsi Domremy při levém břehu Meusy. Postavila se v čelo vojska, jehož mysl a odvaha věrou u vyšší

poslání panny této do míry zázračně vzrostla. Obležený Orleans jest osvobozen, král skrze kraje od nepřátel osazené veden ke korunovací do Remeše a na Angličanech dobyty velké části jich držav. Johanna radila nyní úsilně ke vzetí Paříže, ale zdržována jest napořád se vzdávající nevšimavostí královou. Přiblížil se sice Karel ke zdem pařížským, ale boje se hnáti útokem, ustoupil zase nazpět. Johanna vedla nyní proti Angličanům tak zvanou drobnou válku, snažíc se způsobiti jim za pomoci malého oddělení vojska, kteréž ji provázelo, všechny možné škody. I stalo se, že při hájení města Compiegne padla do rukou nepřátel; vítězi byli radostí celí bez sebe, jakoby nějaké vojsko byli zajali. Vévoda burgundský, jemuž zajatá vydána byla, postoupil ji krvežíznivým Angličanům a ti konečně odevzdali ji spolčenci svému biskupu beauvaiskému. Biskup pohnal pannu jako čarodějnici před soud, jenž dopustil se na ní lživého svědectví a jiných ničemností a odsoudil ji konečně jako kacířku k smrti na hranici v Rouenu (1431).

Bídně zachoval se v té věci Karel VII., jenž maje v moci své vznešené plenníky anglické, mohl za doby líčení pře Johanniny vyhrožovati odplatou, ale nic podobného neučinil. Přebírat, způsobený Johannou ve prospěch Francouzův, zatím potrvál a Karlu VII. přálo štěstí i dále. Spory v zemi samé utuchly a tak ztratili Angličané posléze všechny výboje až na Calais a ostrovy francouzské v průlivu lamanšském. — Karel zřídil k ochraně říše stálé vojsko, kteréž původně z 9000 mužův se skládalo.

Karlův syn a nástupce Ludvik XI. (1461—1483) přivedl k platnosti zámysly předků svých, zjednatí totiž králům neobmezené panství ve Francii. Dosud byli zde držitelé velikých len, jako vévodové burgundští, bretoňští, vévoda z Berry a t. d., jichž spojená moc vyvážila moc královskou. Když Ludvik s vysokomyslnými plány svými se vytasil, učinili velcí páni jednotu mezi sebou, porazili také krále v jedné bitvě a přinutili ho uzavřítí nevýhodný pro něho mír. Ale Ludvik vybavil se rychle ze všech povinností, kterýmiž se byl zavázal, a vešel v rozličné spolky, aby odpůrcům svým, zejména Karlu Smělému, vévodovi burgundskému, nesnáze způsobil. Na štěstí nebyli nepřátelé s to, vystihnouti chytrost jeho, nýbrž zapletli se do jiných podniknutí a uspíšili tím uskutečnění záměru jeho.

Nejmocnější protivník Ludvikův, Karel Smělý, jenž po předcích svých v obém Burgundsku a v bohatém Nizozemí panoval, byl zároveň i nejvtrkavější a nejpošetilejší. Ustoupiv od šťastně počatého nepřátelství proti Ludvikovi, obrátil zbraně své na vévodu lotrinského a spolčené s ním Švýcary. Dobyv hlavního města Nancy, vrazil do samého Švýcarska a potkal se zde u Gransonu s vojskem švýcarským (1475). Byv ale dokonale poražen, zůstavil vítězům v plen bohaté ležení své, sám útekem se zachránil. Maje se touto porážkou na smrt uražena, práhnul v zúřivém hněvu po pomstě. Sebrav ještě téhož roku vojsko nové, vtrhnul s ním opět do Švýcar (1476) a podstoupil u Murta nenáviděného nepříteli, ješ ale poznovu krvavě poražen. Nyní pokoušel se vévoda lotrinský o to, jakby zase země své opanoval. Nemoha ale pro odpor Karlův v díle tom prospěti, uchýlil se do Švýcar, kdež povedlo se mu více jak 6000 Švýcarův k službě své za mzdu najíti. Za pomoci tohoto vojska a ostatního lidu svého svedl s Karlem bitvu u Nancy (r. 1477). Karel prohrál bitvu a ztratil i život.

Zpráva o této příhodě způsobila Ludvikovi XI. radost nestřídmou. Bez prodlení zmocnil se vévodství burgundského jako uprázdněného léna a obhájil ho proti dceři Karlově Marii a manželu jejímu Maximilianovi, jimž bylo vzíti za vděk se zbytkem držav otcovských. — Vymřenfím mladší linie anjouské (1481) dostal se také král v držení Provenčí, Mainska a Anjouska, tak že z velikých len jedině Bretonsko s korunou posud nebylo sloučeno.

Karel VIII. (1481—1498), syn Ludvika XI, těla sice nezuživého, ale myslí statečné a udatné, dokončil dílo otcovo, zasnoubiv se s dědkou vévodství bretonského a spojiv takto zmíněné vévodství s ostatní državou svou. Neapolsko však, o jehož dobytí se s neobyčejnou odvážlivostí pokusil, nemohl Francii trvale získati.

§. 32. Anglie.

[Rod plantagenetský.] Po Jindřichovi III. následoval syn jeho Edvard I. (1272—1307), jenž samostatný do té doby Wales s říší svou sloučil. Angličtí následníci trůnu jmeno-

váni odtud knížaty walesskými. Skotsko, kteréž obmýšlel král podobným osudem, zachovalo naopak skrze neohroženou mysl bojovného obyvatelstva svého i dále své nezávislosti.

Vnuk jeho Edvard III. (1328—1377) byl zajisté nejstatečnější král z rodu plantagenetského. Pokusy jeho, podmaniti sobě Skotsko, přivedeny sice na zmar, tím věcí však byly úspěchy zbraní anglických proti Francii, při čemž největší zásluha náleží synu jeho Richardovi, černému králevici.

Po smrti Edvarda III. následoval syn černého králevice Richard II. u vlády (1377—1399); jsa zcela v rukou ničemných miláčkův svých, připravil se posléze o veškeru vážnost v zemi do té míry, že strýc jeho Jindřich IV. z Lancastru, taktéž potomek rodu plantagenetského, užívaje obecné nechuti ke králi, Richarda II. s trůnu svrhl a vlády sám se ujal.

Do doby panování Edvarda III. spadá též působení Jana Wycliffa, oxfordského doktora a profesora bohosloví, jenž s počátku proti tehdejším neřádům církevním horlil, později však i samého učení církve se dotýkal. Učení jeho prohlášeno jest za kacířské a rozšiřování spisův jeho zapovězeno.

[Rod lancastrský 1399—1461.] Králové z rodu lancastrského, chtěje na trůně se upevniti, pokoušeli se zase se vším úsilím o dobytí Francie. Statečný Jindřich V. (1413—1422) nebyl již cíle svého dalek, ale předčasná smrt jeho učinila za nedlouho podobným nadějím navždy konec. Syn jeho Jindřich VI. (1422—1471) stál s počátku pod poručnictvím; jakmile však let dospělých došel, zůstavil vládu taktéž svým milostníkům. Později znalomocněl na duchu, odkudž manželka jeho Markéta anjouská k rozhodnému vlivu u věcech vlády se dostala. V takových okolnostech domníval se Richard y o r k s k ý, příbuzný rodu královského, míti práva ke koruně, v čemž hlavně utvrzován jest velmožem anglickým Warwickem (r. Uárikem). Prohlásiv co poručník králův dosavadní panství rodu lancastrského za nepravé (1455), stal se původem hrozného boje mezi tak zv. růží červenou a bílou, t. j. mezi rodem lancastrským a yorkským. Richard sám sice nedošel cíle svého, ztrativ bitvu i život proti vojsku králové, která po té hlavu jeho, ozdobenou korunou papírovou, na cimbuří hradu Yorku vztýčiti dala, ale syn jeho Edvard porazil v rozhodné bitvě stranu Jindřicha VI. a zmocnil se po té trůnu (1461).

[Rod yorkský 1461—1485.] Edvard IV. (1461—1483), jenž nyní za krále uznán jest, nemohl těšiti se v pokoji neprávě nabytému panství, ana Markéta, manželka Jindřicha VI., nemínala se zřici trůnu, manželu jejímu odňatého. Za pomoci téhož hraběte Warwicka, jenž z odpovědného nepřítelce rodu lancasterského nyní pojednou z příčin sobeckých přítelem jeho byl se stal, uvedla Markéta manžela svého opět na trůn (1470) a přinutila Edvarda IV., utéci se do Burgundie. Ale již po roce vrátil se tento s pomoci Karla Smělého zpět a vyhrál rozhodnou bitvu u Tewkesbury (r. Tjukesberre, 1471). Všechn rod lancasterský, s ním i Jindřich VI. a syn jeho (vyjmouc jedině Jindřicha Tudora [r. Tjudra], jenž do Francie se uchýlil) jest na to od vítěze vyhlazen a podobný osud stihl i nejmocnější stoupence jeho. Jediná Markéta zůstala ve vazbě živa a propuštěna jest později do Francie.

Když Edvard IV. zemřel, zůstavil po sobě dva nedospělé syny, jichž poručníkem stal se nešlechtný bratr jeho Richard z Gloucestru (r. Glöstru). Tento dal synovce své zardousiti a sám zmocnil se trůnu co Richard III. (1483—1485). Čin ten vzbudil ale v zemi obecnou nevoli a tak dána jest dědici rodu lancasterského Jindřichu Tudorovi, hraběti richmondskému (r. ričmōnd —), možnost, ucházeti se s úspěchem o korunu. Ve válce, která mezi oběma soupeři se vzňala, zvítězil Jindřich u Bosworthu, Richard pak ztratil v bitvě život. Jindřich Tudor oženil se po té s Alžbětou, kněžničkou yorkskou, dcerou Edvarda IV., a vztáhl takto sporné právo dědické rodův yorkského a lancasterského na svou osobu.

Válka obou růží, potrvavší téměř za 30 let, byla jednou z nejkrvavějších a nejukrutnějších, o nichž vůbec historie dovede vyprávěti. Nejohrovnější zločiny a nejšerednější hanebnosti páchány za ní a dobré bydlo národa zničeno na dlouhá léta. Svedeno v ní 12 věcíh bitev: osmdesát členův rodiny královské zhyulo buď v boji buď na popravišti. Květ šlechty staroanglické vzal za své, a počet těch, kdož ze stavů nižších obětmi válek těch byli se stali, nedá se ani spočísti. Země toužila po pokoji a proto nebylo potom chytrému, ale také tvrdému králi Jindřichu VII. nesnadné, panovati s věcí svévolí, než kdokoli z předkův jeho rodu plantagenetského.

§. 33. Půlostrov pyrenejský.

[I. Panství Arabův.] Arabové, kteří byli r. 711 Vizigoty u Jerezu de la Frontera porazili, pokračující odtud na dráze vítězství, podrobili sobě v krátké době půlostrov pyrenejský a pokoušeli se také o dobytí Francie, a však zde jsou poraženi (732). Panství Arabův ve Španělech bylo původně jen částí veliké říše chalifův omajovských. Když tito přinuceni jsou, Abasovcům ustoupiti, uchýlil se Omajovec Abd Errahman do Španěl a založil zde samostatné panství, jež znenáhla k znamenitému rozkvětu vnitřnímu dospělo. Kordova byla stoličným městem chalifství španělského č. andalusského; město toto čítalo ke 200.000 domů a obyvatelstvo říše vzmohlo se vůbec za doby největšího květu jejího až do neuvěření, t. j. až na 30 millionů duší. Rolnictví zvelebilo se měrou neobyčejnou; prostředkem početných vodovodův vykouzlena i z nejušších prve krajin bujná úroda, tak že všecka země spíše zahradě se podobala. Také průmysl provozován se znamenitým prospěchem; vyrábělyt dílny španělské zbraně, výbornou jakostí svou po všem světě proslulé, podobně zboží porcelánové, polirované cihly, tenké kůže a t. d., jimž nikdež jinde nebylo rovno. Neméně rozsáhlé byly jsou tržba i hornictví. Důchody chalifův páčily se za doby květu říše na 70 millionů zlatých ročně.

S nemenší zálibou hleděli sobě Maurové (tak zejména nazývali se Arabové španělští) umění a věd. Z umění vynikalo nad jiné stavitelství (architektura); nejlepším toho svědectvím jsou zmíněné vodovody, zakládáné s velikým důvtipem a neobyčejnou umělostí, jakož i početné stavby mostů, paláců, zámků (kasrů) a mečetů. Velikolepé rozvaliny Alhambry v Granadě jsou podnes ještě předmětem obecného podivení. Básnictví hleděno sobě u Maurů s větší zálibou, než kdekoli jinde na světě. Ozdobu stěn a štíhlých sloupcův činily básně, jež umělými točnicemi na nich posud nakreslené nebo vyryté se spatřují. Bez nadání básnického nebylo snadné dostati se k vyšším úřadům státním a mnohého odsouzence spasil smrti nezřídka jen šťastný nápad básnický. Stála-li dvě vojska nepřátelská proti sobě, přihazovalo se nezřídka, že bojovník, vystoupiv z řady válečné, několik veršů z paměti napověděl, vyzýváje jimi nepřátely k boji, načež z řad těchto jiný vystoupil a básní stejně

rýmovanou odpovídal. Nejlepším důkazem toho, jak sobě Maurové věd hleděli, jsou početné vysoké školy a množství učenců, jakož i veliká poctivost, kteráž těmto vzdávána. Z četných knihoven v zemi byla nejbohatší kordovská, kteráž prý do 600.000 svazků čítala. — Největších zásluh o vylíčený zde stkvělý rozvoj věd a umění získali sobě chalifové *Abd Errahman III.* († 961) a *Hakem II.* († 976).

Na tuto stkvělou dobu panství maurského následoval rychlý úpadek. Příčiny jeho byly různice o posloupnost, slabé nadání některých chalifův, přílišná nádhera dvora, jakož i veliká moc náčelníkův tělesné stráže (tak zv. emirův al omrá), větším dílem ze slovanských dobrovolníků, otrokův a zajatých složené, zvláště pak neustávající nepřátelství dorážejících na Maury od severu křestanů, jimž šlo o dokonalé zničení panství arabského. Tak stalo se posléze, že Maurové v době z 10. do 13. století značnou část državy své ztratili a že zbytek její v početné nezávislé státy se rozpadl, jichž váha různicemi mezisobnými ještě více se tenčila.

[2. Vzkříšení panství křesťanského ve Španělich.] Po hrozné porážce jerezské podnikli křesťané španělští velikou věčinou cizí panství. Křesťanský lid v Asturii byl dle pověsti první, jenž k odporu se vzmohl, a v pravdě povstala v druhé polovici 8. století v Asturii samostatná říše křesťanská. Šťastnými výpravami proti Maurům šířila se víc a více moc křestanů a průchodem 9. století vzniklo v krajích Maurům odňatých několik samostatných říší křesťanských: Leon, Kastilie, Navarra, Aragonie, Portugalsko a j., jež u válce s Maury neustávaly. — Křesťané španělští bojovali proti Maurům s podobnou horlivostí, s jakou týmž časem jednověrci jejich usilovali o osvobození Palaestiny. Stávalo se též začasťe, že mnozí křižáci raději do Španěl se ubírali, věříce, že neménších zásluh co v Palaestině sobě dobudou. Ze Španělův, již činy bohatýrskými v předlouhém tomto boji nad jiné se proslavili, dosáhl největší pověsti *Cid Campeador* († 1099). Výkony jeho, velebené od národa tisícerymi pověstmi a básněmi, jsou zrovna zázračné; neboť od spoluvěrců svých bezpočtukráte byv opuštěn i od krále svého *Dona Alfonsa VI.* kastilského z kacířství obviňován, napadal za jedinou pomocí nečetné družiny poddaných, příbuzných a přátel svých bez ustání

Maury, porážel je u věších i menších bitkách, odňal jim značná území a zmocnil se i bohatého a lidnatého města Valencie.

Panství Maurů bylo by beze vší pochyby již v 11. století za své vzalo, kdyby jim spoluvěrci jejich z Afriky nebyli pomoci podnesli. Moc křesťanův zase se umálila, vítězství klonilo se v století 12. nerozhodně brzo k té, brzo k oné straně, dokud křesťané v 13. století se zvýšeným úsilím a spolčenými silami zápasu zase neobnovili. Králové kastilský, aragonský a navarský, smluvivše se o válku pospolitou, svedli s Maury u Tolosy (1212) bitvu, kteráž tyto na smrt zranila. Panství jejich omezeno ještě před koncem 13. století toliko na království granadské a krajinu alicantskou.

[3. Kastilie a Aragonie. Konec panství maurského.] Z četných prvé státův křesťanských na půdě nynějšího Španělska staly se poznenáhla nejmocnějšími Kastilie a Aragonie, jichž moc zveličena ještě tím, že v století 15. sňatkem panovníků svých, Ferdinanda totiž Katolického z Aragonie a Isabelly kastilské, obě tyto země spojeny jsou (1469). Království tato, odtud trvale sjednocená, nazvána jsou dřevním jmenem celého půlostrova, t. j. Hispanií č. Španěly. Zmínění manželé královští obrátili péči svou především k dokonalému zničení posledního zbytku panství maurského, jež zatím ještě více bylo se ztenčilo, přestávajíc posléze na království granadském a úzkém pruhu země podél jižního pobřeží. Poslední zbytek tento, jenž nalézal se té doby pod panstvím rodu Abencera-govců, zachoval sobě posud zbytky nádhery dřevních dob; čítalo sídelní město Granada do 400.000 obyvatel, v ostatním pak území bylo mimo početná města na tisíce vsí. Krajní zápas mezi křesťany a Maury vzňal se r. 1481. Již samý počátek nebyl pro tyto se štěstím, neboť křesťané dobývali jednoho města po druhém, proměňující početné mečety v chrámy křesťanské. Tak rostla tíseň Granady bez ustání. Rozbroje vnitřní byly příčinou, že Maurové v takové chvíli nebezpečné sami více škod sobě činili, než jim nepřítel mohl způsobiti. R. 1491 obehnalo konečně 80.000 Španělův město Granadu, jehož hájení řídil poslední král Boabdil. Celé měsíce poráželi sice Maurové statečně všelikých útokův, ale nic naplat; vědomí o neužitečnosti dalšího odporu stalo se obecným, Boabdil sám vzdal město královským

manželům a holdoval jim (1492). Tak prostřelo se po celém Španělsku po zápasu trvavším více než 780 let panství křesťanské poznovu.

Boje, které za tolik století po sobě na půlostrově byly potrvaly, způsobily veliké změny v mravích a povaze lidu španělského. Zplodilyť zajisté i usílily při šlechtě mysl rytířskou, učinily lid válečným a statečným a poskytovaly hojné látky k proslaveným hrdinským zpěvům španělským. Ale ustavičné účastenství v bojích a výbojích způsobilo také, že Španělové málo dbali jsou umění míru a tak stalo se, že dokonalým jich vítězstvím hynula tržba i průmysl, zanikaly mezi nimi vědy i umění, že zemědělství zanedbávalo se a země velice jest pustla.

[Inkvisice. Sloučení rytířských řádů v korunou.] Jakkoli byl Ferdinand Katolický poddavším se mohamedánům slíbil svobodu vyznání, dovolával se po té přece při nich jakož i při početných židech, v zemi jsoucích, aby přijali víru křesťanskou. Mnozí byli mu v tom po vůli, ale vědčina vystěhovala se raději do Afriky. Poněvadž mnozí z pokřtěných mohamedánův a židův v podezření jsou přišli, jakoby potají zůstávali přece jen stoupenci staré víry, zaveden jest na ně soud víry čili tak zv. inkvisice. Vrchního inkvisitora a předsedci tohoto soudu jmenoval král sám, i stalo se tudíž záhy, že inkvisice jala se sloužití netoliko věcem víry a cirkve, nýbrž i potřebám a úmyslům vlády. Inkvisice byla zejména mocnou zbraní králův na všeliké odboje šlechty a lidu a vítaným prostředkem k vyvýšení a utužení moci královské v zemi.

K zvelebení důstojenství královského, o něž všelikým způsobem pečoval výtečný ministr španělský, kardinál Jimenez (r. Chimenes, † 1517) a k rozmožnění moci a bohatství koruny přispěla nemálo i ta okolnost, že Ferdinand hodnost velmistra tří rytířských řádů v zemi, totiž sv. jakubského (Santjago), calatravského a alcantarského s korunou sloučil. Učiniv tento rozhodný krok, zvětšil Ferdinand jednak důchody, jednak zvýšil i vliv její, poněvadž udělování hojných prebend rytířských, jimiž na mnoze šlechta získati se dala, docela zůstaveno bylo koruně samé.

[4. Portugalsko.] Krajiny okolo města Porta či Oporta (mezi Duerem a Miněm), záhy již Arabům odňaté, dostaly se na konci 11. věku jmenem dědičného léna říše kastilské udatnému hraběti Jindřichu z Burgundie (1095). Potomci jeho zveličovali toto panství, odtrhli se od vrchních pánův svých a přijali titul králův portugalských.

Za krále Jana I. (1385—1433) vztaženo jest panství portugalské i na Ceutu a Tandži na protějším břehu Afriky. Mladší syn jeho Jindřich přijmím Mořeplavec († 1460) oddal se

s náruživou zálibou na výskum západního pobřeží afrického. Byliť zajisté Portugalci té doby ještě tak nezkušení plavci, že neodvážili se odstoupiti na 6 mil od břehu a proto také nespustili se přese všechny pobídky infantovy za mys Bojador řečený, nedovedouce zniknouti útesy, prostírající se odtud na mnoho mil do moře. Konečně odvážili se přece na širé moře, objeli útesy a mělčiny a octnuli se takto na jihu nebezpečného toho mysu. Devatenáct let byly tyto pokusy trvaly, než se podniknutí zdařilo, nyní však šly výpravy skoro před se. Ještě před smrtí infantovou poznáno pobřeží africké, za Zeleným mysem ležící, až dolů do Gvineje a touha po nových výskumech a výbojích výsledkem tím nemálo se usílila. Při četných těchto plavbách nalezen posléze i dříve známý, ale později v zapomenutí přišlý ostrov Madéira, jakož i ostrovy azorské, a za Alfonsa V. (1438—1481) dojeto i za rovník (1471). Po několikaleté přestávce postaral se král Jan II. (1481—1495) o nový podnět k cestám výskumným. Smělý Bartoloměj Diaz odjel r. 1486 z Portugalska a dostal se ještě téhož roku šťastně až k jižnímu cípu Afriky, jež mysem bouří (cabo tormentoso) nazval, kterýžto název král ale na jmeno „mysu dobré naděje“ proměnil, neboť, hle, tak pronesl se král s důvěrou, teď jest prý cesta pomorská do Indie odkryta. Tušení toto vyplnilo se také r. 1498 za krále Emanuela (1495—1521). Vasco de Gama objel netoliko mys dobré naděje, ale přistál také po delší plavbě v Indii (na místě nynější Goje), kdež v prvních letech 16. věku Portugalci netoliko četné osady založili, nýbrž i skrze šťastnou a odvážlivou válku s Araby cestu tu a výnosný obchod s Indii trvale sobě pojistili.

§. 34. Polsko a Litva.

[Počátkové státní polského až do r. 1139.] Mezi polskými kmeny, kteříž rozsáhlý kraj mezi baltickým mořem a Karpaty obývali, vyniknul již v devátém století mocný kmen Polanův, v kterémž sobě rod Piastovcův záhy již založil dědičné panství. Ale teprv knížete Mečislava I. (962—992), jenž vlivem manželky své Dobrovky, dcery Boleslava I. českého, a za ním i národ křesťanství přijal, považovati lze za původce státní polského. Veliký syn jeho, Boleslav I. Chrabrý

(992—1025), užívaje úpadku říše české za neschopného Boleslava III., spojil šťastnými výboji všechny polské kmeny (i Pomořany) v jeden velký národní stát, jemuž prostředkem náležitého zřízení politického i církevního (založení arcibiskupství v Hnězdně a čtyř biskupství) žádoucí bytelnosti hleděl pojistiti. S tímto státem spojil Boleslav na čas i Čechy (1000—1003), Moravu i Slovensko, ano i Červenou Rus a Kyjev, ba dobyl k němu i obojích Lužic (1018), načež r. 1024 sám korunoval se v Krakově na krále polského.

Za neschopného nástupce jeho Mečislava II. (1025—1035), jakož i po smrti tohoto vznikly v zemi vnitřní nepokoje, za kterých země kroměpolské opět ztraceny jsou. K tomu přidružily se později časté odboje šlechty, jež způsobily vnitřní slabost země, kterouž teprv statečný Boleslav Křivoústý (1102—1139) do pořádku uvedl a proti mocným sousedům šťastně obhájl. Dobyv po dlouhých bojích obojího Pomoří, ano i země Liuticův a ostrova Ruje, utvrdil v těchto zemích křesťanství a obnovil takto národní říši Boleslava Chrabrého; vydav ale r. 1138 zákon o posloupnosti dle stařešinství, spojený se soustavou údělnou, položil tím pohříchu sám zase základ k potomní málomocnosti říše.

[Polsko v údělech 1139—1306.] Údělná knížectví, do kterých od té doby Polsko rozděleno zůstávalo, byla: Malopolsko s hl. městem říše Krakovem, se Slezskem a Pomořím, pak Mazovše a Kujavy, Velkopolsko a Sandoměřsko. Zákon stařešinství způsobil podobně co v Čechách i na Rusi časté boje o následství, nové drobení země v úděly a vzcházení se nejen moci šlechtické, nýbrž i cizího vlivu (zvláště německého) a zavinil odcizení mnohých polských krajín (jako Slezska, Pomoří), jež sousední říše, za málomocnosti Polska poznenáhlu se sesilivší, na újmu jeho k sobě potáhly.

I tím vzala moc Polska ještě velikou újmu, že Kunrat, údělný kníže mazovské a kujavské, jehož země častými nájezdy pohanských ještě Prusův (litevského kmene) navštěvovány jsou, povolal proti nim (1226) řád rytířův německých, da-da jim v držení zemi chelmskou. Rytíři tito, podporováni jsouce častými výpravami křížovými, na pomoc jim od papežův svolávanými, přivedli sice po dlouhých a krvavých bojích lid k pokoji a křesťanství (1280), a však založili sobě také v zemi samostatné

německé panství a zmocnivše se průchodem časův nejen rozličných sousedních krajův polských, nýbrž i samého zadního Pomoří (1311), odloučili takto Polsko dokonale od moře baltického.

Za dlouhého panování Boleslava V. Stydlivého (1227 až 1279) dosáhlo drobení Polska nejvyššího stupně, po jeho smrti pak vzmohly se domácí rozbroje a války o následství do té míry, že posléze země jiného zbytí neviděla, leč poddati se největším dílem králům českým, kteříž také, zejména Václav II. a III., od r. 1290 až 1306 nad ní panovali.

[Poslední Piastovci v Polsku 1306—1370.] Proti králi Václavu III. českému povstal potomek domácího rodu knížecího, Vladislav Lokietek (1305—1333), kterýž dovedl se za příznivých okolností nejen při panství v Polště zachovati, nýbrž i v zemi pokoj a pořádek obnoviti. Ale teprv syn jeho, Kazimír Veliký (1333—1370), poslední Piastovec na trůně (Piastovci v Slezsku vymřeli teprv r. 1675), vymohl mírem v Trenčíně (1335) na králi Janu českém, kterýž co manžel poslední Přemyslovny k dědictví polskému se táhl, vzdání se všelikých práv k Polsku, začež uznána jest svrchovanost Čech nad knížaty slezskými, z nichž veliký díl byl se mezi tím již králi českému poddal; tím odloučeno jest Slezsko i právně navždy od koruny polské. Kromě toho pečoval král Kazimír usilně o zvelebení zemědělství, o polehčení utlačovanému stavu sedlskému a podporoval města, do nichž stěhovati se židům ovšem značně usnadněno, přál vědám a uměním a založil zejména též vysoké učení krakovské (1364).

Po smrti jeho uznán jest Ludvík uherský (1370—1382) bez odporu za krále v Polsku, po něm pak přijali stavové polští mladší dceru jeho Jadvigu (Hedwig) za dědičku.

[Litva a Polsko ve spojení. Rod Jagjelovců 1386—1506.] Šlechta polská, žádostiva jsouc jak utvrzení moci své tak zvelebení vlasti, přemluvila r. 1386 královnu Jadvigu k sňatku s velkoknížetem litevským Jagjelem. Ten přijav křesťanství katolické a s ním i jméno Vladislav (V.), stal se takto králem polským (1386—1434), čímž vešla Litva, té doby od černého a baltického moře až k hořejšímu Donu, Dněpru a Volze se prostírající, s Polskem ve svazek osobní unie, kteréž stalo se tudíž největším státem v Evropě (okolo 40.000 čtver. mil).

Snahy šlechty polské, jež i králové z rodu Jagjelova vždy úsilně podporovali, směřovaly přede vším k utužení svazku Litvy s Polskem a pro vzrůstající se zvláště od konce 15. století nebezpečností z Ruska i k dokonalému vtělení Litvy do koruny (polské), což mělo dosaženo býti jednotou jak v zákonech tak v náboženství. A však přese všechny výhody Litvě podávané vzpírala se země obmyšlené jednotě politické, ano až do r. 1400 mívala Litva nepochybně svá zvláštní velkoknízata (ovšem z rodu panujícího a v jisté podřízenosti ke společnému králi), kteříž nezdávka k vlastní škodě své Polska v bojích jeho s křižáky, Turky a Tatary bez pomoci zůstávali. Zatím povedlo se Vladislavovi po dlouhých bojích, v kterých zvláště synovec jeho Vitold, velkokníže Litevský († 1430), se vyznamenal, poraziti německé křižáky pruské v bitvě u Grunwaldu č. Tannenberku (1410), načež v míru toruňském (1412) postoupeno jest Polsku celé Gdanské Pomoří a říše nabyla odtud zase volného spojení s mořem.

Za staršího syna a nástupce Vladislavova, Vladislava VI. Varnenského (1434—1444) vešlo Polsko na čas i v osobní unii s Uhrami (1440). Za mladšího pak syna Kazimíra IV. Jagjelonského (1444—1492), zjednan jest zemi na vždy pokoj od řádu německého v Prusích, jehož velmistr postoupil Polsku v druhém míru toruňském r. 1466 i zbytek Gdanského Pomoří (s dosavadní stolicí řádu Malborkem) a uznal nad sebou a řádem svým lenní svrchovanost Polska. Po Kazimírovi následovali rychle za sebou mladší synové jeho, ano nejstarší, Vladislav, stav se již r. 1472 králem českým, uzřel na hlavě své i korunu uherskou (1490).

§. 35. Slované ruští.

[Normanská doba ruských dějin 862—1015.] Slované ruští, kteříž na nesmírném prostranství mezi Sanem a Buhem s jedné a mezi hořejší Volhou a Donem a z východního Podkarpátí až dolů k moři černému od pradávna v početných kmenech byli jsou usedlí, snášeli v 6. a 7. století od Avarův, později pak od Kozarův, kočujících na stepech jihoruských, a od 9. věku i od Normanův skandinavských mnohá protivěnství i příkoří, až posléze r. 862 usnesl se kmen Slovanův, v počtí hořejší Volhy a

Dněpru usedlý, jehož hlavním hradem byl Novgorod Veliký, povolati k panství nad sebou švedský kmen Rusův. Z téhož kmene učiněn jest prvním jich knížetem Rurik (862—879), kterýž zvav sídlo své v Novohradě, položil počátek k potomnímu sjednocení všech kmenův ruských a k založení veliké říše ruské.

Spolek tento mezi švedskými Rusy a Slovany způsobil na 150 let a déle historii ruské zvláštní ráz její. Potomci a nástupci Rurikovi (Rurikovci) nezapírali totiž v ničem původu svého a berouce do služeb svých četné dobrodruhy normanské, v celých zástupech za válečným řemeslem do Rusi a do byzantské říše se ubírající (odtud Varjazi zvaní, z něm. Varäger t. j. válečníci), jali jsou se za pomoci jich a poddaných Slovanův netoliko podrobovati sobě ostatní ruské kmeny a šířiti takto svoje panství; nýbrž oni vyjížděli po dávním obyčeji Vikingův v bezčetných lodích dolů po Dněpru na kořisti a naplnili několikráte hrůzou asijské břehy černomorské i bohatý Cařhrad. Největší slávy mezi těmito starými panovníky Rusův dosáhl právem Svatoslav (957—972), vzor normansko-ruského bohatýra, kterýž dobrodružným způsobem dokonce o dobytí vzdáleného Bulharska se pokusil, na zpáteční cestě však od divokých Pečencův zabit jest. Ještě více vzpomínají však národní pověsti ruské syna jeho Vladimíra příjmím Velkého či Svatého (980—1015), kterýž dokonal netoliko národní jednotu Ruska, nýbrž vztáhl panství své i na čudské a turecké kmeny v Povolží a v Podkavkazi. Oblíbil sobě víru pravoslavnou, kterou již bába jeho sv. Olga vyznávala, poručil r. 988 v dobytém Chersonu řeckém (na p. o. krymském) sebe pokřtiti a proměnil Rus v stát křesťanský, jenž odtud v pramenech křesťanské vzdělanosti zůstal hlavně na Řecko odkázán.

[Soustava údělná na Rusi až do přemožení říše od Tatarův 1015—1239.] Ve smyslu dědického práva slovanského, kteréž nezná žádných výhod prvorozenství, zavedl Vladimír při smrti své poslušnost dle stařešinství, spojenou se soustavou údělův. A však i na Rusi, a tu zejména ponejprv ze všech zemí slovanských, neosvědčila se soustava tato nikterak. Nejznamenitější z velkoknížat ruských této doby, Jaroslav I. Vladimírovič (1018—1054) a Vladimír Monomach (1113—1125), dostali se sice šťastnou shodou okolností v přímé držení skoro celé říše, nedovedli však nebo netroufali sobě kořistiti z této

výhody ve prospěch jednoty a moci státu a rozdělili jež zas rodům svým. Tak stalo se, že spory o hodnost velikého knížete, s kterou bývalo s počátku také držení Kyjeva spojeno, jakož i různé o výnosnější úděly vznikaly při každém uprázdění stolce vždy zase na novo; v následcích pak sjezdu knížat v Ljubči (1097), kterýž měl vlastně opravou soustavy údělné zmatky tyto ukliditi, proměnila se dokonce říše ve spolek šesti státův rodinných, v jichž užším kruhu pak dělení vycházelo ze všelikých mezí. V tomto spolku státním dovedla sice mladší linie Monomachovců (Jurjeviči), kteříž drželi velkoknížectví Suzdálské, a z jichž rodu vybírali sobě též bohatí a mocní měšťané Novohradští svá knížata, zachovati sobě největší vliv a váhu, nestačující ale nikterak k tomu, aby jednotu říše obnovila, nebo aspoň cizích nepřátel jí ubránila. Tak stala se konečně Rus kořistí výbojných Tatarův.

[Rusko pod svrchovaností Tatarů 1239—1462.] Jakkoli byl již hrozný Temudžin o podmanění Rusi se pokusil (bitva při řece Kalce r. 1224), provedl teprv statečný syn jeho Batyj v létech 1237—1240 po spálení Kyjeva odvážlivé úmysly jeho a Rus stala se poplatnou Tatarům, kteří své panství nad ní zejména z povstaleho mezi tím chanství zlaté ordy kypčacké (sídlo chánův v Saraji při dolejší Volze) provozovati a brzo i velkoknížata po své vůli sázeti a svrhovati se jali.

Důstojenství velkoknížat zůstávalo sice napořád při Jurjevičích a však nejednou byly o ně tuhé spory, odkudž moc a svévolí chánův tatarských jen ještě více se utvrzovaly. Od počátku 14. věku začala údělná knížata moskevská o důstojnost tuto úsilně státi, zejména pak povedlo se r. 1328 tehdejšímu knížeti moskevskému, Janu Danieloviči (1327 až 1340), hodnost tuto na sebe potáhnouti a jí potomkům svým trvale zachovati.

V skutku vzrostla moc velkoknížat moskevských záhy do té míry, že již třetí nástupce Janův, Dimitrij Ivanovič Donský (1362—1389) pomyslí mohl na válečné osvobození Rusi. Za pomoci svorných tentokráte knížat svedl Dimitrij proti společným nepřátelům Rusi, Litvanům a Tatarům, památnou vítěznou bitvu na poli Kulikově blíže řeky Donu (1380, odtud Donský), kteráž ale při vysílení obou stran nevedla k platným výsledkům. V skutku prospělo Rusi více, že hrozný

Timur (srovn. §. 36) výboji svými moc zlaté ordy trvale oslabil (1395), jejíž panství po jeho smrti pak ve tři chanáty, astrachaňský totiž, kazaňský a krymský se rozpadlo.

[Jan III. Vasiljevič 1462—1505.] Však teprv za mocného Jana III. Vasiljeviče provedeno dílo trvalého osvobození Rusi od panství tatarského. Sloučiv ostatek údělův suzdálských s korunou a pojistiv sobě, jakkoli činy ukrutnými, poslušenství Novgorodu, spojil se Jan proti chánům astrachaňským co dědicům zlaté ordy s chánem krymským, udatným Mengli Girejem, úhlavním jich nepřitelem. Saraj spálen a moc chánství astrachaňského zlomena, tak že odtud přestal všeliký poplatek (1481). Ale i v Kazani jal se Jan (1487) dosazovati chány, ba mohl se již i pokusiti o navrácení zemí, od Litvy druhdy odcizených. Zasnoubiv se r. 1472 s Žofí Palaeologovou, považoval se Jan za dědice císařství byzantského a psal se odtud cářem a „velikým gosudarem vsjeja Rusi“.

§. 36. Turci osmanští a Mongolové za Timura Lenka.

Hned se samého počátku středověku navštěvovali národové původu mongolského, čudského a tureckého zhoubnými nájezdy svými sousední Evropu, znamenajíce pokaždé cestu svou pustošením bohatých krajův jejích, a toliko nevýslovným úsilím a po velikých strastech národů napadených zahrnutí jsou vždy zase do asijských vlastí svých nebo i vyhlazeni. Jediní Maďaři, již také z uralské Asie byli přišli a s počátku neméně loupežně sobě vedli, odvrátili od sebe pomsty národův západoevropských tím, že oblíbili sobě pořádek státní a občanský.

V druhé polovici 14. století navštívena jest opět Evropa výbojným národem asijským, jenž po staletém zápasu posléze v Konstantinopoli trvalé panství sobě založil. Bylť to Turci osmanští. Bojovní kočovníci tito opustili při konci 13. století dosavadní sídla svá v turkestanských stepích za mořem kaspijským, chtějíce ujíti meče Mongolův, a vedeni statečným Osmanem (1299—1326), zřídili sobě v Malé Asii z pozůstatkův říše seldžucké samostatné panství. Orchan, nástupce Osmanův (1326—1359), přenesl panovnické sídlo své do Brusy v Bithynii a sjednotiv všechny ordy turecké, naměřil další podniknutí svá

zvláště na ochlابلou říši řeckou, kteréž netoliko všecky državy maloasijské odebral, nýbrž i dobytím Gallipole (1335) přechod do Evropy sobě pojistil. Z přemožených národův křesťanských vybírání jsou sličnější a statečnější mládenci a nuceni přijíti islam, z nichž pak v následcích vojenského vychování stala se bojovná pěchota turecká, tak zvaní janičari č. jeničeři t. j. mladé vojsko. Murat I., první padišá (1359—1389), zmocnil se výbojně všech menších panství v přední Asii, pokračoval s prospěchem u výbojích v Evropě a učiniv Odrin (Adrianopol) stolicí svou, nastupoval odtud na byzantské Řeky, jakož i na Bulhary a Srby. Bulhari přivedeni po nešťastné bitvě nad Maricí (1362) k poplatnosti, kteréhož osudu neušlo po bitvě na Kosovém poli i Srbsko (1389), jakkoli Murat před samou bitvou od statečného Miloše Obiliče v stanu svém zabit jest.

Ještě na bojišti vyhlášen za sultána syn Muratův Bajazid od náhlých vítězství svých později Ilderim = Blesk nazvaný. Prvním činem jeho bylo odpravení vlastního bratra; ukrutnost a nespravedlivost znamenají i ostatní dni panování jeho. Valašsko, Macedonie a Thessalie jsou dobyty, ano i Uhry napadeny. Tu odhodlal se král uherský Zikmund přítrž učiniti dalšímu postupu Turkův. Posílněn pomocným sborem francouzským setkal se Zikmund, maje 60.000 lidu válečného, u Nikopole s vojskem Bajazidovým (1396), ale přese všecku příkladnou udatnost vojska svého poražen jest dakonale a jen s těží zachránil se sám od pronásledujících ho nepřátel, ani tisícové bojovníků jeho v zajetí se dostali a bez slitování před tváří vítěze pobiti jsou. Když se po té Bajazid k dobytí samé Konstantinopole strojil, zadržán jest na vítězné dráze své přibližováním se nového výbojce.

[Mongolové.] Byltě to mongolský chán Timur Lenk čili Tamerlan (t. j. chromý Timur), nazývaný od lidu svého „velikým vlkem, pánem času a dobyvatelem světa“. Narozen roku 1333 poblíž Samarkandu, byl synem jistého náčelníka kmene, jenž o panství byl přišel. Dospěv do let, vedl Timur s počátku život loupežný a kočovnický, získal později dědictví své a rozšiřoval je potom s takovou rychlostí, že záhy na celý západní a východní Turkestan se vztahovalo a on posléze na to pomýšleti směl, jakby říši mongolskou v dřevním objemu jejím zase k obnově přivedl.

Vítězně prošel rychlými pochody Asii, Afriku i Evropu a zporážel všechny krále a národy, kteří se mu na odpor byli postavili. V krvelačnosti nepředstihnul ho žádný výbojce ani ukrutník. Pobitým nepřátelům dával hlavy srážeti a pyramidy z nich stavěti; jeden takový vítězný pomník blíž Bagdadu složen byl z 90.000 lebek. Když jednou jisté město řecké za slitování ho prosilo a jemu zástup stkvostně oděných pacholat a děvčat vstříc vyslalo, dal Timur ubohé povaliti jízdou a podupati je koňskými kopyty.

Timur podrobiv téměř celou dřevní říši mongolskou panství svému, obrátil se proti Turkům osmanským a panovníku jejich Bajazidu. Sokové potkali se u Angory (1402). Bajazidovo vojsko čítalo jen asi 120.000 zbrojných, ano Timur zástupům čtyřikrát silnějším velel. Přese všecku slabost svou odvážil se Bajazid smělé bitvy (1402), ale doznal hrozné porážky a sám dostal se v zajetí. Vítěz přijal ho nad očekávání milostivě, teprv když byl o útek se pokusil, strážěn jest bedlivě, v kleci vožen a v noci na rukou a nohou poután. Bajazid nepřechal dlouho ponížení svého; pomýšlení na dřevní slávu a nynější pokoření tak mu šlo k srdci, že zemřel po vazbě osmiměsíčně. Nyní hleděla i říše byzantská útokům Timurovým vstříc, ale přestála šťastně bouři, neboť násilník nebyl s to, sehnati dosti rychle potřebné loďstvo, a brzo po té zemřel (1405). Říše jeho prostírala se při smrti jeho od zdi kytajské až k moři středozemnímu a od hranic egyptských a pramenů Gangy až k hranicím carství moskevského. Po smrti jeho rozpadla se rychle.

§. 37. Konec říše byzantské a státův jihoslovanských skrze Turky.

Z těch dob, co učení Mohamedovo brannou rukou počalo se šířiti, tenčila se moc a rozloha říše byzantské bez ustání. Arabové vzali jí všechny země africké, jakož i největší díl zemí asijských, v Evropě pak způsobovali jí ustavičné nesnáze národové jihoslovanskí, kteříž poznenáhlu největší díl illyrského půlostrova opanovali a průchodem času i samostatné státy sobě založili. Za doby válek křížových stali se křížáci romanští dokonce i pány samého Cařehradu, založivše si tak zvané císařství latinské (1204) kteréž však nemělo dlouhého trvání; neboť

již r. 1261 učinil mu konec za pomoci Bulharův Michal Palaolog a vyzdvihl panství řecké znovu.

Palaologovci byli poslední dynastií křesťanskou v Byzantsku. Brániliť rozpadající se říši se vším úsilím proti mocnému a hroznému dobývateli, Turkům totiž osmanským. Císař Jan Palaolog domníval se odvrátiti záhubu od stenčené říše své tím prostředkem, že pokusil se konečně sám o sjednocení církve řecké s latinskou, aby tím papeže a panovníky katolické k podpoře a pomoci sobě naklonil. Sjednocení toto umluveno sice mezi plnomocníky obou stran na sněmu církevním ve Florencii (1439); poněvadž ale Řekové sami nechtěli se k této úmluvě znáti, knížata katolická pak nejevila nijaké ochoty jim pomoci, minulo se celé jednání posléze se žádoucím výsledkem.

Porážkou u Angory oslabeni jsou osmanští Turci do té míry, že netoliko Timurovi, ale i Byzantincům část výbojů svých postoupiti musili. K tomu přišly i vnitřní rozbroje mezi syny Bajazidovými a tak podobalo se, že Evropa bude těchto násilníkův zbavena. A však Muhamed I. (1410—1421) zcelil a upravil říši znova, kterouž nástupce jeho Murat II. (1421—1451) proti novým pokusům křesťanův (bitva u Varny 1444 a druhá bitva na poli Kosovém 1448 proti Hanuši Huňadskému) šťastně obhájil a uvedením Bosny v poplatnost jakož i dobytím Moreje rozšířil, odkudž říše byzantská posléze jen na pouhém Cařihradu s vůkolím přestávala.

Syn jeho Muhamed II. (1451—1481), nejznamenitější ze všech panovníků tureckých, vlastní zákonodárce a upravitel říše, dobyl hned v prvních letech Albanie, kdež statečný Jiří Kastriotič (Skanderbeg) předchůdcům jeho vítězně byl vzdoroval, a pustil se posléze do obléhání Konstantinopole (1453).

Konstantin IV., poslední císař řecký, bránil staroslavné stolice své s myslí bohatýrskou, ale lid cařihradský byl mravů rozkošnických a v době nejhoršího nebezpečství nad to mezi sebou nesvorný. Mezi 300.000 obyvatel počítalo se tehdy jen 5000 měšťanů k boji způsobilých, po jejichž boku bojovalo vojsko námezdné v cizině najaté a sotva také 5000 mužův silné, ano vojsko nepřátelské přes 260.000 obratných bojovníků počítalo. Obrancové vidouce nezbytnou zkázu před sebou, bojovali přece s odvahou a oddaností, ale nic na plat, zřídli a zahynuli všickni při posledním útoku a s nimi i poslední císař (29. května 1453).

Strašné krveprolití následovalo nyní vnitř města, neboť Turci pobíjeli s počátku všecko, cokoli v cestu jim se namanulo.

Tisícové Řekův utekli se v hrozně chvíli té do chrámu Boží Moudrosti, očekávající zde jistou pomoc. Podlé dávního proroctví věřil lid, že Turci dostanou se jen k sloupu Konstantina Velikého, tu že jim anděl v cestu se postaví a neznámému muži meče podá, kterýž pak jim nepřátely opět zažene. Ale víra ta osvědčila se býti zbožným klamem; neboť loupežní janičiři, vrazivše bez překážky do chrámu, svázali třesoucí se Řeky a pobrali, co se jim s cenou býti vidělo.

Když Muhamed po zdařeném útoku vítězně do města vjížděl, obrátil oře svého k chrámu žofijskému a vykonal v něm pobožnost svou. Od té chvíle zůstala nádherná stavba tato zavřena bohoslužbě křesťanské a proměněna jest v mečet mohamedánský, na kopolích pak vztýčen na místě kříže půlměsíc. Konstantinopol učiněn odtud sídelním městem věřících (Islambol) a stolicí velíře osmanské, která jestě za Muhameda Srbskem (1459), Bosnou (1463) a za synův a nástupcův jeho i Hercogovinou (1483), za vnuka jeho Selima I. pak (1512—1519) i Egyptem zveličena jest.

§. 38. Kultura středověku.

1. Vědy a zvelebování jejich.

Trvaloť zajisté dlouho, než vědy mezi národy křesťanskými slušně se rozmohly, poněvadž nedostávalo se původně známosti o tom, čeho staří již byli dokázali, a nemohlo se tudíž na základě, od nich dobytém, dále stavěti. Teprvé když i základův těchto studováno, což v pozdějších dobách středověku, zejména v století 15. se stalo, rozkvétal patrně život vědecký.

Nejvíce dokázáno v středověku v oboru theologie a vzdělávané ve shodě s ní filosofie. Z mužův, kteří na poli tom nejvíce vynikli, drží přední místo Anselm canterburský († 1109), Abaelard († 1142), sv. Bernard clairvauxský († 1153), Albert Veliký (Magnus, † 1280), sv. Tomáš aquinský († 1274), Roger Bacon z Verulamů († 1294) a Duns Scotus († 1308). Mužové tito jsou jakoby

hvězdami vědy středověké; většina jich proslula jak zbožností tak učeností svou. — Neméně bedlivě, jakkoli nikterak s týmž úspěchem co theologie, hleděno sobě v středověku studia práva kanonického a římského. — Ve vědách přírodních zůstal středověk velice pozadu, libuje sobě v mnohém vzhledě v rozličných pověrách a předsudcích. — Co se zeměpisu tkne, bylť za středověku náhledy o objemu a povrchnosti země velice nedokonalé, ba i dobrodružné a směšné. Teprvé výpravy křížové rozšířily geografický obzor křesťanského západu, věcí však ještě měrou námořské cesty Portugalců, kteréž v století 15. za účelem odkrytí nových zemí podniknuty byvše, světové pověsti nabyly.

Veškery vědomosti středověku jsou zásluhou duchovenstva světského i řeholního, zejména však tohoto. Když v bouřích stěhování se národův osvěta starověká čili klassická byla zanikla, bylo to duchovenstvo, jež ve školách klášterských i při chrámech katedrálních poprvé zase vědám vyučovati se jalo. Učení vysoká (university) vznikla i rozvila se sama od sebe v století 12. a sice tím, že početní žáci kolem slavných učitelův se shromažďovali; tak povstaly vysoké školy v Paříži, Bologni a Salerně. Učitelé při nich náleželi stavu duchovnímu. Podle jejich vzoru zřizovány jsou později u všech národův křesťanských ústavy podobné.

Znameního rozvoje dočkal se život vědecký v koncích středověku, když početní Řekové z Cařehradu, za doby strachu tureckého a po konečném vzetí města do Italie se vystěhovavše, jali jsou se zde slovem i písmem rozšiřovati vědomosti o klassických dílech starověkých, působíce jako učitelé na universitách italských. Z Italie rozšířily se vědomosti tyto po Německu, Francii a Anglii a pronikly do Čech, ano i do Uher a Polska i razily tak dráhu nové době vědeckého skoumání.

2. Nejdůležitější vynálezy a výskumy středověké.

K pracím vědeckým věku středního řadí se důstojně rozličné vážné vynálezy a výskumy jeho. Nad jiné vynikají tyto:

1. Střelka (kompas). Kytajcům byla dávno již známá, ale v Evropě poznána vlastnost jehly magnetické, kloniti se vždy k severu, teprv v koncích 12. století. Užívání střelky magnetické učinilo plavbu i po širém moři možnou a tím

usnadnily se znenáhla i veliké výskumy zemí, učiněné od Portugalcův.

2. Prach střelný. I o něm věděli a užívali jeho Kytajci již v 3. století po Kr.; odtud seznámili se s ním Arabové a dobývali jím měst již v 13. století ve Španělsku, odkudž vyrábění a upotřebení jeho po ostatní Evropě průchodem 14. století se rozšířilo.

Pověst německá vypravuje sice, že nálezem jeho v Evropě byl jistý Františkán, jmenem Pertolt Schwarz, a to po r. 1300, což však vzhledem k tomu, co právě pověděno, velmi málo váží. Tolik však je jisto, že umění válečné i mezi křesťanskými národy v Evropě záhy tohoto nálezu se zmocnilo. Z hmoždířův, do kterých kladeny prach a kameny, střeleno s počátku do dálky; později prodlouženy jsou takové hmoždíře a staly se z nich děla čili pušky, jež potom pro mocnější účinek všelijak zlepšeny. Ještě před koncem 14. věku pomyšleno na to, liti menší a lehčí pušky, jež by pěší nebo jízdní člověk s to byl řídití (pušky příruční u Čechův XV. století háky a púlháky zvané). Od 16. věku užíváno vůbec již jen děl a ručnic takových, odkudž také počlo, že netoliko umění válečné dokonale se proměnilo, nýbrž i středověké rytářství co do váhy a podstaty své vši platnosti pozbylo.

3. Papír z hadrů lněných vynalezen okolo roku 1300, nejisto však, zda-li v Němcích či v Itálii. Dříve užíváno k psaní výhradně drahého pergamenu; lacinější touto látkou psací usnadněny jsou i studie vědecké.

4. Kněhtiskařství.

Vynalezení jeho klestěna cesta tím, že počato v první polovici 15. století obrazy a později celé strany písmem do dřeva vyřezávaným tisknouti a knihy takto rychleji rozmnožovati; způsobem tím vydány jsou v Nizozemsku i malé knihy modlitební. Ale takového tisku nedalo se při knihách věších užiti, poněvadž pro každou stranu zvláštní, k ničemu jinému se nehodící desku třeba bylo dáti vyřezati.

Takového způsobu rozmnožování spisův užíval zvlášť prospěšně Jan Gensfleisch, jinak Guttenberg řečený (1450) a v Štrasburku, později v Mohuči usedlý, jemuž napadla i myšlenka, vyřezávati jednotlivá písmena ze dřeva, aby dle potřeby vždy zase znova mohla sestavována čili sázena býti. Tak vynalezeno pravé kněhtiskařství, ale třeba bylo překonati ještě mnohé jiné překážky. Písmenky dřevěné, jichž Guttenberg užíval, snadno se pod lisem rozpukaly; tu hle přišel jeden ze společníkův jeho, kteří na zisk z nového vynálezu byli s ním se spojili, na zvláštní směsenu kovu, z níž písmenky řezány a později lity jsou, kteréž také při tisku tak snadno nepřišly ke zkáze. Podobně vynalezena dokonalejší tiskařská čerů, než byla ta, již původně Guttenberg byl užíval. Nového toho umění, tisknouti knihy prostředkem z dřevitých písmen, užíváno s počátku také jen při knížkách modlitebních, později však tištěny i bible,

rozičné zábavné, dobře na odbyt jdoucí knihy (romány), později i jiné spisy vědecké a poučné. První tištěná bible pochází z r. 1455. Z Němec rozšířilo se umění tiskařské znenáhla do všech zemí a zdokonaleno jest zvláště v Němcích (v Norimberce), v Itálii (zejména v Benátkách) a v Nizozemích. První tištěná kniha v Čechách, a sice v Plzni (historie Trojanská, román), pochází z r. 1467, první polská (výklad žaltáře) z r. 1465 (v Krakově), v Rusích tištěny teprv knihy v 16. století (1525, děje apoštolské, tišt. ve Vilně).

5. Odkrytí západního pobřeží Afrického (srov. §. 33).

3. Umění v středověku.

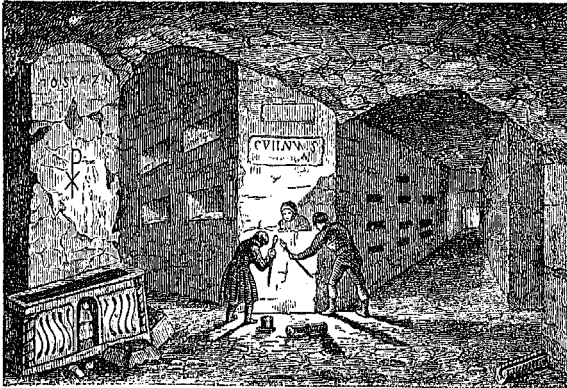
Umění nacházelo se za středověku téměř výhradně v službách náboženství jak u křesťanů tak u mohamedánů. Nejvíce dokázáno v stavitelství.

1. Stavitelství. Slohy stavitelské, kteréž u křesťanův a Arabův v obyčej jsou vešly, jevily se nejprve při stavbách, k bohoslužbě křesťanské určených. Zachovalé starší stavby nehodily se v původní podobě své zcela k potřebám těmto; protož uvedeny do nich všelijaké změny a vymyšleny nové způsoby, až posléze došel svět k oněm dokonalým výtvorům umění stavitelského, jimiž středověk zvláště se vyznamenává.

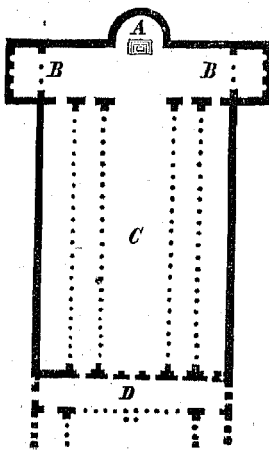
[Stavby křesťanské.] Nejstarší stavby, od křesťanův k posvátným účelům jejich zdělané, nejevily s prvopočátku nižádného umění v založení a upravení svém. Jsou to zejména katakomby římské, původně prosté štoly, kteréž na hodiny délky se táhnou a jimž nedáváno věcí šířky aniž výšky, než co by člověk stačil se prosouti.

Především byly určeny k pochovávání mrtvol; ve stěnách jejich prolamovány jsou totiž podlouhlé výklenky, v těch pak mrtvá těla křesťanů ukládána. Měla-li některá znamenitá osoba, jako biskup nebo svatý mučenník, v nich pohřbena býti, zdělali křesťané ve stěně prostrannější otvor na podobu sklenuté kaply, v kteréž druhdy také slaveny služby boží. Nezřídka byly tyto kaply útočištěm křesťanů za doby velikých pronásledování jejich. Nejstarší katakomby pocházejí již z druhého století po K., vnitřní úprava a ozdoba jejich, kteréž vždy v stejném způsobě se opakuje, není však starší 4. nebo 5. století. Na obrazi 1. spatřiti lze vnitřek takové katakomby.

Co se vlastních slohů stavitelských tkne, vzniknul sloh byzantský z chrámův starokřesťanských a tyto zase z římských basilik, t. j. tržnic a soudnic.



Obr. 1. Římská katakomba.



Obr. 2. Půdorys basiliky sv. Petra v Římě.

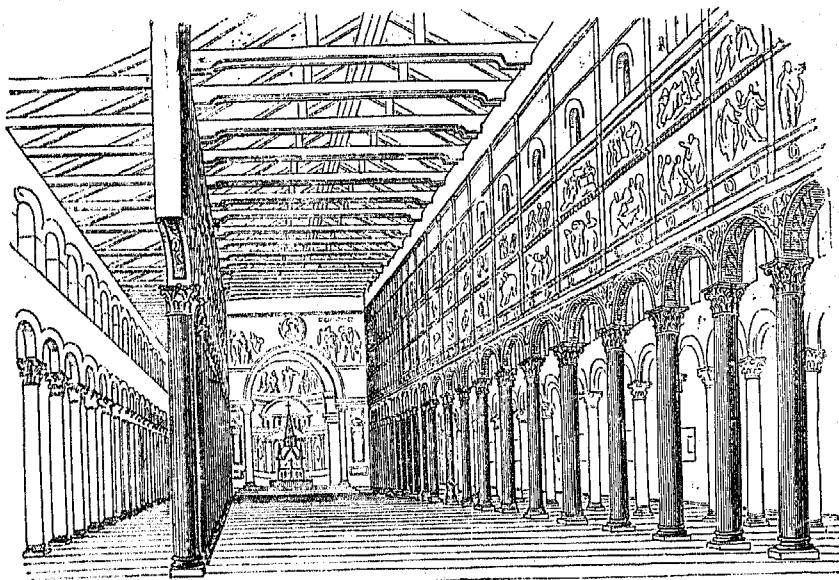
V pohanských basilikách byla zejména část, určená pro soudce a strany, oddělena od části, v které hluk kupčích se ozýval, a to prostředkem vyvýšené polohy a sloupů. Oné části, mající podobu okrouhlé polokaply čili velikého výklenku, říkalo se apsis, druhá byla lodí basiliky.

K účelům bohoslužby křesťanské třeba bylo ovšem basiliku poněkud proměnit; proměna ta záležela hlavně v tom, že sloupy nestavěly se více před apsidou, nýbrž do podélných stěn lodi, odkudž pak po obou stranách této dvě nové po- boční lodi č. chodby vznikly. V apsidě sedali biskup a kněžstvo, mezi apsidou a lodí stával oltář, na němž obět mše svaté se konala; v lodi pak shromažďovali se věřící. Mnohdy bývala loď dvěma nebo čtyřmi řadami sloupů do tří nebo pěti lodí rozdělena, z nichž prostřední vyvýšena jest nad ostatní.

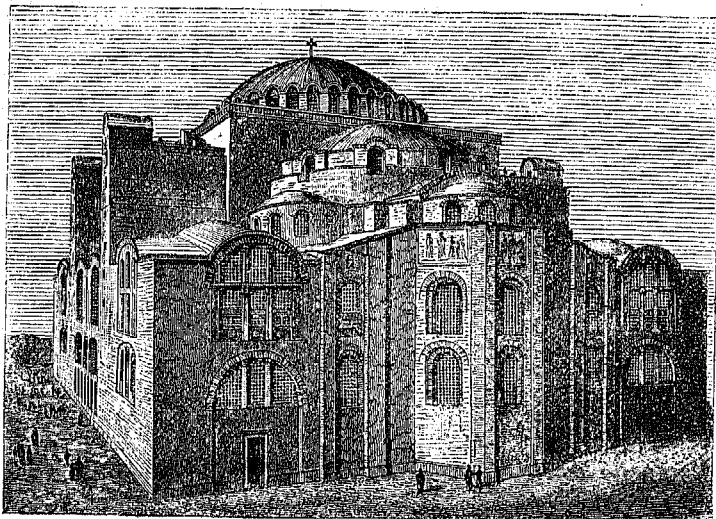
Strop basiliky býval z pravidla plochý; nezdávka také postavena jest mezi apsidu a loď ještě loď příčná, odkudž celá stavba vzrostla do podoby kříže. Před basilikou býval z pravidla také podjezd. Obr. 2. objevuje půdorys takové basiliky (t. staré basiliky sv. Petra v Římě). A jest apside, B příčná loď, C loď pětídílná, D podjezd. Obr. 3. podává vnitřní vid basiliky sv. Pavla v Římě, kteráž jest nad jiné velikolepým příkladem takových staveb.

Z basilik starokřesťanských vzniknul zejména sloh byzantský a sice tím pořadem, že na místě plochého stropu užito kopulí, vedlé kterýchž i podoba stejnoramenného kříže pro celou stavbu záhy již vešla v oblibu. Vzorem byzantského slohu stavebního jest býv. chrám Boží Moudrosti v Cařihradě, jehož vnější vid podává obr. 4., vnitřní pak obr. 5. —

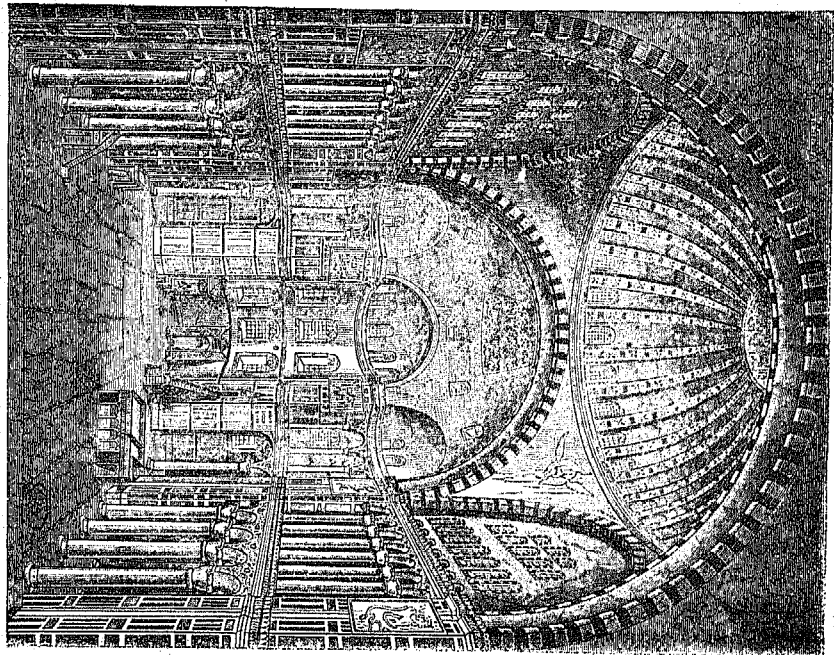
Sloh románský vycházel při zakládání kostelův svých také ze slohu římských basilik, a však oblíbil sobě mnohem věcí počet změn, než při basilikách starořímských lze spatřiti.



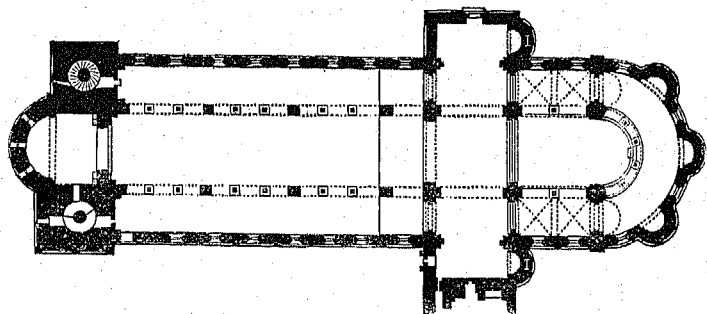
Obr. 3. Vnitřní vid basiliky sv. Pavla v Římě.



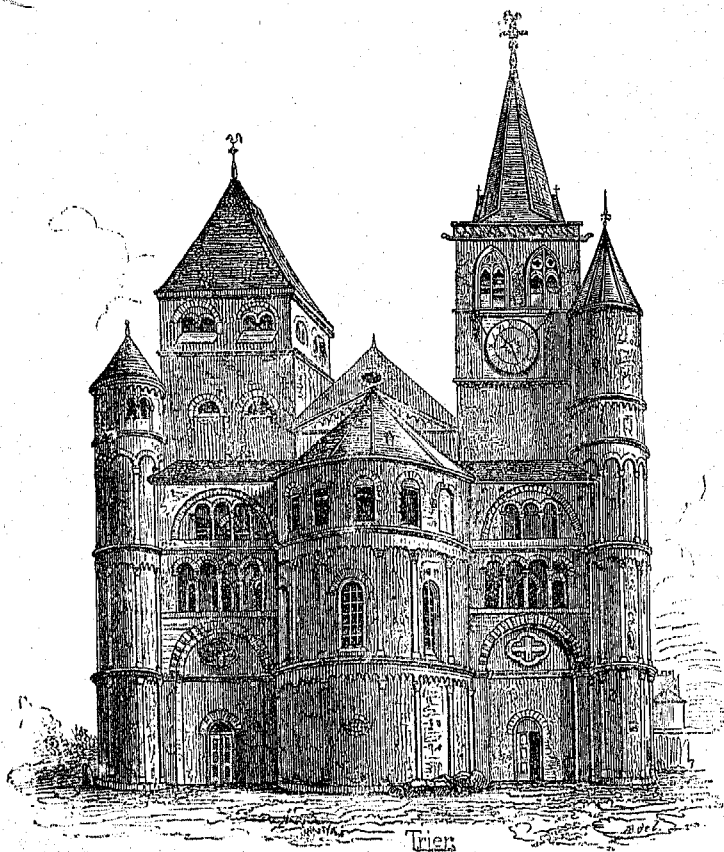
Obr. 4. Vnější pohled na chrám Boží Moudrosti v Cařihradě.



Obr. 5. Vnitřní vid chrámu Boží Moudrosti v Cařihradě.



Obr. 6. Pŕdorys kostela sv. Gotharta v Hildesheimĕ.



Obr. 7. Biskupský chrám v Trýru.

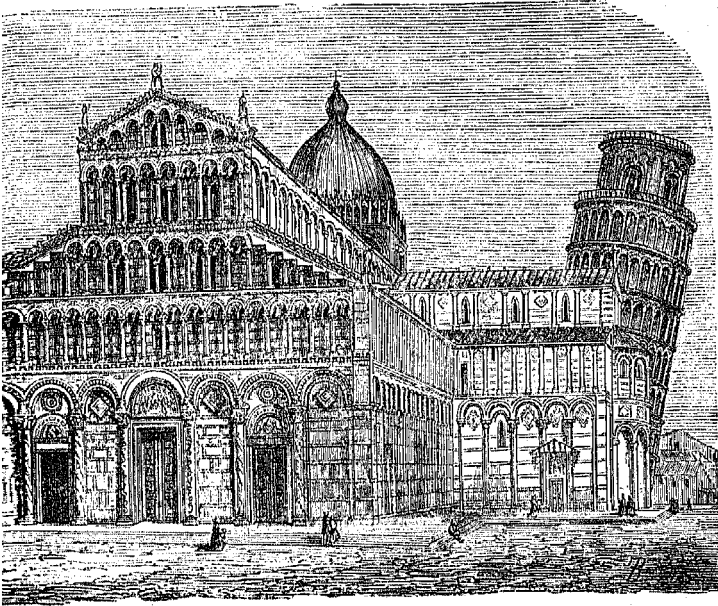
V románských chrámech je loď příčná, postavená mezi apsidou a lodí, skutečným pravidlem. Apsida bývá značně prodloužena a rozšířena, odkudž chrám k podobě kříže mnohem dokonaleji se přibližuje. Jaká jest tato podoba, poznati lze velmi dobře z obr. 6, kterýž půdorys kostela sv. Gotharta v německém městě Hildesheimě ukazuje. Rozšíření apsidy čili proměnění jí v tak zvaný kůr (chor) nebo presbyterium (t. j. místo pro kněží) poroučelo se zejména v příčině velkého počtu klášterních kněží, kteříž při slavnějších chrámech bývali zřízení a v tomto prostoru všickni měli se směstnati.

Do kůru, kterýž býval z pravidla vyšší než loď, chodilo se po několika stupních. Pod chorem nalezal se obyčejně kostel čili kapla pohřební, tak zv. krypta, do kteréž ukládala se těla vzáctnějších osob. Na místě plochého stropu a kopule nastoupilo v románských kostelích klenutí křížové, ačkoli naléztí lze i kopulové kostely tohoto slohu. Vnější a vnitřní úprava kostelů románských bývala zhusta velice nádherná, poněvadž stavitelé, pokud toho náklad dopouštěl, užívali rádi všech prostředků bohaté ornamentiky.

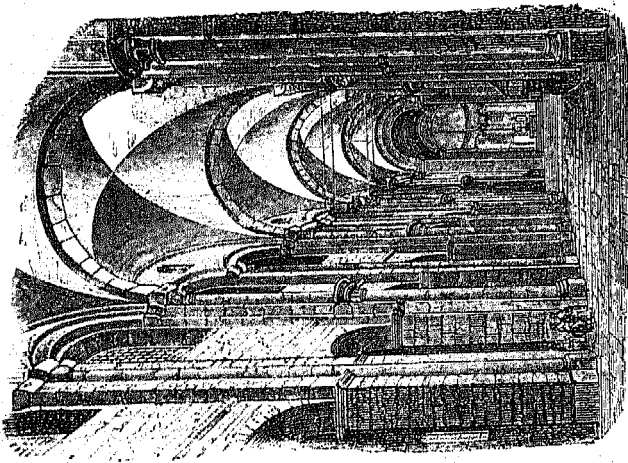
Stavby románského slohu spatřují se ve všech zemích, které již za rannějšího středověku katolickou víru byly přijaly. Pověstnými vzory tohoto slohu jsou v Němcích biskupský chrám v Trýru (obr. 7), v Itálii velikolepý dóm v Pise (obr. 8), při němž spatřuje se známá zvonice nakloněná. V Čechách je jedinou věcí stavbou románskou čistého slohu chrám sv. Jiří na hradě pražském, jinak zachovaly se jen krypty (jako v kostele sv. Václava v St. Boleslavi a j.) a jednoduché nebo ozdobné kaply (jako v Poříčí nad Sázavou, v Podvinci u Ml. Boleslavi a j.). Jak románské kostely vnitř vypadaly, poznati lze z obr. 9., kterýž představuje vnitřek biskupského chrámu ve Špýru.

Sloh gotický rozeznává se od románského nejprv tím, že užívá oblouku špičatého čili lomeného na místě okrouhlého. Vnitřní rozvržení t. j. podoba křížová zachovává se i při stavbách gotických.

Chor bývá při kostelích gotických zejména odtud rozšířený, že přistavovaly se k choru z vnitřa přístupné kaply na podobu věnce. Na místě mohutných zdí chrámů románských podpírají se stěny gotických staveb pořádnými pilíři a oblouky klenbovými a prostory mezi nimi jsou pak štíhlými okny prolomeny. Pilíře



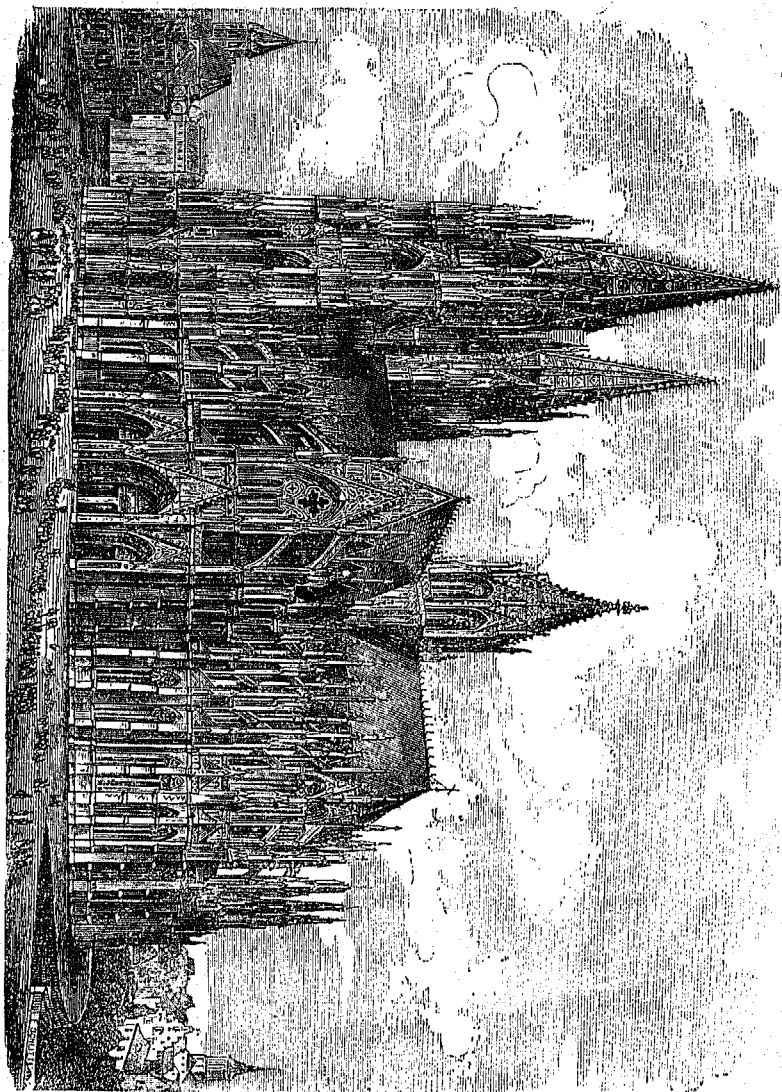
Obr. 8. Chrám arcibiskupský v Pise.



Obr. 9. Vnitřek biskupského chrámu ve Špyru.

záporné jsou bohaté a členité, také věže bývají z pravidla mnohem vyšší a ozdobnější.

Příkladem gotických staveb chrámových jest nad jiné arcibiskupský chrám v Kolně n. Rýnem, kterýž sice, jako všechny



Obr. 10. Arcibiskupský chrám v Kolně n. R.

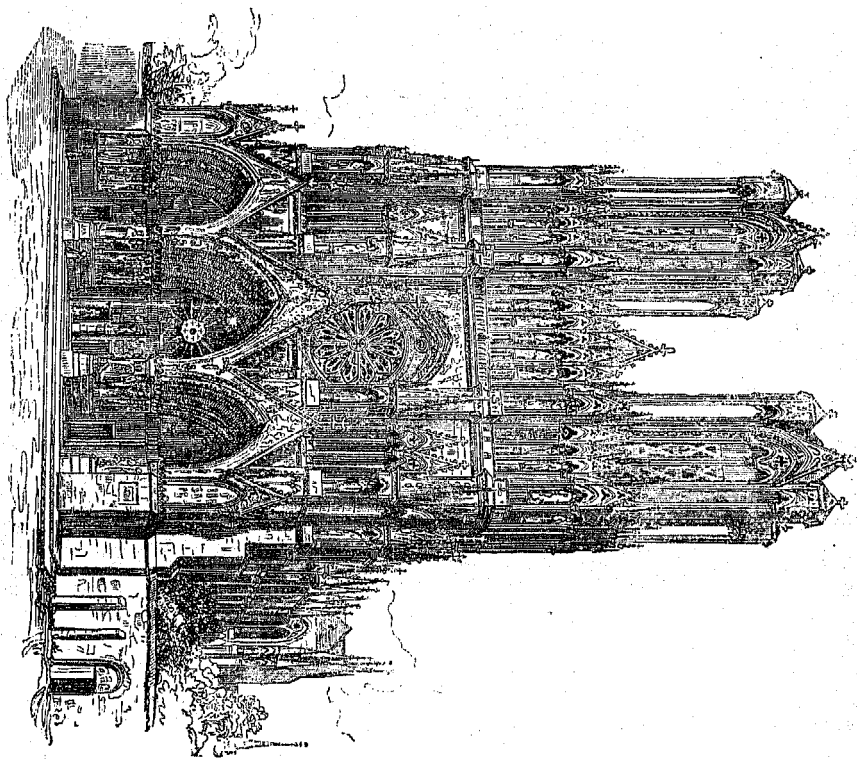
nákladnější chrámy gotické, není posud dostaven, jehož obraz ale tuto se podává, jak zejména po dodělání svém vypadati bude (obr. 10). Mezi znamenité gotické stavby mimo říši německou patří chrám sv. Vítký v Praze (obr. 11), chrám sv. Barbory na Horách Kutných (pozdější), chrám sv. Štěpána ve Vídni, jehož vnitřní vid v obrazci 13. se podává, ve Francii pak arcibiskupský chrám v Remeši (obr. 12) a v Itálii chrám milánský (obr. 14).

Stavitelství křesťanského středověku dosáhlo sice při stavbách chrámových největší dokonalosti své, nepřestávalo ale toliko na nich. Každé větší město v západní i střední Evropě mělo více nebo méně nádherných stavení světských, jako paláce a radnice a j., kteréž buď románským buď gotickým slohem vyvedeny jsou. Ale i domy bohatých měšťanů i šlechticů nezůstávaly prázdný vši ozdobné úpravy a shodují se v stavbě a ozdobě své s rozličnými slohy, kterýchž se ale tu nevždy se stejnou důsledností přidržováno.

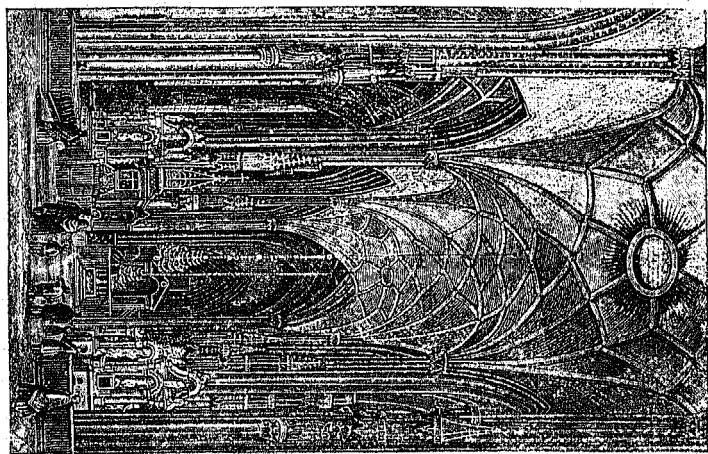


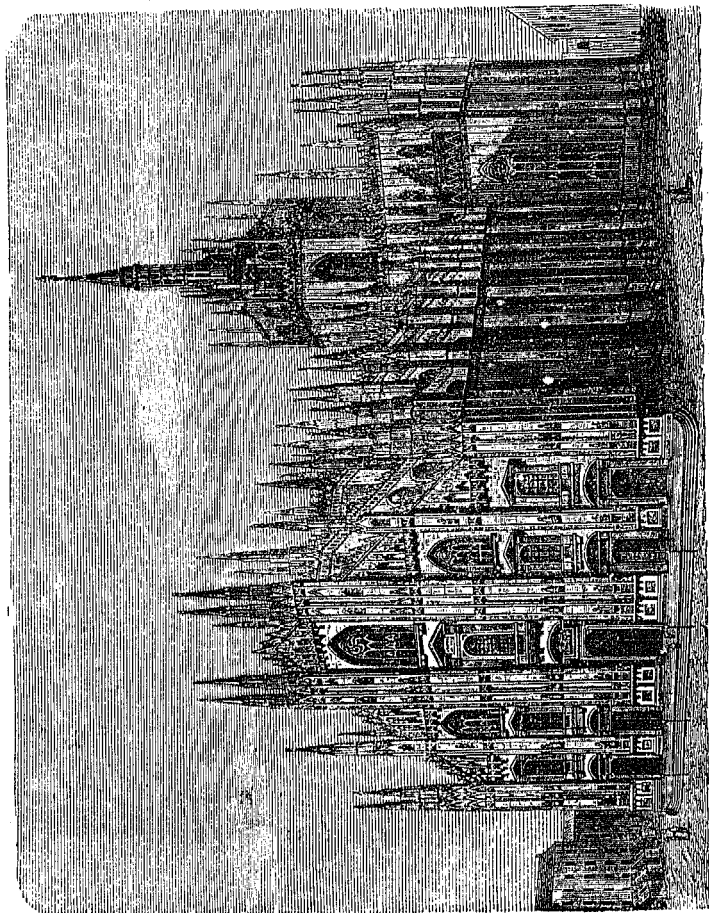
Obr. 11. Chrám sv. Víta v Praze.

Obr. 12. Arcibiskupský chrám v Remesi.



Obr. 13. Chrám sv. Štěpána ve Vídni.



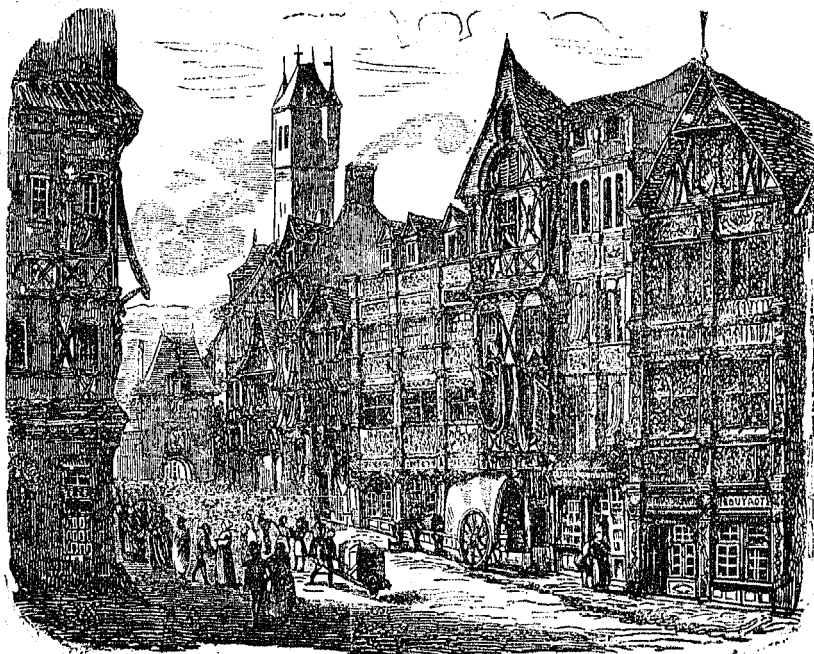
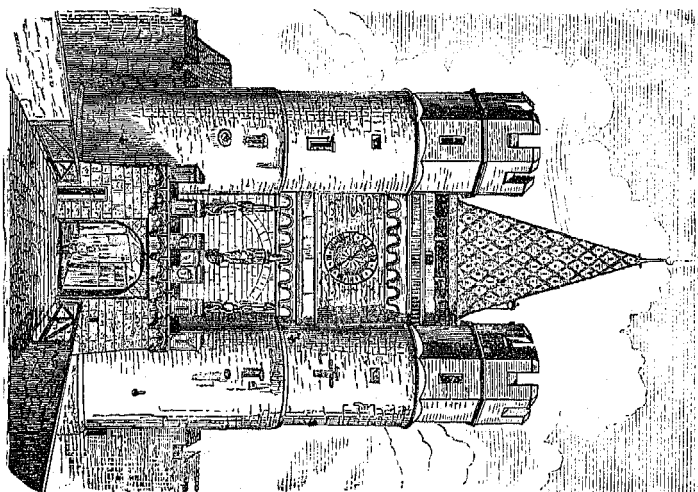


Obr. 14. Arcibiskupský chrám v Miláně.

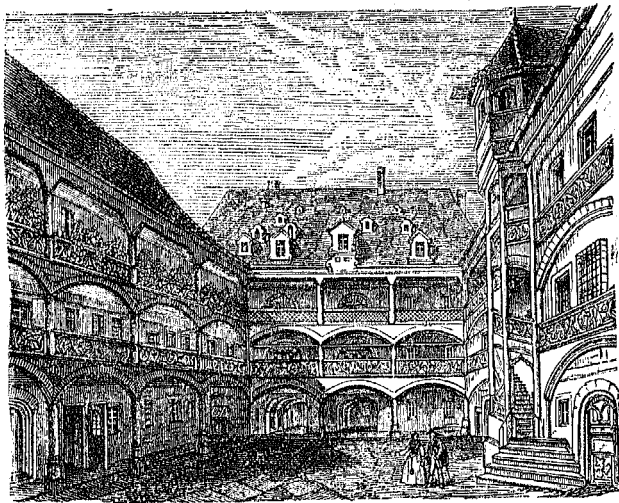
Každé středověké město bylo opevněno, neboť toho vyžadovala skrovná bezpečnost a surovost tehdejších dob. K snadnějšímu obhájení zakládány pevné zdi, příkopy a dobře opatřené brány. Obr. 15. podává nám vid brány středověké, jak se s nimi častěji ještě i podnes v menších městech setkáváme.

Účel snadnějšího obhájení vyžadoval toho, aby město nebylo nad potřebu prostranně zakládáno, proto také bývaly ulice těsné, náměstí neveliká. Mnohá města v střední a západní Evropě zachovala v těsných ulicích, jakož i u vysokých domech svých

Obr. 15. Brána městská v středověku.



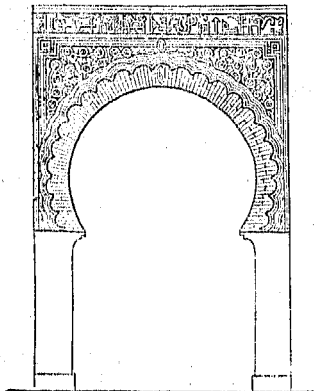
Obr. 16. Pohled do ulice městské za středověku,



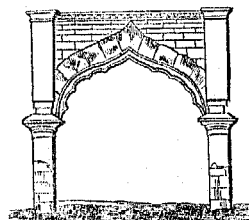
Obr. 17. Vnitřek domu patricijského v Norimberce.

s příkrými sedlovými střechami a početnými arkýři ráz středověký; nejzřejměji jeví se nám v tom vzhledě staré patricijské říšské město Norimberk, v Čechách pak Staré m. pražské, Prachatice a j. Obr. 16. ukazuje nám ulici města středověkého.

[Stavitelství Arabův.] Z národův nekřesťanských způsobili sobě mohamedánští Arabové osobitý sloh stavební, což stalo se zejména tím pořadem, že změnili průchodem času stavitelský

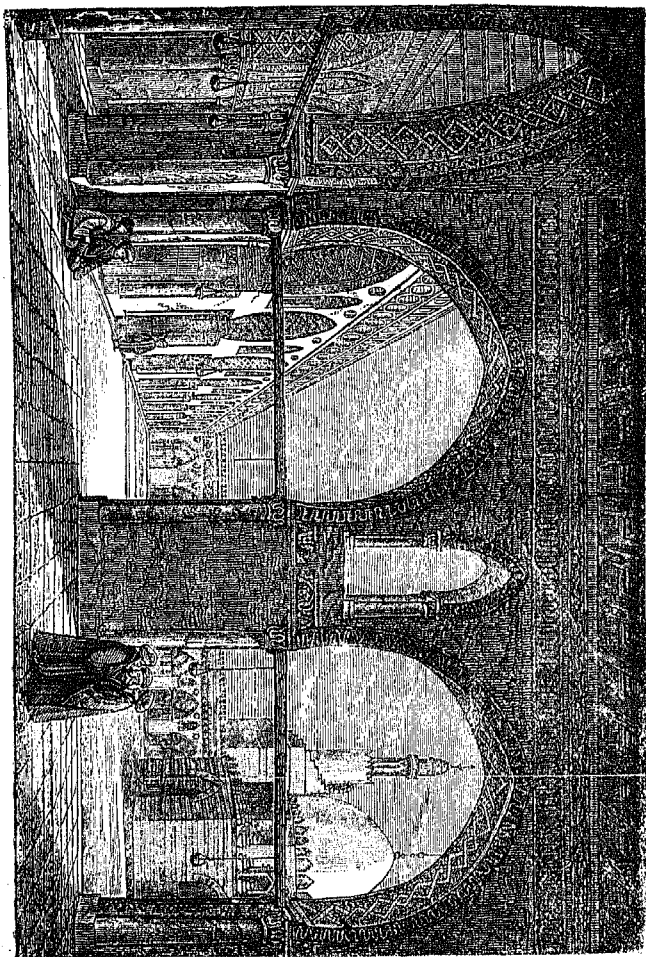


Obr. 18. Oblouk podkovový.



Obr. 19. Oblouk křídlový.

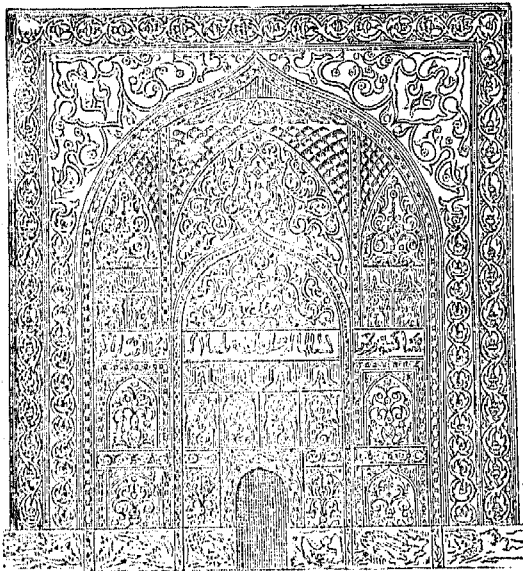
sloh byzantský podle vlastních potřeb i chuti. Podstatné vlastnosti tohoto arabského slohu, jak vůbec [se nazývá, jsou: krátké, štíhlé a ozdobné sloupy a sloupce, oblouky buď o podobě podkovy (obr. 18), t. j. výsečky kruhu, vyššího než jest pravidelný polokruh, buď po způsobě kýlu lodního (obr. 19.), posléze pak zvláštní druh ozdob či ornamentů stavebních, jimž říká se arabesky. Jsouť to zejména bohaté, v stkvělých barvách a ohnivém pozlacení (prostředkem malby



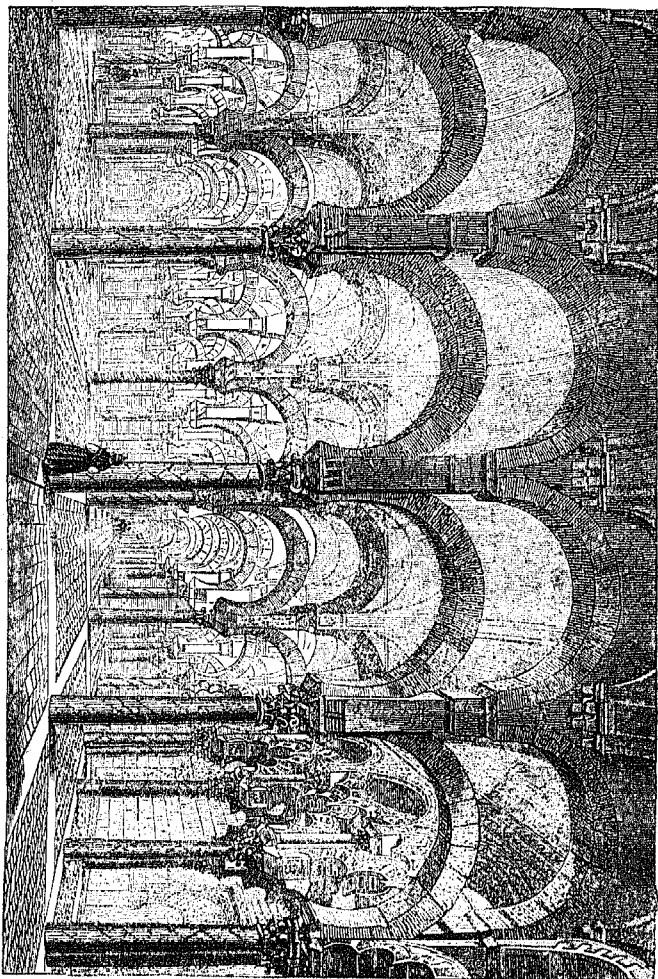
Obr. 20. Vnitřek mečitu „Ibn Tulun“ v Kairě.

nebo prací kamenickou, řezbářskou nebo tkadleckou) vyvedené nákrasy rozmanitého lupení, květin, tvarův měřických, květinami proplítaných a t. d., kterýžto způsob ozdob oblibován jest proto, že Muhamed byl zapověděl věřícím všelikého vyobrazování lidí a zvířat. Kostely a kaply mohamedánské (mečety), pokud nejsou zdělány proměnou stavení křesťanských, jeví se buď co otevřené dvory, podloubím (arkadami) otočené, buď co zavřená stavení s kopulí nad hlavním prostranstvím. Vzornou stavbou prvního způsobu (mečetu bez střechy) jest mečet „Ibn Tulun“ v Kairě (obr. 20). V obr. 21. spatřuje se pověstný portál v Koniji, který můž' býti zároveň příkladem bohatého vyzdobení arabeskami. Obr. 22. ukazuje nám vnitřek býv. mečetu kordovského. — Obr. 23. podává pohled na jednu část čarokrásného paláce v Granadě, Alhambry totiž, a sice do tak zv. lvího dvora. Bylotě to zejména ve Španělich, kdež dosáhlo stavitelství mohamedánské vrcholu svého.

Rozdílný od zmíněných právě vzorů stavebních, jimž ale co do uměrnosti zřídka se vyrovnává, jest sloh, jevící se nám při

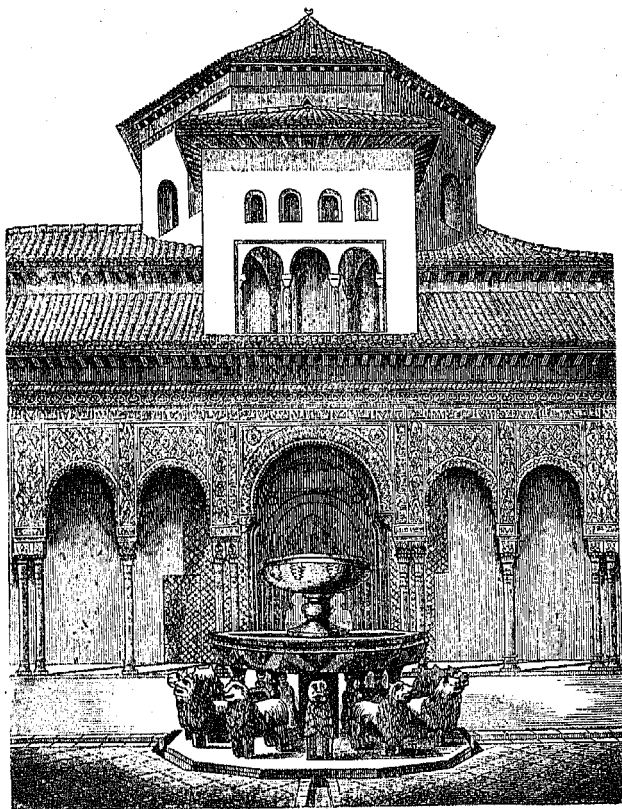


Obr. 21. Památný portál v Koniji.



Obr. 22. Vnitřek býv hlavního mečetu v Kordově.

stavbách církve pravoslavné (zvlášt v Armenii, Gruzii, mezi Valachy a na Rusi). Při ruských chrámech jest půdorys byzantský, kopule a klenutí pokrývají prostory, a však vlivem pozdějších slohův západních je vnější pohled chrámův již jiného rázu. Vnitř jest vše stkvostnými malbami, mosaikami a vzáctnými i drahými kameny přeplněno, ba i vně jeví se často fantastická nádhera. Věží, kopulí a cibulovitých bání bývá veliká hojnost, ty pak stkvějí se obyčejně v živých barvách



Obr. 23. Dvůr lví v Alhambře granadské

nebo bohatém pozlacení. Nejznámější dílo tohoto slohu, jakkoli tuto již zvrhlého, ješ v době novější (1554) dokončený chrám Pokrovu (ochrany) Bohorodice, jinak též blaženého Basila (Vasilij blažennoj), blíže Kremle v Moskvě, z jehož nízkého podstřeší, jež obsahuje 12 kaplí a kostelů, celá spousta kopulí a věží se zvedá (obr. 24). Naopak přibližují se nové kostelní stavby v Rusi (jako chrám Spasitelův v Moskvě a j.) při všech velikolepých rozměrech svých a přese všecku nádheru vnější a vnitřní ušlechtilým vzorům dřevního slohu byzantského.

2. Řezbářství a malířství. Obojsho umění užíváno téměř výhradně jen u křesťanů v službě církve. Mohamedánům

byla, jak již řečeno. umění tato zákonem potud zakázána, pokud obírala se obrazováním podoby lidské. Práce řezbářské sledovaly se v neobyčejné hojnosti ve všech chrámech a klášteřích středověkých. Malířství užíváno jednak k ozdobě chrámův jednak k okrášení vzácných rukopisů (drobnomalby v biblích, církevních a modlitebních knížkách). V chrámech gotických bývala i okna malbami kráslena (malby na skle).



Obr. 24. Chrám pokrovský v Moskvě.

V uměních těchto věk střední mnoho nedokázal, teprv ve 14. století a na sklonku jeho vystoupili v Itálii malíři, jako Cimabue († 1300), Giotto († 1336) a Fra Angelico da Fiesole, kteří razili cestu slávy pozdějších děl uměleckých.

R o d o k m e n y.

Panovnický rod anglický.

Vilém I. Výbojce † 1087

Robert vév. v Normandii † 1134	Vilém II. král † 1100	Jindřich I. král † 1135	Ađléta, m. Štěpána bloisského
		Matilda, m. Bohumíra plantagenet- ského hr. anjousk.	Štěpán král † 1154
		Jindřich II. král † 1189	
Richard I. Lví srdce, král † 1199	Bohumír Artur Bretonský	Jan Bezzemek král † 1216	Richard cornwalliský † 1272
		Jindřich III. král † 1272	
		Edvard I.	

Dům habšpurský.*)

Rudolf I. † 1291

Albrecht I. † 1308	Rudolf † 1296	Mechtilda, m. vév. bavorského	Hedvika, m. markr. braniborského	Anežka, m. vév. saského	Juta m. Václava II. krále českého
	Jan				
Rudolf, král český † 1307	Bedřich (III.) † 1330	Lipolt † 1326	Albrecht II. † 1358	Jindřich † 1327 † 1339	Ota † 1339
	Rudolf IV. † 1365	Bedřich † 1362	Albrecht III. † 1395	Lipolt III. † 1386	
			Albrecht IV. † 1404	Vilém † 1406	Lipolt † 1411
			Albrecht II. (V.) † 1430 král český a uherský, m. Alžběta lucemburská	Bedřich III. (IV.) † 1499	Albrecht † 1463
			Ladislav Pohrobek † 1457	Arnošt † 1424	Arnošt † 1432
				Maximilian I. † 1519	Bedřich † 1439
					Zikmund † 1496

*) Jména, proloženým písmem vytištěná, znamenají císaře německé.

Rod lucemburský. *)

Císař Jindřich VII. † 1313

Jan † 1346, m. Alžběta česká

Karel I. (IV.) 1347—1378		Jan, markrabí moravský † 1375		Václav lucemburský † 1388	
Václav IV. (L.) 1378—1410 † 1419	Zikmund 1. manž. Marie, dědička Uher; 2. manž. Barbora celská	Jan, kníže zhoře- lické † 1396	Jošt † 1411	Jan Soběslav † 1394	Prokop † 1405
Alžběta, manž. císaře Albrechta II habšpursk.					
Ladislav Pohrobek † 1457			Alžběta, manž. Kazimíra polského Vladislav II. král český a uherský 1471—1516		

*) Jména, proloženým písmem vytiskněná, znamenají krále německé.

Rodokmen králů francouzských z dob Ludvika IX.

Ludvik IX. Svatý † 1270					
Filip III. 1270—1285			Robert, hrabě clermontský, praotec rodu bourbonského		
Filip IV. 1285—1314		Karel Valoiscký			
Ludvik X. 1314—1316	Isabella, manželka Edvarda III. m. anglického	Filip V. 1316—1322	Karel IV. 1322—1328	Filip VI. 1328—1350	
Johana, m. Filipa evreusckého		Jan Dobrý 1350—1364			
Karel V. 1364—1380			Ludvik I. anjouský, král neapolský † 1388	Filip burgundský † 1404	Jan z Berry † 1406
Karel VI. † 1382		Ludvik orleanský † 1407			Jan Neohrožený † 1419
Karel VII. † 1461	Katolina, manželka Jindřicha V. anglického	Karel orleanský	Jan angoulémský	Ludvik II. † 1417	Filip Dobrý † 1467
Ludvik XI. † 1483		Ludvik XII.	Jan František I.	Ludvik III. † 1434	Karel Smělý † 1477
Karel VIII. † 1498				Renatus (René) † 1480	Marie, m. cis. Maxmiliana I.

Kmen rodův yorkského a lancastrského.

Edward I. 1272—1307

Edward II. 1307—1327

Edward III. 1327—1377

Richard, černý králevic † 1376	Richard II. ssazen 1399 † 1400	Lionel, vévoda clarenský † 1368	Jan, vévoda lancastrský, praotec růže červené † 1399	Edmund, vévoda yorkský, praotec růže bílé † 1392	
.	.	Jindřich IV. † 1413	Jan Beaufort, hrabě † 1422	Richard cambridžský, manž. Anna Mortimerová.	
.	.	Jindřich V. † 1422	setský	Richard yorkský	
.	.	m. Kateřina francouzská	setský	Richard IV. 1461—1483	Jiří vév. clarenský
Pravnůčka jeho Anna Mortimerová, m. Richard cambridžský		Jindřich VI. zabit 1471	Jan, vévoda sommer- setský	Edward V., zabit 1483	Richard zabit 1483
		Edward, králevic waleský zabit 1471	Markéta, m. Edmunda Tudora	Edward VII. zabit 1483	Alžběta, m. Jindřicha VII.
		Jindřich VII. m. Alžběta yorksá			
					Richard III. vévoda gloucestrský

Chronologický přehled historie středověké.

1. Stěhování se národů.

- 375 Počátek stěhování se národů.
- 378 Bitva u Odrina.
- 395 Trvalé rozdělení říše římské na východní a západní.
- 403 První nájezd Alarichův na Itálii.
- 407 Založení říše burgundské.
- 409 Svevi, Alani a Vandali stěhují se do Hispanie.
- 419—711 Říše visigothská v aquitánské Gallii a v Hispanii.
- 445 Anglosasi stěhují se do Británie.
- 451 Porážka Atily na polích catalaunských.

2. První doba historie středověké.

Od rozebrání říše západořímské až do konečného rozpadnutí se říše Karlovců (476—887).

- 476 Konec říše západořímské.
- 476—493 Odoaker.
- 486 Bitva u Soissonu. Založení říše francké skrze Chlodvika.
- 493—526 Theodorich Veliký.
- 496 Bitva zůlpišská. Chlodvik křesťanem.
- 507 Bitva vouglejská.
- 527 Počátek stěhování se Slovanův na illyrský půlостrov.
- 527—565 Justinian I.
- 534 Konec říše vandalské skrze Belisara.
- 555 Konec říše ostrogothské v Itálii skrze Belisara a Narsesa.
- 568 Výbojné osazení Itálie od Langobardův. — Slovenci.
- 589 Slované v Peloponnesu.
- 622—662 Říše Samova.
- 622 Útěk Mohamedův z Mekky do Mediny. Počátek hidžretu.
- 632—661 Chalifové z kmene Kurejšovců.
- 636—641 Stěhování se Charvatů a Srbů.
- 661—750 Chalifové z rodu Omajovců.
- 678 Založení říše starobulharské.
- 711 Bitva jerezská.
- 714—741 Karel Martell.
- 732 Bitva poitierská.
- 750—1258 Chalifácký rod Abbasovců.
- 752—768 Pipin Malý.
- 756 Abderrahman ve Španělsku.
- 768—814 Karel Veliký.

- 804 Války Karlovy se Sasy.
 774 Přemožení říše langobardské.
 arel Vel. ve Španělech.
 809 Chalifa Harún Arrašid.
 796 Války Karla Vel. s Avary.
čarůl učiněn císařem římským.
 840 Ludvik Pobožný.
mlouva verdunská.
 876 král Ludvik Němec.
 855 Lidéř I.
 870 Rostislav, kníže moravské.
zryll a Methoděj na Moravě.
aložení říše ruské.
 1056 Macedonští císaři v Byzantu.
 901 Alfred Veliký v Anglii.
 994 Svatopluk, veliké kníže moravské.
 Křest knížete Bořivoje českého.
 říchod *Maďarů* do Uher.
 ložení Karla Tlustého a rozpadnutí se říše Karlovců.

3. Druhá doba historie středověké.

rozpadnutí se říše Karlovců až do císařství Rudolfa habšpurského (887—1273).

- 899 Arnulf korutanský.
 987 Poslední Karlovcí ve Francii.
 911 Ludvik Dítě, poslední Karlovec v Němcích.
 onec říše velkomoravské.
 918 Kunrat francoký.
 1024 Králové a císaři saští v Němcích.
 936 *Jindřich I.*
 936 Václav I. Svatý v Čechách.
 967 *Boleslav I.*
 973 *Ota I. Veliký.*
 Porážka Maďarův na poli lešském. Založení *krájiště východního* (rakouského).
 972 Svatoslav v Rusích a Bulharech.
 Ota I. *císařem římským.*
 Křest Mečislava I. polského.
 999 *Boleslav II.* v Čechách.
 983 *Ota II.*
Zabenberští v Rakousích.
 1015 *Vladimír*, první křest. kníže v Rusích (r. 988).
 1002 *Ota III.*
 1028 *Kapetovci* ve Francii.
 1025 *Boleslav I. Ochrabrý.*
 1038 *Štěpán I. Svatý*, první křest. král v Uhřích.
 1024 *Jindřich II. Svatý.*
 1037 *Oldřich* v Čechách.
 1035 *Knut Veliký.*
 1054 *Jaroslav I.*, velkokníže ruské.
 1125 *Frančtí císaři* v Němcích.
 1039 *Kunrat II.*
 1034 *Mečislav II.* v Polsku.
 1055 *Břetislav I.* v Čechách.

- 1039—1056 *Jindřich III.*
 1054 *Rozštěpení církve na východní a západní.*
 1056—1206 *Kommenovci* a Angelovci v říši byzantské.
 1056—1106 *Jindřich IV.*
 1061—1092 Vratislav II. v Čechách (králem r. 1082).
 1066 Bitva u Hastingsu. *Normanský rod* královský v Anglii.
 1073—1085 *Řehoř VII.*
 1077—1095 Ladislav Svätý v Uhřích.
 1096—1100 *První výprava křižová.* Bohumír bouillonský († 1100).
 1097 Sjezd knížat ruských v Ljubči.
 1102 Charváty s Uhrami spojeny. *Boleslav III.* Křivoústý v Polsku (1102—1139).
 1106—1125 *Jindřich V.*
 1113—1125 *Vladimír II. Monomach*, velkokníže ruský.
 1122 Konkordát vormský.
 1125—1137 Liděř II. saský.
 1125—1140 *Soběslav I.* v Čechách.
 1138—1254 *Hohenštaufští* císařové v Němcích.
 1138—1152 Kunrat III.
 1140—1173 Vladislav II. v Čechách (králem r. 1156).
 1147—1149 *Druhá výprava křižová.*
 1152—1190 *Bedřich I. Rudobradý.*
 1154—1399 Rod *plantagenetský* v Anglii.
 1154—1189 Jindřich III. v Anglii.
 1156 Povýšení markrabství rakouského na vévodství.
 1180—1223 *Filip August II.* ve Francii.
 1189—1199 Richard Lví srdce v Anglii.
 1183 Mír v Kostnici mezi papežem Aleksandrem III. a císařem.
 1187 Dobytí Jeruzalema od Saladina.
 1189—1193 *Třetí výprava křižová.*
 1190—1197 Jindřich VI. Rod hohenštaufský získal království obou Sicílii.
 1197—1230 *Přemysl Otakar I.* (králem 1198).
 1198—1208 *Filip švábský* a *Ota IV.* císaři němečtí.
 1198—1216 *Innocenc III.*
 1205—1235 Ondřej II. v Uhřích.
 1208—4 *Čtvrtá výprava křižová.*
 1204—1261 Císařství latinské a nikejské.
 1205 Povýšení *Temudžina* na džingischána.
 1208—1215 Ota IV. († 1218).
 1212 *Bitva u Tolosy.*
 1215 Vznik *ústavy anglické* skrze krále Jana Bezzemka (1199—1216).
 1211—1250 *Bedřich II.*
 1222 *Zlatá bulla kr. Ondřeje II.*
 1226 Uvedení rytířů německých do Prus.
 1227—1279 Boleslav IV. Stydlivý v Polsku.
 1227—1270 *Ludvík IX. Svätý* ve Francii.
 1228—1229 *Pátá výprava křižová* (Bedřicha II.).
 1230—1253 *Václav I.* v Čechách.
 1235—1270 *Bela IV.* v Uhřích.
 1237 Bitva u Cortenuova.
 1237—1240 *Podrobení Rusi od Mongolův é. Tatarův* (Batyj † 1256).
 1241 Tataři u Lehnice, Olomouce a v Uhřích.
 1245 Církevní sněm lyonský.
 1246 Vymření Babenberských.
 1248 *Šestá výprava křižová.*
 1250 Kunrat IV. († 1254) a Vilém hollandský († 1256).
 1253—1278 *Přemysl Otakar II.*
 1256—1278 *Bezkráleví* v Němcích.

- 1266 Bitva beneventská; rod anjouský v Neapolsku.
 1270 Sedmá výprava křížová (Ludvika IX).
 1272—1307 Edvard I. anglický.

4. Třetí doba historie středověké.

Od počátku císařství Rudolfa habšpurského až do objevení Ameriky
 (1273—1493).

Německá říše a země starorakouské, české a uherské (pozd. říše rakouská).

Ostatní země a státy.

- 1273—1291 *Rudolf I.* habšpurský.
 1278 Bitva na poli moravském.
 1278—1305 *Václav II.*
 1286 Rudolf I. dává v léno synu svému Albrechtovi Rakousy, Stýrsko, Krajinu a slovenskou stranu. *Založení panství habšpurského v Rakousích.*
 1291—1298 Adolf nasavský.

1290—1326 *Osman*, první sultan turecký.

1298—1308 *Albrecht I.*

1300 *Václav II.* též králem polským.

- 1301 *Vymření Arpadovců v Uhřích.*
 1305—1306 *Václav III.* král český, polský a uherský. *Vymření Přemyslovců.*

1305—1333 *Vladislav Lokietek* v Polsku.

- 1308—1313 *Jindřich VII.* z rodu lucemburského.
 1309—1382 *Rod anjouský v Uhřích.* Karel Robert (1309—1342).
 1310—1437 *Rod lucemburský v Čechách.* Jan 1310—1346.

1312 Zrušení řádu Templářův.

- 1314—1317 *Ludvik IV.* bavorský a *Bedřich III.* Sličný (1314 až 1330).
 1319 Získání hoř. Lužice od kr. Jana.

1326—1359 *Orchan.*
 1327—1377 *Edvard III.* v Anglii.
 1328—1498 Starší linie *Valoisových* na trůně francouzském. *Filip VI.* (1328—1350).

1329 Počátek českého panství ve Slezích.

- 1335 Získání Korutan od Habšpurských.
- 1342—1382 *Ludvík I. Veliký*, král uherský a polský (1370—1382).
- 1346—(1347)—1378 *Karel IV.*
- 1348 Založení vys. učení pražského.
- 1356 Zlatá bulla v Němcích.
- 1363 Tyroly získány od Habšpurských.
- 1378—1400 (1410) *Václav IV.*, král český a císař německý.
- 1386 Bitva u Sempachu.
- 1400—1410 Ruprecht falcký.
- 1410—1411 Jošt moravský.
- 1410—1437 *Zikmund* císařem něm. (od r. 1436 králem v Čechách).
- 1414—1418 *Sněm církevní v Kostnici*. — Hus upálen (1415).
- 1415 Rod *hohenzollernský* dostává se v držení Braniborska.
- 1419 † král *Václav*. — *Války husitské* (1419 až 1434). *Žižka* († 1424).
- 1333—1370 *Kazimír II. Veliký* v Polsku, poslední Piastovec.
- 1346 Bitva u Křeščáku.
- 1350—1364 Jan Dobrý ve Francii.
- 1359—1389 *Murat I.*
- 1360 Mír v Bretignym.
- 1362—1389 *Dimitrij Ivanovič Donský*.
- 1364—1380 *Karel V. Moudrý* ve Francii.
- 1377—1399 *Richard II.* v Anglii.
- 1377—1434 *Vladislav Jagiello. Rod Jagielovců* v Litvě a v Polsku (od r. 1386).
- 1380 Bitva na poli Kulikově.
- 1380—1422 *Karel VI.* ve Francii.
- 1382—1437 *Zikmund* v Uhřích.
- 1389 *Bitva na poli Kosovém*. Konec cářství srbského.
- 1389—1402 *Bajazid I. Ilderim*.
- 1396 *Bitva u Nikopole*. Konec cářství bulharského.
- 1396—1405 *Timur Lenk*.
- 1397 *Jednota kalmarská*.
- 1399—1413 *Jindřich IV.* z rodu *lancastrského*.
- 1410 Bitva u Tannenberka.
- 1413—1422 *Jindřich V.* anglický.
- 1415 Bitva u Azincourtu.
- 1421—1451 *Murat II.*
- 1422—1461 *Karel VII.* ve Francii.

- 1422—1461 Jindřich VI. v Anglii († 1471).
 1429—1431 *Panna Orleanská.*
 1434—1444 Vladislav IV. Var-nenský, král polský, velkokníže litevský (a král uherský od r. 1439).
- 1438—1806 *Rod habšpurský na trůně německém.*
 1438—1439 *Albrecht II.*, král český a uherský.
 1440—1493 *Bedřich III. (IV).*
- 1450? *Nalezení kněhtlačitelství.*
- 1457 Ladislav Pohrobek †.
 1458—1471 *Jiří Poděbradský*, král český.
 1458—1490 *Matyáš Korvin*, král uherský.
- 1471—1526 *Jagiellovci* na trůně českém. Vladislav II. (1471 až 1516), Ludvík (1516—1526).
- 1490—1526 *Jagiellovci* na rúnu uherském.
- 1444 Bitva u Varny.
 1444—1492 *Kazimír II.* Jagielonský.
- 1451—1481 *Muhamed II. Veliký.*
 Dobyti Cařehradu 1458.
- 1459 Obrácení Srbska v tu-reckou provincii.
 1461—1483 *Ludvík XI.*, kr. fran-couzský.
 1461—1483 *Edvard IV.* v Anglii.
 1462—1505 *Ivan Vasiljevič Veliký.*
 1463 Obrácení Bosny v turec-kou provincii.
 1466 Mír v Toruni.
 1469 *Zasnoubení se Ferdinandá arragonského s Isabellou kastilskou.*
- 1477 † Karla Smělého.
 1481 Konec panství tatar-ského v Rusi.
 1483 Obrácení Hércogoviny v tur. provincii.
 1483—1485 *Richard IV.* york-ský.
 1483—1498 *Karel VIII.* ve Francii.
 1485—1509 *Jindřich VII. tudorský.*
 1486 Mys dobré Naděje objeven od Bartoloměje Diaze.
- 1492 Dobyti Granady a *obje-vení Ameriky* skrze Křištofa Kolumba.